

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**“DERLEME SÖZLÜĞÜNDEKİ ÖRTMECE KELİMELE
ÜZERİNE BİR İNCELEME”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. Fatih ÖZEK

HAZIRLAYAN
Samet ASLAN

ELAZIĞ – 2019

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**“DERLEME SÖZLÜĞÜNDEKİ ÖRTMECE KELİMELE
R ÜZERİNE BİR İNCELEME”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. Fatih ÖZEK

HAZIRLAYAN
Samet ASLAN

Jürimiz .../.../2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme****Samet ASLAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Yeni Türk Dili Bilim Dalı****Elazığ – 2019, Sayfa: VII+167**

Dilin asıl fonksiyonu, anlamı aktarıp iletişimi sağlamaktır. Dil ile gerçekleştirilen her eylemin temelinde “anlam” olgusu yatmaktadır. Dil ile gerçekleştirilen bu anlam olgusu, sözlü ve yazılı olarak aktarılmaktadır. Sözlü dilde anlam olgusu veya iletişim, sadece seslerle yapılmaz aynı zamanda bu seslere katılan veya seslerden bağımsız olarak bulunan hareketlerle, sembollerle ve göstergelerle de yapılır. Yazı dili de dilin sembollere/simgelere/işaretlere bürünmüş hali ile anlamı/iletişimi sağlar.

“Derleme Sözlüğünde Geçen Örtmeceler”adlı bu tez çalışmasında söylenmesi dinleyici, okuyucu veya bir toplum tarafından sakıncalı, tehlikeli olan belirli bir sözcüğü veya söz grubunu dinleyici/okuyucu/toplum üzülmemesin, utanmasın ya da kırılmasın amacıyla belirli olan sözcüğü bilinçli olarak gerçeği çarpıtarak değiştirmeye gayesiyle oluşturulan “sözcükler” tespit edilip kategorize edilip sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, anlam, anlamlandırma, tabu, örtmece, güzel adlandırma, kötü adlandırma.

ABSTRACT

Master's Thesis

A Review on Covering Words in the Compilation Dictionary

Samet ASLAN

The University of Firat

The Institute of Social Science

The Department of Turkish Literature and Language

Elazığ-2019; Page: VII+167

The main function of the language is to communicate the meaning and provide communication. Usü Meaning ır is the basis of every action performed with language. This sense of meaning is conveyed in verbal and written form. In verbal language, meaning or communication is not only done with sounds, but also with movements, symbols and indicators that are involved in these sounds or are independent of sounds. The language of writing provides meaning / communication in the form of language / symbols / symbols.

In this thesis called arak The Last Proverbs in the Compilation Dictionary “, the aim was to consciously change the actual word by deliberately distorting the truth, in order to make the audience / reader / society feel upset, not to be ashamed or broken by the listener, reader or community. İştir words ize are identified and categorized. In other words, the words inde cover-up “in the compilation intervals were identified and classified.

Key Words: Linguistics, meaning, interpretation, taboo, euphemism, beautiful naming, bad naming

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	VI
GİRİŞ	1
I. Derleme Sözlüğü.....	1
II. Ad, Adlandırma, Ad Bilimi (Onomastik).....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DERLEME SÖZLÜĞÜ İLE İLGİLİ ÖRTMECE KELİMELER	8
1.1. Tabu.....	8
1.1.1. Olgusal (Sosyolojik) Tabu.....	9
1.1.2. Dilsel Tabu	10
1.2. Örtmece (Euphemism)	10
1.2.1. Örtmecelerin Özellikleri	13
1.2.1.1. Olumsuz Kavramı Karşılama.....	14
1.2.1.2. Anlamdaki Bulanıklığın Giderilmesi.....	14
1.2.1.3. Anlamsal İyileştirme	15
1.2.2. Örtmeceyle İlgili Diğer Adlandırmalar	16
1.2.3. Örtmece-Tabu İlişkisi	17
1.2.4. Eş Anlamlılık ile Örtmece İlişkisi	20
1.2.5. Güzel Adlandırma-Örtmece İlişkisi	23
1.2.5. Kötü Adlandırma- Örtmece İlişkisi	24
1.2.6. Örtmece Sözcüklerinin Oluşumu	26
1.2.7. Örtmecelerin İşlevleri	29
1.2.8. Örtmece- Zaman İlişkisi ve Örtmecenin Zamanla Değişebilirliği	31
1.2.9. Örtmecelerin Tasnifi ve Sınıflandırılması	32
1.2.10. Örtmeceyle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	41
1.2.10.1. Dünya Edebiyatında Örtmeceyle (Euphemism) İlgili Yapılan Çalışmalar	41
1.2.10.2. Türk Edebiyatında Örtmeceyle (Euphemism) İlgili Yapılan Çalışmalar	44

İKİNCİ BÖLÜM

2. DERLEME SÖZLÜĞÜNDE GEÇEN ÖRTMECE SÖZCÜKLERİN

SINIFLANDIRILMASI	49
2.1. Cinsellik İle İlgili Örtmeceler	49
2.2. Kadınlarla/Cinsiyetle(Gender) İlgili Örtmecele.....	53
2.3. Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmeceler.....	60
2.4. Olumsuz Fiziksel Özelliklerle İlgili Olan Örtmeceler	88
2.5. Din Bağlantılı Örtmeceler	89
2.5.1. Beddua İle İlgili Örtmeceler	93
2.6. Fizyolojik Boşaltımla İlgili Örtmece	93
2.7. Ölümle İlgili Olan Örtmeceler	99
2.8. Ahlaki ve Betimleyici Değerlerle İlgili Örtmeceler	101
2.9. Toplum Tarafından Kaba, Müstehcen, Ayıp Kabul Edilen Örtmeceler	147
2.10. Hayvanlar İle İlgili Olan Örtmeceler	148
2.11. Yer Adları İle İlgili Olan Örtmeceler	156
2.12. Yiyecek İçeceklerle İlgili Örtmeceler	157
SONUÇ	158
KAYNAKÇA.....	160
EKLER	166
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	166
ÖZ GEÇMİŞ	167

ÖN SÖZ

Örtmece sözcükler, söylenilmesi dinleyici, okuyucu veya bir toplum tarafından sakıncalı olan belirli bir sözcüğün veya söz grubunun dinleyici/okuyucu/toplumun üzülmemesi, utanmaması ya da kırılmaması için belirli sözcüklerin bilinçli olarak gerçeğinin çarpıtılarak değiştirilmesiyle oluşturulur. Bu sözlükte örtmece niteliği taşıyan “sözcükler” tespit edilip kategorize edilerek, örtmeceyle ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği gibi farklı bir alanda da dilin anlamsal söz varlığı, söz zenginliği farklı bir biçimde ele alınıp değerlendirilmesi amacını taşır.

“Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışma iki bölümden oluşturuldu. Birinci bölümde örtmece üzerine teorik bilgilerin sunulması, örtmece üzerine yapılmış çalışmaların ve örtmecenin anlambilim, adbilim ile ilgili bağlantılar ifade edildi. İkinci bölümde ise Derleme Sözlüğü taranarak sözcüklerin saptanmasıyla birlikte sözlük oluşturuldu.

Çalışmada Derleme Sözlüğü esas alınmıştır. Onun dışındakiler çalışma dışında bırakılmıştır. Ancak ihtiyaç dâhilinde örtmecelerin Türkiye Türkçesindeki ve diğer Türk lehçelerindeki örneklerine ve diğer ülkelerde kullanılan örtmecelerle desteklenmiştir. Örtmece Türkiye’de ele alınıp yeterince çalışılan bir konu değildir. Bu konu ile ilgili birkaç yüksek lisans ve doktora teziyle birlikte yayımlanmış makaleler dışında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu konu ile ilgili çalışmalar özellikle Batı edebiyatında ve Türkiye sınırları dışındaki Türk coğrafyalarında kapsamlı bir şekilde mevcuttur. Çalışmada dünya genelinde yapılmış çalışmalarla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmamızdaki asıl amaç örtmece sözcükler hakkında bilgiler sunmak ve Derleme Sözlüğünde geçen örtmece sözlükleri belirleyip bir sözlük oluşturmaktır. Altı cilt olan Derleme Sözlüğü taranarak sözcükler saptanmış ve çalışmanın ikinci bölümünde bu sözcüklere yer verilmiştir. Örtmece sözcüklerin sürekli bir değişim ugramalarından dolayı kesin olarak kabul edilebilecek bir sözlük oluşturma zorluğu bilinmektedir.

Çalışmaya katkılarından dolayı değerli mesai arkadaşım Arş. Gör. Ali KOÇ’a teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca kendilerinden edindiğim bilgilerle çalışmalarına ışık tutan saygıdeğer hocalarım: Prof. Dr. Ahmet BURAN, Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER’e; Yüksek lisans tez konumun belirlenmesi ve tamamlanmasında büyük emeği olan, yoğun mesaisine rağmen bilgi birikimlerini,

tecrübelerini ve desteklerini benden esirgemeyen çok değerli hocam Doç. Dr. Fatih ÖZEK'e ve aileme sağladıkları katkılardan dolayı teşekkür ederim.

ELAZIĞ-2019

Samet ASLAN

GİRİŞ

Dil, insanların birbirleriyle iletişimini ve anlaşmasını sağlayan önemli bir araçtır. İnsanlar duygularını, düşüncelerini ve isteklerini dil vasıtasıyla aktarırlar. Dil, bildirişimi sağlayan göstergeler dizisidir. İnsan-varlık ilişkisinde bilme, insan-insan ilişkisinde bildirişme aracıdır. Dil; bir sistem, bir kurallar bütünü ve insan tarafından gerçekleştirilebilen her türlü yaratımın soyut tasarımlarını bünyesinde saklayan bir varlıktır (Buran, 2015: 98). Dil bir anlama, anlamlandırma ve bildirme aracıdır. Bu görevi yerine getiren her türlü aracı, dilin genel tanımı içinde değerlendirmek mümkündür (Özek, 2014: 17). Kişinin kendini anlatması, karşıdakine ifade etmesi, etrafını anlayıp bunu aktarmak, örf ve kültürünü iletme için dili kullanır. İnsanlar, yaşam evrenlerindeki bütün düşünsel ve iletişimsel faaliyetlerini dış dünyadan ayırıştırılarak sembolleştirilmesini sağlayan sözcüklere borçludurlar. (Yalçın, Özek, 2006:130). Sözcükler dilin sembolleştirilmiş halidir. Sözcüklerle dil anlaşılar, dil iletişim ve düşünme aktarımını sağlayan unsurlardır.

İnsanlar için kültürün çok önemli bir yeri vardır. Dilde kültür yapısı içerisindeki en önemli parçayı oluşturmaktadır. Toplumun temel yapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz aslında. İnsanlık tarihi boyunca en önemli konular arasında yer alarak bir cerrahın hastasının üzerinde göstermiş olduğu titizlikle araştırılmıştır.

Dil; varlığın insan algısı içindeki bilgisini işaret eder ve toplumların nesneleri varlığı algılama, adlandırma ve anlatma özelliklerine göre değişiklikler gösterir. İnsan varlığı beş duyusuyla algılar. Dolayısıyla beş duyunun her biriyle saymaca bir dil sistemini yaratmak mümkündür. Bu diller göz dili/görsel göstergeler, kulak dili/işitsel göstergeler, burun dili/kokuyla ilgili göstergeler, dil tat dili/ tatla ilgili göstergeler, ten dili/dokunmayla ilgili göstergeler şeklinde adlandırılır (Buran, Alkaya, 2011:3). Dil sisteminin beş duyu organıyla ilişki içerisinde olduğu ve bu dil sisteminde her duyu organının kendi dilini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

I. Derleme Sözlüğü

Türkiye’de ağız çalışmaları ondokuzuncu yüzyıla kadar götürülebilir. Ağız çalışmaları toplum içerisinde söz varlığının derlenip bunlar üzerinde gerekli çalışmaların yapılmasıyla ortaya çıkarılmış bir çalışmadır. Aslında Türk toplumunun ilk ağız çalışması Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't Türk'üdür. Yapılan bu çalışma halk

ağızlarında derlenerek bir sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükle Araplara Türkçe öğretilmesi amaçlanmıştır. Kaşgarlı Mahmut kelimeleri vermekle kalmamış bu kelimelerden ve kullanımlarından hareketle Türk lehçeleri hakkında da bize bilgi vermektedir. Aynı zamanda deyim, atasözü ve destan parçalarının da derlendiği, sözcükleri hakkında bize bilgi vermektedir. Türkiye Türkçesinde alanında uzman kişilerce ya da gönüllü olarak yapılan derlemelerle, daha sonra bunların bir araya getirilmesiyle ortaya Derleme Sözlüğü başlığı altında önemli bir sözlük oluşturulmuştur. Derleme Sözlüğü, 1932 yılına kadar yazı dilimizde bulunmamaktaydı. 1932-1960 yılları arasında ülkemizin çeşitli bölgelerinden derlenmiş Türkçe veya Türkçeye geçmiş sözcükler mevcuttur.

Altı ciltlik derleme sözlüğü, iki derleme çalışmasının sonucunda oluşturulmuştur. Birinci derleme çalışması 1932- 1936 yılları arasında ikinci derleme çalışması ise 1952-1956 yılları arasında yapılmıştır. Bu iki farklı tarihte gerçekleştirilen derleme çalışmasından incelememize kaynak olan altı ciltlik derleme sözlüğü meydana getirilmiştir.

Derleme Sözlüğü yaklaşık 600.000' den fazla fişe dayanarak hazırlanmıştır. İlk derlemeye katılan kişiler hakkında bilgi bulunmamaktadır, fakat ikinci derlemeye katılan 917 kişi hakkında bilgi elimizde mevcuttur ve derlenen bölge ya da yerlerde, ne kadar söz derlendiği bellidir. Türkiye Türkçesinin hâkim olduğu çok sayıda yerde bunların farklı ve çeşitli yönleri esasında ciddi araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Fakat gerçekleştirilen bu önemli araştırmalarda izlenen metotlara dair bir dizi problemler vardır. Bunlar araştırmanın başlangıç evresini meydana getiren derlemelerden diğer tüm evreleri de kapsayan sorunlardır. Standartsızlık ve yöntemsizlik bu sorunların başında gelmektedir. Bu yüzden Türkiye Türkçesinde yapılan ağız araştırmalarında bir birlik yoktur (Adıgüzel, 2013: 387).

Derleme Sözlüğü için yapılan derleme çalışmaları zaman içerisinde değişmektedir. Bu değişimlerden biri de il sayısının artmasıdır, buna bağlı olarak da bazı bilgilerin güncellenmesi gerekmektedir. Karadeniz bölgesinde bazı ilçelerin bağlı oldukları illerden ayrılarak il statüsü kazanmış olmaları sonucu bunların güncellenip belirtilmesi gerekmektedir. Bu sebepten hem yapılmış eski çalışmalar hem de yeni çalışmaların birleştirilip sürekli güncellenmesi gerekmektedir.

II. Ad, Adlandırma, Ad Bilimi (Onomastik)

Nesneleri, varlıkları birbirinden ayıran en önemli şey, addır. Ad; bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim anlamındadır (TDK, 1998: 19). Ad, somut olan nesnenin yanı sıra varlığını tam olarak ispat edemediğimiz ancak duyu organlarımız ve dogmatikler sonucu varlığını kabul ettiğimiz soyut nesnelerin birer kimlik belgesi olarak karşımıza çıkar. İnsanoğlunun çevresi ile ilişkisi neticesinde ortaya çıkan adlandırma, zamanla varlık ve nesneden ayrılmaz bir parça olarak nesiller boyu süregelmiştir. İnsanoğlu karşılaştığı her yeni varlık veya kavrama kendisinden izler aksettiren isimler vermeye çalışmış, hatta yeni isim türetemediklerini veya isimlerini bir an unuttuklarını genelleme yaparak "thing/ şey" gibi kavramlarla tanımlamıştır (Karaçetin, 1984:219). Ad çalışmalarının önemli alanlarından biri onomastiktir. Yunanca onomastikos'tan gelir; (onoma=ad) adla ilgili demektir, adların kökeni ve anlamları ile uğraşan dil bilimi dalıdır. Onomastik, dil biliminin özel isimleri inceleyen bir dalıdır (Sarıtış, 2009: 9). Canlı cansız tüm varlıkların, varlığını anlamlandıran, birbirinden ayıran şey addır. Bu bağlamda bunların (canlı-cansız tüm varlıkların) insan zihninde oluşumunu sağlayan, zihnini işlev hale getiren tüm bu varlıkları belirleyen ve onları birbirinden ayıran işaret ise adlandırmadır.

Adlandırma, insanoğlu kadar eski bir eylemdir. Yaşanılan ortamın çeşitli objelerini toplumun kullandığı dille adlandırmak, coğrafi mekânla bütünleşme açısından önemlidir. Bu eylem sayesinde o, yeryüzü üzerinde herhangi bir şeyi diğerinden ayırt etme kabiliyetine sahip olmuştur. Adlandırma ile yerler veya nesneler kişilik kazanmıştır. “Yerin kişiliği doğal özellikler ile insan neslinin zamanla meydana getirdiği düzenlemelerin bileşkesidir” (Tuan, 2005:120).

Adlandırma yapılırken dilin incelikleri kullanılmakta ve her bir ad, o adı veren toplumun dil ve kültüründen bir parça haline gelmektedir. *Kendisini ve çevresini tanıırken, bir şeyi başka bir şeyden ayırt etmek zorunluluğunu hisseden kişi, yeni edindiği tecrübelerle konuştuğu dilin malzemelerini kullanarak ayırt etme işini halletmiş ve geliştirmiş olabilir* (Kurgun, 2002: 1). Adlandırma geleneğinin ne zaman başladığı konusunda bir yargıya varmak oldukça güçtür. Ancak adlandırmanın çok eski bir gelenek olduğunu söylemek mümkündür. Canlı ve cansız objelere ad verme, en eski kültürel etkinliklerden biridir (Yıldırım, 2006: 5). Ad kullanımı her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da sosyal, kültürel ve hukuki bir işleve sahiptir. Kişilere ve yerlere bir taraftan bir kimlik kazandıran öte yandan toplumun diğer üyeleriyle çeşitli

sosyal ve kültürel ilişkileri sürdürme imkânı sağlayan ad kullanımı, bireylere ve yerlere hukuki ve sosyal bir statü de kazandırmaktadır (Calp, 2014: 28).

Porzig, varlıklara ad verme ve adlandırmada bir nesnenin neden taşıdığı ad ile adlandırıldığını şu şekilde açıklamaktadır: “ Herhangi bir nesnenin, neden taşıdığı ad ile anıldığı sorusunun cevabı, ilk zamanlardan, bağlı bulunduğu kültür dairesi içinde ortaya konulmuş ve bu şekilde devam etmiştir.” (Porzig, 1985: 8). Platon da nesnelere adlandırma/ ad verme işlevinin Yunan tanrıları tarafından verildiğini Sokrates'i konuşturarak ifade eder (Platon, 1998: 191).

Yapılan bilimsel çalışmalar doğrultusunda, adlandırma faaliyeti iki yönden ele alınabilir: Bunlardan birincisi, harici veya fiziki; ikincisi dâhili veya psikolojik ya da felsefidir (Stewart,1978:8). Bunların yanında, adlandırmanın bir de sosyolojik yönünden bahsedilebilir ki, meseleye bu açıdan bir bakış, adların toplumsal işlevi bakımından özelliklerini belirlemeye yarar. Adlandırma faaliyetlerinin sosyolojik yönü, eğer gerekiyorsa, yukarıda bahsedilen iki yöntemin üzerinde bir yere yerleştirilebilir. Dolayısıyla her ikisini de kapsar (Kurgun, 2002:2). Bu doğrultuda bireyin (insanın) diğer varlıklardan farkının düşünme ve anlamlandırma kabiliyeti olduğu için birey tabiat karşısında kendi ihtiyaçlarından dolayı soyut ve somut objeleri adlandırma / ad verme / belirleme / işaretlendirme gereksinimi duymuştur. Buna paralel olarak sahip olduğu kültür ve konuştuğu dil bağlamında bu soyut ve somut objelere ad vermiştir. Böylelikle ad ve adlandırma geleneğiyle birey kendi amacına uygun bir şekilde her türlü varlığı anlamlandırmaya, birbirinden ayırmaya ve somutlaştırmaya başlamıştır.

Onomastik terimi; "sciences onomastiques, onomastic sciences, onomastique, onomastics, onomastik ve namekunde" adları ile de anılmaktadır (Şenel, 2013: 39). Altaylı'nın “*Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*” adlı çalışmasında onomastiğin; bir dilde olan özel isimlerin hepsi, dilciliğin özel isimlerle ilgili sahası ve dilbilimin bir kolu olduğunu açıklamaktadır (Altaylı, 1994: 932). Anderson da onomastiği “Seslerin özel birleşimi olan adlar, tek bir kişinin, hayvanın, yerin ya da nesnenin kişisel tasarımcısı olarak iş görür” (Anderson, 1997:2) biçiminde tanımlamaktadır. Bu bağlamda onomastik Yunanca onomastikos'tan geldiği; (onoma=ad) adla ilgili olduğu, adların kökeni ve anlamları ile uğraşan dil bilimi dalı olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Onomastik; özel alanlarla ilgili sözcüklerin kaynaklarını ve biçim özelliklerini ele alan, kişi ve yer adlarının kökenlerini, yayılımlarını, anlamlarını, kavram ilişkilerini, biçim ve anlatım özelliklerini inceleyen bilim dalı olarak da görülmektedir.

Özel adlar üzerinde duran ve adları köken bilgisi, tarihi gelişme, dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalı "ad bilimi" (onomastik) olarak ifade edilir. Çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adı, ad biliminin konusunu oluşturur. Anlam bilimi ve kelime bilimiyle sıkı sıkıya bir ilişki içinde olan ad bilimi, hem tür adlarıyla hem özel adlarla ilgilenir. Bu bilim dalında, dil bilimciler, sosyologlar, halk bilimciler, hukukçular vb. kendi alanlarıyla ilgili yönleri ele alarak çalışmakta ve birtakım sonuçlara varmaktadırlar (Çelebi, 2007: 15).

İnsanoğlunun gerçeğe ulaşma isteği ve merakı nedeniyle özel adların aydınlatılması çabaları her zaman olmuştur. Tarih boyunca değişik dillerde özel ad niteliği taşıyan öğeler üzerinde yürütülen çalışmalar filoloji incelemeleri içinde kendine bir yer edinmiş ve yeni bilimsel inceleme dalları oluşturmuştur (Aksan, 1982: 95).

Tür adları; kavramlar dünyasına ışık tutan, adlandırma yollarının belirlenmesini sağlayan adlardır. Anlatım sırasında yararlanılan kavramlar dilden dile değişir ve aralarındaki ilişkiler dilden dile farklılık göstermektedir. Kimi kavramlarda diller birbirinden uzaklaşırken kimi kavramlarda diller birbirine yaklaşırlar. Genellikle kavramlar adlandırılırken göze görünen, öne çıkan özellikleri dile getirilmektedir. Dillerde kavram ve varlıklara yeni adlar bulmak her zaman kolay olmamakta, ayrıca bu yeni adın dilde yerleşmesi ve o dili konuşanlar tarafından ortak anlamda kodlanması da uzun bir sürece yayılmaktadır. Bu nedenle toplumlar, her nesne ve kavram için her zaman yeni adlar türetmezler ve başka toplumların dillerinde o nesne ya da kavram için kullanılmakta olan adı alıp kullanabilirler. Bu sözcük alış verişleri sonucunda dillerde ortak ya da benzer adlar yaygınlaşır. Bazen de aynı dil içinde aynı kavram veya nesne için, dilin alt ağızlarında farklı adlandırmaların olduğu görülmektedir. Örneğin ayçiçeği adlı bitki için dilimizin değişik lehçelerinde günebakan, günışığı, güneşığı gibi adlandırmalar yapılırken, başka dillerde de bitkinin bu, günle ilgili özelliğini ifade edecek kavramlar kullanılmaktadır.

“Dilbilimde, göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir” (Vardar, 1998: 111). Nitekim Saussure’a göre “dil, ayrı ayrı kavramların karşılığı olan farklı göstergelerden oluşan bir işaretler sistemidir ve adlandırmayı keyfi olarak yapar. Bir başka ifadeyle biçim ve mana arasındaki ilişki, doğal benzerliğe göre değil, kabul edişe göre temellenir. Üzerine oturduğumuz şey sandalye diye adlandırılır; fakat pekâlâ wab yahut punce diye başka bir şeyle de adlandırılabilir” (Culler, 2000: 121).

Dilin fonksiyonu, anlamı aktarıp iletişimi sağlamaktır. Dil ile gerçekleştirilen her eylemin temelinde “anlam” olgusu yatmaktadır. Dil ile gerçekleştirilen bu anlam olgusu, sözlü ve yazılı olarak aktarılmaktadır. Sözlü dilde anlam olgusu veya iletişim, sadece seslerle yapılmaz aynı zamanda bu seslere katılan veya seslerden bağımsız olarak bulunan hareketlerle, sembollerle ve göstergelerle de yapılır. Yazı dili de dilin sembollere/simgelere/işaretlere bürünmüş hali ile anlamı/iletişimi sağlar (Tosun-Koç, 2018:5).

Dil, rastgele bir araya gelmiş bir sistem değil düşüncelerimizi başkalarına aktarmak için her biri nedensizlik ilkesiyle doğmuş sözcüklerden kurulu bir dizgedir. Mantık, göstergenin gerçekle olan bağlantısını sorgularken Ruhbilim; bildirilişimin “niçin ve nasıl”ını, fizyolojik ve ruhsal düzeneğini incelerken anlamsal sorun alanlarının dışında dilbilimin özel alanı olan Anlambilim ise sözcüklerin anlamını inceler (Guiraud, 1999: 18). İnsanın kendisini ve çevresini tanıma sürecinde, bir şeyi başka bir şeyden ayırma ihtiyacı, adlandırma mekanizmasının harekete geçmesini sağlar. Bu hareketlilikte önce belirleme-ayırma, daha sonra yaklaşma-bir olma, nihayet kolaylaştırma prensipleri ile çalışır. İlk başta zihinde gerçekleşen bu hareket, insan değil de insanlar söz konusu olduğunda, en geçerli iletişim organı olan dil ile işlevsel bir değer kazanır.

Dil ile birlikte sözcükler anlamlaşır, anlam değeri kazanır. Sözcüklere verilen ilk isim nedensizdir, fakat var olan ilk sözcüklerden anlam ve yapıları göz önünde bulundurularak türetilen veya oluşturulan yeni isimler, yeni adlandırmalar ve yeni ifadeler nedensiz değildir. “Kalem” sözcüğüne verilen ilk ad nedensizdir. Yazma işlevini gören alete başka bir isim de verilebilirdi; fakat “kalem” sözcüğünden yola çıkarak kalemle ilgili türetilen ve oluşturulan “kalemlik, kalem kutusu...” gibi sözcüklerin adlandırması nedensiz değildir. Bu adlandırmayla türetilen sözcükler, sözcüğün ilk (temel, somut) hali temel alınarak türetilmiştir. Bununla birlikte bazı adlandırmalar, bazı nedenlerden dolayı sözcüğün somut yapısından türetilmeden aynı kavramı farklı bir sözcükle, farklı bir adlandırmayla vücut bulmaktadır. Bunu da farklı yollarla yapmaktadır.

Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan ifadeler, önemlerine denk çalışmalarla yeterince araştırılmadıkları için farklı adlandırmalarla karşılanmaktadır. Bu ifadelerin özelliklerini, türlerini, yapılarını ve anlamlarını göz önüne alarak kullanılan farklı adlandırmaları değerlendirip uygun olanları belirlemek, böylece terim birliği sağlamak,

konuyla ilgili araştırmaların gelişmesine Türkiye Türkçesi'nin bu açıdan zenginliğinin ortaya konmasına katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DERLEME SÖZLÜĞÜ İLE İLGİLİ ÖRTMECE KELİMELER

1.1. Tabu

Tabu bir toplumdaki dinî ve ahlaki kısıtlamalarla da desteklenen toplumsal vekültürel yasaklamalardır. Sözlüklerde tabunun anlamı “1.Kutsal sayılan bazıinsanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksiyapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî inanç, 2. Yasaklanarak korunan(nesne, kelime, davranış), 3. Tekinsiz” olarak verilmektedir (TDK, 2005: 1881).

Tabu terimini ilk defa İngiliz Kaptanı J. Cook 1777 yılında Tonga adasında saptamış kültür ve bilim literatürüne bu şekilde geçmiştir. (Güngör, 2006: 70)

Tabu toplum tarafından yasaklanarak, yaptırımlara bağlanarak korunan, eleştirilmesi, dokunulması değiştirilmesi olanaksız olan normlar sistemidir. Bu sistem insanların yazılmamış yasaları da diyebiliriz. Yasaklamalarla, korkularla ortaya çıkmış bu kurallar çiğnenemez ya da ihlal edilemez, aksi durumda bu yasaklamalar kendi ceza sistemini oluşturmaktadır.

Bu yasaklamalar ve normlar sistemihalk arasında ulaştığı kutsallık derecesinin korunması gerektiği düşüncesi ve onların ihlal edilmesine sebep olmamak gösterilen çaba tabunun yalnızca ilkel toplumlarda değil, çağdaş toplumlarda da görülmesine neden olmuştur.

İnsanın yaşadığı her yerde tabu unsurunu görmek mümkündür. Çünkü tabu kendiliğinden gelişen bir durum değildir. İnsanın birlikte yaşaması sonucu yasaklar, anlaşmalar ve kurallar bütünü ortaya çıkmıştır. Bu yasakların hepsinin bir amacı vardır. Yasaklara uymak bir anlamda sosyalleşmek ve toplum tarafından kabul görmek anlamına gelir. Toplum koyduğu kurallara uymayan kimseyi içinde barındırmaz.

Pek çok toplumda görülen dinî, kültürel ve ahlaki olarak sınıflandırabileceğimiz sınırlandırmaların ister istemez dile de yansıdığı görülmektedir. Toplumun iletişim aracı olan dil, toplumdaki her türlü gelişme ve değişimden etkilenmektedir. Tabunun temelinde dil dışı unsurlar bulunmaktadır fakat tabu dile yansıdıktan sonra dil içi unsurlar devreye girer ve dilin anlam örgüsünde değişimler görülür. Tabuya sebep olan durumlar dil değildir aksine toplumdur. Dolayısıyla tabu toplulukta yer alan insanların inanışlarının, geleneklerinin dile yansımasıdır diyebiliriz.

Tabuda dil dışı unsurların dil içi unsurlardan daha etkili olmasından dolayı bu güne kadar tabu üzerine sosyoloj, halkbilimi, entoğrafya gibi alanlar farklı incelemeler yapmıştır. Bu alanlarda çok fazla araştırılan tabunun dil içi görevleri fazla incelenmemiştir. Dilin anlam boyutunda çağlar boyunca süren değişim ve gelişmeler belirlenmeye çalışıldığında ortaya çıkan sonuçlarda tabunun rolü hemen ortaya çıkmaktadır.

1.1.1. Olgusal (Sosyolojik) Tabu

Tabu, yasak, korkunç, kirli ve gizemli, olağanüstü olayların olduğu, kutsallığına inanıldığı her şeydir. Tabu kelimesinin zıt anlamlısı Polinezycede ‘noa’ sözcüğü olup sıradan, uygun, yaşılabilir, anlamındadır. Tabu, kendini her şeyden önce yasaklarda gösterir. Tabu din, ahlak veya insanların kendi oluşturduğu yasaklamardan farklıdır. Kökenleri ve sebepleri belli olmayan, kendiliğinden ortaya çıkmış yasaklardır. Bugün toplumda 13 rakamı olumsuz olarak algılanmaktadır. Bir uçak yoculuğunda bu numaralı koltuk boş kalmaktadır çoğu zaman ayrıca apartman dairelerinde bu kat satın alınmamakta ya da kiralanmamaktadır. 21.yüzyılda nükleer bomba oluşturan tolum, artık marsa yerleşmek için araştırma yapan bilim adamları bu kadar cesur işler yapıp korku hissetmezken, neden bir rakamda bu kadar korkmaktadır? Tabuyu da ikiye ayırabiliriz sürekli tabular ve geçici tabular diye. Sürekli tabular; din adamları, rahipler, ölümler, toplum tarafından kutsallaştırılmış yerler vb. örnekleri verebiliriz. Geçici tabularsa toplum içerisinde kadının aybaşı olması, savaş öncesi ve sonrası durumlar ayrıca bir taşın yada suyun belli bir süreliğine kutsallığının oluşturulması gibi örnekler verebiliriz. Kopilenko’nun dediğine göre, “sadece dilsel bir olgu olmayan tabu”, genel olarak insanı çevreleyen dünyanın algılanmasıyla ilgili bazı eylemlerin yasaklanmasıdır. Tabu, çeşitli hareket ve davranışlar, belirli insanlarla olan ilişkiler, belirli nesneler veya gıdaların kullanımı olabilir. Dilsel tabular ise, belirli olgu ya da eylemlerin doğrudan adlarının söylenmesinin yasaklanmasıdır (Kopilenko, 1997:47). Başka bir ifadeyle Kopilenko, tabu kavramını hem somutlaştırıp toplumdaki sosyolojik boyutunu ele almakta hem de kavram olarak dil boyutunda olay ve eylemlerin doğrudan söylenmesi yasaklanmasıyla ifade etmektedir.

1.1.2. Dilsel Tabu

Eski çağlardan beri birlikte yaşayan insanların hayatı düzenli bir şekle sokmak için oluşturduğu yasalar ve kuralların bir başka yansıması ise dilde olmuştur. Çeşitli toplumlarda görülen dinî, ahlakî ve kültürel olarak sınıflandırabileceğimiz yasaklama ve sınırlandırmaların ister istemez dile de yansıdığı görülür. İnsanlar arasında neslerin ya da davranışların tabu olduğuna inanıldığında bunların ifade edilmesinde kullandığımız kavramlarda tabulaşır. Artık sadece gösterilenin kullanıldığında dahi insanlar aynı çekinceleri göstermektedir ve adlandırmayı dahi yapmamaya, ağızdan sözcüğü çıkarmamaya özen göstermektedirler. Toplumda ‘cin’ sözcüğünü olabildiğince kullanılmamaktadır. Çünkü adını andığı andan itibaren onu kullanan kişiye musallat olacağı korkusu oluşmaktadır. Toplumumuzda ‘üçharfli’ olarak kullanımı yaygındır bunun yanında birçok yeni sözcüklerde türetilmiştir. Dilsel tabular; ayıp sayılan, korkuya bağlı, acı verici olaylar olarak ve dini olarak kutsal sayılan saygı duyulan yerler olarak incelenebilir.

Dilde tabunun uygulanması ifade gücünün sınırlarının zorlanmasına neden olmaktadır. Tabunun illa ki ifade edilmesi gerekiyorsa bu lüzumunun giderilebilmesi için yeni bir arayış içine giren insanoğlu kendine has yöntemlerle bir çıkış yolu bulmuştur (Oyarkılıçgil Ateş, 1996: 17). Bu çıkış yolunun oluşması gerçek hayatta toplumsal bir uzlaşma ve kabul sonucunda dile yansımaktadır.

1.2. Örtmece (Euphemism)

Örtmece (euphemism) çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır:

Türkçe Sözlük’te “Söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelerin, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılması, edebi kelam” (TDK, 2011: 1860). Başka bir ifadeyle açıkça söylenmesinde bir sakınca olan temelinde ayıplanacak ya da korkulacak bir kavramın üstünü kapatarak söylemektir (Tosun-Koç, 2018:5).

Örtmece, insanlar arasında bütünlüğün korunmasını, insanların dertlerini sıkıntılarını daha rahat aktarması, kötü bir olay durumunda insanların yönlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Örtmece, özellikle çoğu insanın kolay konuşamayacağı kavramlar için toplumsal olarak kabul gören kelimeleri bulmak amacıyla yol gösteren bir çeşit dilbilimsel iyileşmedir ve Yunan dilinde hoşnutlukla konuşma anlamına gelmektedir. Örtmecelerin başlıca özelliği, zaman içinde batıl inanç ya da diğer sosyal

törelere doğması, örtmece karakterini kaybetmesi, geniş anlam kazanması, yerini aldığı orjinal ve tabulaşan ve de zamanla örtmecelerle değiştirilmesi gereken kelimelerin görevini üstlenmesidir (Williams, 1957:198).

Willis ve Kramer ise örtmeceyi şöyle tanımlamışlardır: “Bir dili narin ve hatta hassas biri için bile zararsız kılmak, doğrudan kelime ya da ifadelerin yerine kullanılan ılımlı ya da dolaylı kelime ya da ifadelerdir” (Willis, Kramer, 1981:192-193). Hudson örtmeceyi, tatsız ve utandırıcı fikirleri ifade etmek için kullanılan sıradan sözcük ya da ifadelerin uzantısı olarak tanımlamıştır (Hudson, 2000:261).

Hengirmen, ‘güzel adlandırma’ dediği örtmece için anlamı ve çağrışımı korku duyulan, hoş gitmeyen, ayıp sayılan öğeler taşıyan sözcükler yerine, bu çağrışımları örtecek başkaca sözcüklerin kullanılması. Örneğin verem yerine ince hastalık denmesi (Hengirmen, 1999:199) demektedir.

Asher; insanların hayatındaki bazı tecrübelerin, güvence olmadan serbestçe tartışılmaya karşı savunmasız olduğunu gözlemlemiştir. Ölüm, doğaüstülük, cinsiyet, beden, diğerleri arasındaki hastalık ve diğerleri gibi başlıca kaygı ya da utanç hususlarının örneklerini vermiştir. Kültür ve devir kavramlarının tabunun kesin bölgesi olduğunu belirtmiştir, ama veto etme dürtüsü zamansızdır. Şunu belirterek sonuca varmıştır:“Örtmeceler, konuşulmayanlar hakkında bir konuşma yolu sağlar.” Şeffaf söylem ve bütün yasaklar arasında köprü görevi görür (Asher, 1994:1180). Bu, bir konuşmada muhatapların diğer kelimelerin yerine kulağa iyi gelen kelimeleri seçebilmesi anlamına gelir. Asher tarafından sunulan perspektif, bir kimseyi gücendirebilecek ve konuşmacıyı zor durumda bırakabilecek rencide edici ya da hoş olmayan kelimelerin yerine daha kabul edilebilir ve daha az rahatsız eden kelime ya da ifadeleri tercih etmeyi gösterir. Örtmeceler, halk uygulamaları ve politik doğruluk içinde merkezi olarak dağılmıştır (Tuncer, 2017:8).

Vardar örtmeceyi şöyle tanımlamaktadır: “Örtmece dolaysız bir biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örterek dolaylı yoldan anlatma”(Vardar, 1998:163). Örn. Cinleri belirtmek için iyi saatte olsunlar demek

Örtmece sözler, dünyada bütün dillerde var olan ve zamanla değişebilirliği nedeniyle sürekli farklı sözcükler türetiliği için dilin zenginleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir.Örtmecelerin oluşum nedenleri ve biçimleri toplumdan topluma değişiklik gösterse de örtmeceler, aşağı yukarı her dilde benzer özellikler göstermektedir. Howard, “Örtmece, uygunsuz, sert, patavatsız ifadelerin daha belirsiz,

yumuşak ve dolambaçlı olanlarıyla değiştirilmesi olayıdır”(Howard, 1985:101) der. Örtmece, “Utandırıcı veya zor durumda bırakıcı olduğu düşünülen ifadelerin yerine kullanılan zararsız ifade diye de adlandırılır (Demirci, 2008:22). Yukarda yapılan tanımlardan da yola çıkarsak örtmecenin temel amacı bir nesneyi ya da kavramı örtmektir. Örtük kökünden türetilen örtmece insanlara, kötüyü, çirkini, korkulanı, hoş gitmeyi, dini olarak saygı duyulan varlıkları, kavramları daha hoş bir şekilde izah etmektedir.

Kelimeleri söylenişbakımından güzelleştirme fikri yeni bir şey değildir. Uzun bir süredir tüm dillerde rastlanılmaktadır. Türkçe’de ‘edebi kelimeler’, ‘güzel adlandırma’, ‘hüsnü tabir’, ‘güzelleme’ veya ‘örtmece’ denmektedir. İngilizcede ‘euphemism’, Fransızcada ‘euphémisme’ ve Almandada ‘euphemismus’ olarak adlandırılır. Antik Yunanca kökenli ‘eupheme’ (eu< iyi, güzel pHEME> konuşma, söz) kelimesinden kaynaklanmaktadır (Bilginer, 2001: 441). *Güzeladlandırma* kimi varlıklardan, nesnelerden söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayıdır (Aksan 2007: 98). Ancak örtmecenin amaçlarından biri de insanları aldatmadır. İnsanlar tarafından kabul görmeyen bazı nesne ve kavramların yerine onları karşılayan daha naif sözcükler seçilir. Örtmece içerik her zaman aynıdır. Değişen sadece dış yapısı yani söyleyiş farklılığıdır.

Örtmeceleri ikiye ayırabiliriz “açıklık veya kapalılık ve örtülü ifadenin maksadı bakımından” 1. Açık örtmeceler 2. Gizli örtmeceler diye. Ticari ve siyasi alanda görülen, kandırma ve aldatma amacı taşıyan yalan veya yanlış adlandırmalar “gizli euphemizmler” olarak adlandırılmaktadır. Açık örtmece, insanın ürkmemesini, korkmamasını, kötü olanın üstünü örterek daha uygun hale getirme olayı iken, gizli örtmece insanları aldatma amacı taşımaktadır. Gizli örtmecenin temelinde de kötü bir olay ya da iğrenilecek bir durum vardır, ama buradaki amaç aldatmadır. Var olan durumu farklı gösterme gayesindedir. Gizli euphemism denilen örtmece sözler çoğu zaman kötü amaçlarla kullanılmaktadır. Mesela Bosna Savaşı, sırasında Boşnaklara uygulanan katliam, soykırım Sırplar tarafından “etnik temizlik” olarak adlandırılmıştır (Bilginer, 2001:443). Başka bir örnek verecek olursak bankalar artık ‘faizsiz banka’ demek yerine ‘katılım bankaları’ olarak görülmektedir. Özellikle günümüzde tüketimin ilgisini çekebilmek için reklamlarda fazlasıyla gizli örtmeceye başvurulmaktadır, Terbiyelilik çabası da, örtmece yoluyla söz varlığında değişimlere yol açmaktadır. Bu

tür örtmeceler, söylenmesi ayıp sayılan sözcüğün söylenmesiyle karşıdaki kişi üzerinde oluşacak olumsuz birdurumu ve kişinin duyguları üzerindeki etkisini de göz ardı edemeyiz.

Tabu ile örtmece birbirlerine sıkı bağlarla bağlıdır. Tabu olan şeylerden rahatça bahsedebilmek ve iletişimde herhangi bir sorun yaşamamak, konuşmanın akışını sağlamak, en kötü, ayıp ve kaba olan şeyleri bile uygun bir ifade tarzıyla dile getirmeye yarayan örtmeceler bir bakıma hayatımızı da kolaylaştırmaktadır. Örtmece sayesinde toplumda insanlar kendilerini rahatsız eden ya da utanılacak bir durumu konuşmayı mümkün hale getirebilmektedir. Dilde ad verme olayında nedensizlik olayı vardı.Fakat örtmecedde ise nedensellik ilgilisi vardır. Dilimizde var örtmecelerin hepsi bilinçli olarak oluşturulmuştur ve bilinçli seçilmiştir. Örtmece olan bir sözcük hepsi bir biriyle aynı sonu yaşar. Belli bir döenmde kullanılan örtmece toplum tarafından genel bir kabul gördükten sonra yerini başka bir sözcüğe bırakır ve kendiside kendinden önce yerine geçtiği kelimenin yanına geçmiş olur.

Örtmece ile ilgili yapılan yukarıdaki tanımlardan hareketle şöyle bir tanım yapılabilir: Söylenmesi dinleyici, okuyucu veya bir toplum tarafından sakıncalı, tehlikeli olan belirli bir sözcüğü veya söz grubunu dinleyici/okuyucu/toplum üzülmecin, utanmasın ya da kırılmasın diyevar olan sözcüğü bilinçli olarak değiştirmektir. Bu yapılan değişikliğe “örtmece” denir.

1.2.1. Örtmecelerin Özellikleri

Örtmece sözler büyük oranda tabuya bağlı olarak ortaya çıkarlar. Hemen hemen bütün kültürlerde cinsellik, ölüm, belirli hastalıklar, yasak ilişkiler, boşaltım ve zihinsel rahatsızlıklar ve bunlarla ilgili sözcükler tabu olarak görölmektedir (Üstüner, 2009:168).Örtmece, “Anlam değişmediği hâlde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzıdır.” Bu özelliğiyle örtmece sözler bir dilin sözvarlığı için zenginlik vesilesidir. Yaygınlaşan ve toplum tarafından kabul gören her bir örtmece söz, genellikle mecaz ve benzetmeli anlatımla o dile ait eş anlamlı kelimelerin sayısının artmasını sağlamaktadır (Demirci, 2008: 22).

Dil insanların yüzyıllar boyunca beraber yaşayarak oluşturduğu anlaşma biçimidir. Dili oluştururken insanlar içine geleneğini, inancını, töresini kısaca hayatını katarak zenginleştirir. Bu zenginliklerin başında da örtmeceler gelmektedir. Örtmecelerin oluşması gelişi güzel bir hadise değildir. Bir alanda ihtiyaçtan doğan bu

ifadeler ile insanlar söylemek istediği ifadeleri bazen olduğu gibi değil de daha uygun ifadeler ile dile getirir. Bunları da örtmece vasıtası ile yapar. Dilin en zengin unsurlarından olan örtmecilerin özelliklerini şu şekilde belirtilmektedir:

1.2.1.1. Olumsuz Kavramı Karşılama

Olumsuz anlamlı bir sözcüğü karşılamak için kullanılan örtmeceler; bir eksikliği gidermek, söylenildiğinde ortamdaki olumsuz durumu daha uygun bir duruma getirmesi açısından önemlidir. İnsanlar arasında utanılacak, korku duyulacak, tikslenme durumunu ortaya çıkaracak kötü durumları ortadan kaldırarak, kişiler arasında iletişimin daha uygun hale gelmesini sağlamaktadır. Örtmecenin temel amacı olumsuz bir anlam veya çağrışıma sahip olan kelimeyi karşılamasıdır. Kelimeler toplumun aynasıdır. Örtmeceelerde aynada görünen nesneler gibi algılayabiliriz. Toplumun çıplaklığını bir nevi örtmesi hasebiyle oldukça önemli görevi üstlenmektedir. Bir sözcüğün örtmece olabilmesi için kesinlikle olumsuz, kötü, korku verici bir anlamının ya da yansımasının olması gerekmektedir. Aksi bir durumda toplum içerisinde ya da kişiler arasında uygun olan bir durumu daha farklı bir şekilde anlatma olayına örtmece diyemeyiz. Örtmece var olan kötü durumu hafifleterek daha uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde, oluşabilecek hoşnutsuzluk ortadan kaldırılmış olacaktır. Örtülen sözcükle birlikte ifadede bir değişme ya da ifadenin vurgusunda bir değişme olmamaktadır. Yani ifade edilmek istenen kavram veya nesne yerine en uygun bir şekilde ulaştırılmış olur. Örnek verecek olursak toplumda; sakat, özürlü ve en son engelli sözcükleri kullanılmıştır. Şu anda kullanılan engelli sözcüğü zamanla seleflerinin yaşamış olduğu kaderi yaşacaktır ve onuda örten bir kelime türetilcektir.

1.2.1.2. Anlamdaki Bulanıklığın Giderilmesi

Örtmece sözcüklerin kullanılmasındaki sebep, olumsuz anlama sahip sözünün olumsuz değerini azaltmaktır. Bu şekilde insanların birbirleriyle olan ilişkilerini daha yaşanılır duruma getirmektedir. Toplum içerisinde uygun olmayan bir sözcüğün kullanılması sıkıntılara yol açacağı için bunu farklı şekilde dile getirmek zorunda kalılabilmektedir. Bu durumda da bazı anlam belirsizlikleri oluşabilmektedir. Bugün Suriye’deki savaştan dolayı ülkede uçuşa yasak bölge ilen edilmesi cümlesi çok kullanılır. Aslında burada bombardımanın olmaması gereken bir bölgeden bahsedilmektedir. Aynı şekilde artık ‘savaş açmak’ sözcükleri yerine ‘demokrasi

götürüyoruz’ sözcükleri kullanılmaktadır. Toplumda var olan nesnel durumu kişilerin kendi öznel durumlarına göre ifade etmesi olayıdır. Nesneler ya da kavramlar hiç değişmemektedir değişen sadece ifade biçimidir ve bu yollarda daha az bir tahrip gücü oluşturularak olaylar daha kontrol altında tutulmaktadır. Zamanla toplumda kabul görmüş olumsuzluğa işaret etmek, bu olumsuzluktan kaynaklanan ifade sıkıntısını ortadan kaldırmak için örtmece kelimeler kullanılır. İfade edilen anlamla konu daha anlaşılır hale gelecek ve belirsizlik ya da yanlış anlamalardan uzaklaşarak konunun özüne inilecektir. Doğüstü bir güç olan Yaratıcıya, meydana gelen bir durum karşısında şikâyetle bulunmak ya da yaratıcıyı suçlamak yerine “feleğe” karşı bir serzenişte bulunmak veya “faiz” yerine “kâr payı” gibi daha dolambaçlı yollardan ifadelerle anlamda oluşacak belirsizlik, rahatsızlık yaratılmadan halledilmiş olacaktır.

1.2.1.3. Anlamsal İyileştirme

Örtmece sözcükler var olan kavramın üzerini örterek onu daha farklı bir ifadeyle dile getirip kavramın ya da nesnenin özünde bir değişiklik yapmadan onu en uygun bir şekilde ifade edip, olumsuz olan bir durumu olumu hale getirme olayıdır. Bir sözcüğün örtmece olabilmesi için hemsöyleyenin, hem dinleyenin zihninde yerine kullanıldığı kelimeye kıyasla daha pozitif çağrışım yapması gerekir. Aslında sözcükle, anlam arasında doğrudan bir bağlantı olmasa bile kelime ifade edildiğinde karşıladığı kavramın da o an orada mevcut bulunacağına dair bir algılama söz konusudur (Çelik, 2011: 13). Bu algı toplum içerisinde çeşitli endişelere sebep olabilir. Yasağın gücü yani baskın özelliği bizzat bilinçaltında olan ilişkisinden kaynaklanır (Freud, 2010: 35). Birkaç örnek verecek olursak “cin”, “şeytan”, gibi varlıklardan söz edildiğinde bir ürkme, bir korku, bir iğrenme oluşabilmektedir. Ayrıca sadece bunların çağrışım yapan sözcüklerden de uzak durulmaktadır. “Cin ” yerine “üçharfli, iyi saatte olsunlar”, “şeytan” yerine “ili, adını eller alsın, iblis, gibi daha uygun sözcükler kullanılmaktadır. Bu sayede kullanan kişi üzerindeki korku ve olumsuz durum kalkmış olacaktır. Tabu olan varlıklar zamanla kendi adlarıyla da özdeşleşirler bu sebepten ötürü insanlar arasında artık o ad da tabulaşmış olmakla birlikte insanlar için ürkütücü bir duruma gelmektedir. Dolayısıyla kendisini anlatan isim anılmadığı sürece bahsi geçen mekândan uzak durulmaktadır. Yani siz “cin” dediğinizde “cin”ler o ortamda hazır bulunurken “üçharfli” kelimesini kullandığınızda kendilerinden bahsedildiğini anlamadıkları için mevcut ortamdan uzak duracaklardır. Zaman içerisinde anlam

değişmesi olduğunda ise, insan zekâsı farklı bir örtmece ile korkulan varlık yeni bir adlandırma ile karşılayacaktır. Bu karşılama işlemi zamana göre bir döngü içinde değişecektir. Anlam iyileşmesi için verdiğimiz örnekler arasında yer alan “börü” kelimesi artık neredeyse unutulmuş yerini tamamen bir örtmece tabir olan “kurt” kelimesine bırakmıştır. “Kurt” kelimesi günümüz itibari ile yeni örtmece kavramlar olan “dikkulak, gök gözlü” gibi kelimeler ile karşılanmaktadır (Çelik, 2011: 13)

“Örtmece Özellikleri” kısaca şu şekilde maddeler halinde sıralanabilir:

1. Örtmeceler, olumsuz anlamlı bir ifadeyi ya da kelimeyi örtük bir biçimde karşılamaktadır.
2. Örtmeceler, karşıladıkları ifadenin ya da kelimenin anlamını iyileştirmektedir.
3. Örtmeceler, karşıladıkları ifadenin ya da kelimenin formal (biçimsel) karakterini iyileştirmektedir.
4. Örtmeceler, anlam belirsizliği ya da anlamı havada kalan bazı ifadelerin ya da kelimelerin bu belirsizliğini gidermektedir.
5. Örtmecelerin etkinliği her dilde farklılık gösterebilir.
6. Örtmece sözler anlamsal açıdan genişler, yeni anlamlar kazanabilir.

1.2.2. Örtmeceyle İlgili Diğer Adlandırmalar

Türkçe sözlüklerde ve çeşitli çalışmalarda örtmece ile ilgili geçmişten günümüze kadar birçok adlandırma yapılmıştır. Bunlardan en fazla kullanılan ‘güzel adlandırma’ terimi olmuştur. Yunanca “euphemism” kelimesinin okunuşundan hareketle *öfemizm* adı verilmektedir. Örtmeceyi; *iyi adlandırma, güzel adlandırm, edeb-i kelâm, asalet hüsnü tabir, güzelleme, mümtaziyet (değınmece (kinaye), ad aktarımları, örtmeceli değınmece* gibi isimler verilmiştir. Üstünere göre; “euphemism terimine verilecek en uygun Türkçe karşılığın “örtmece sözler” kanaatindeyim. Yapılarında dikkate anıcak olursa cümle veya sözcük grubu şeklinde olana éörtmece söz”, tek sözcük şeklinde olanada “örtmece sözcük” terimini kullanırız (Üstüner, 2009: 175). Ayrıca; Türk dünyasında da şu terimler kullanılmaktadır:

Kazak Türkçesinde *evfemizm* teriminin yanı sıra *tyım, at tergev* (Kaliyev, 2012:348).

Yakut Türkçesinde *harıstan atar tıl, harıstır tıl* (Ahmedov, 1995:172).

Altay Türkçesinde *pay sös, paylagansöstör*” (Ahmedov, 1995:172).

Hakas Türkçesinde *çayıdıs* (Killi,2006: 53)

Kırgız Türkçesinde *tergöö, terge-* (Güngör, 2006: 16)

Azeri Türkçesinde *évfémizm* (Altaylı, 1994:402),

Tatar Türkçesinde *evfemizm* (Sözlük, 1991:558)

Kumuk Türkçesinde *evfemizm*(Pekacar, 2011:125).

1.2.3. Örtmece-Tabu İlişkisi

Tabu ve örtmece, biribiri ile ilişkili olsada aralarında farklılıklar vardır.

Tabu kavramının açısından önemi ile ilgili Özyıldırım’ın tespitleri şu şekildedir: Yasak sayılan kavramlardan söz etmek de yasaktır. Bundan dolayı, bir kültürde tabu sayılan kavramlarla, o kültür tarafından konuşulan dildeki tabu ve örtmece sözcükler arasında çok ilişki vardır. Çoğu zaman tabu olan kavram ve sözcükleri kullanmaktan kaçınılır ve bu boşluk örtmece sözcüklerle giderilir (Özyıldırım, 2001:16).

Rusya da yayımlanan lengüistik ansiklopedik sözlükte tabunun tanımı detaylı hatlarla yer almaktadır:

Tabu (Polinezya dillerinde), bazı sözcükler, ifadeler veya özel isimlerin kullanımına konulan yasaktır. Tabu kavramı, dilin büyüsel yönüyle, yani dil yardımıyla bizi kuşatan ortama doğrudan etki etme imkânına inanmakla ilgilidir. Tabu, köklü kültürle sahip halklar için (Afrika, Avustralya, Okyanusya, kuzey halkları vb.) karakteristik bir olgudur, fakat az veya çok bütün dillerde karşımıza çıkar. Tabu, sadece spesifik bir dil olayı değildir (nitekim bazı davranış biçimleri, belli kişilerle iletişim, herhangi bir yiyecek ve içecek tüketimi, bazı eşya ve malzemelerin kullanımı ile ilgili tabular da vardır). Çağdaş dillerde ölümü, ağır hastalıkları doğrudan ifade etmeme, uygunsuz varlıkların telaffuzundan kaçınma vs. tabuya dâhil edilebilir. Tabu kavramı, örtmece kavramıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. (Slovar, 1990: 501). Tabu ve örtmece sözlerin “Türkçe konuşan ulusların sözcük hazinesi, diyalektolojisi, manevi kültürü ve gelenek-göreneklerinin oluşum / gelişim sürecinde var olan unsurlar” olduklarını aktaran Güngör, tabuyu kavramını iki guruba ayırarak Linguistik tabu ve dil dışı semboller olarak ifade etmektedir. Bu iki gurup ile ilgili şu ifadeler kullanılır.

1. Dil dışı sembollerle ortaya çıkan tabu: insanlar tarafından yapılması yasaklanan iş, hareket-eylemlere, belli şahıslara (kral, büyücü, rahip, loğusa, kadın vb.)

yeme içmesine, kullanılmaması gereken alet ve teçhizata (silah, tabak, kaşık vb.) yönelik yasaklamalardır.

2.Lengüistik tabu: Dil göstergeleriyle ortaya çıkan lengüistik tabu yalnız kavram ve anlamı yasaklayan bir sınır / sınırlayıcı değil, o kavramın dildeki adlandırılmasına yani söze (dil göstergelerine) konulan yasaklamalardır (Güngör, 2006: 76).

TDK *Türkçe Sözlük*'tetabu kavramı şu şekilde ifade edilmektedir: “Fr. *tabou* 1. *din b.* Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî inanç. 2. Yasaklanarak korunan (nesne, kelime, davranış). 3. *sos.* Tekinsiz.” olarak tanımlanmaktadır (Sözlük, 2005: 1881).

Dilbilimsel tabuların örtmecelerle yakın ilişkisi vardır. Ögelerin ya da fenomenlerin yasağı söz konusu olduğunda, örtmecelerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Tabu ve örtmece, ikiz kardeşler gibi, dünyanın her dilinde mevcuttur ve örtmece olgusunun temelinde, tabunun derin arkaik kalıntıları bulunmaktadır (Tuncer, 2017: 12).

Tabu ve örtmecelerin dile yaptıkları katkı ile ilgili İ. Kenesbayev'in görüşleri şöyledir: Sözü anlamı değişmekte ve artmaktadır. Anlam bazen daralıp bazen de genişlemeye uğramaktadır. Değişik anlamlar ortaya çıkmaktadır. Zamanın şartlarına göre dil göstergeleri anlamsal değişikliklere uğramaktadır.

Tabu, gelenek-görenek, dinsel inançlar, ahlaki yasaklar, birtakım boş inanç ve uygulamaların sonucunda kalıplaşan örtmece sözler, hangi kültür ve dilde olursa olsun sözlüklerdeki sözcük sayısının artması ve sözcüklerde anlamsal değişikliklerin ortaya çıkmasında büyük katkılar sağlamaktadır. Kelimelerdeki anlamsal genişlemeye, başka bir kavramın isimlendirmesineetki eder. Çeşitli nedenlerden dolayı önceden adları yasaklanmış kavramların tekrar adlandırılması, yani örtmece sözlerin belli bir zaman sonraortaya çıkması bu sözlerin yapay sözler olduğuanlamına gelmez. Yabancı dillerden alınan sözcükler bir tarafa pek çok dilde önceden de var olan sözcüklerdir. Tabu nedeniyle ortaya çıkan örtmece sözcükler anlam açısından genişlemiş, farklı anlamlar kazanmıştır.

Örtmece sözlerin etkinliği her dilde farklılık gösterir. Örneğin Amerika, Avustralya, Afrikakıtaralarında yaşayan insanların çoğu ölen kişiylealakalı ne varsa onların adlarına yasaklamalar getirmişlerdir. Bu yasaklama sadece kişi adlarıyla ilgili değil aynı zamanda onlarla aynı adı taşıyan ve benzerlik gösteren hayvanların adlarını da değiştirip yeniden adlandırmışlardır. Bunun dışında tabiattaki canlı-cansız nesnelerin

ölen kişinin ismini çağrıştıran daha da ileri giderek onun adının hecelerinden birisi dahi benzer olsa kullanmamışlardır. Bu konu ile alakalı J. G. Frazer şu örnekleri vermektedir: ‘Dobrisgotter’ın Kızılderililerin yanında kalarak geçirdiği yedi yıl süresince jaguar anlamına gelen sözcük üç kere değişikliğe uğramıştır. Diken, timsahı, ve hayvanın öldürülmesi anlamına gelen kavramlar ise benzer değişikliklere uğramıştır. Misyonerlerin sözlüklerindeki sözcükler sürekli karalanmaya maruz kalmıştır. Sürekli kullanımdan çıkan sözcükleri kaldırıp yerine yenilerini yazma ihtiyacı meydana gelmiştir.

Bu bilgilerdeki gibi olmasa da Türklerin dillerindeki tabu-örtmece sözler, sözlüklerdeki sözcüksel ve anlamsal yönüyle zenginliğinin göstergesidir. Bir bakıma eş anlamlı (sinonim) ve eş adlılık (omonim)’ın ortaya çıkmasının tabu- örtmece sözlerle de yakından alakalıdır. Çünkü kavramı, varlığı veya hareketi, iş hareketi çeşitli sebeplerden ötürü yasaklanan isimlerin başka isimlerle ifade edilmesine neden olan örtmece sözler, yasaklanmış isimlerin görevini yapmaktadır. Bunu önemseyen dilcilerden bazıları örtmece sözleri eş anlamlı sözler olarak almaktadır.

TABU	ÖRTMECE
1.Tabu, dinsel inançlar, gelenek-görenek, ahlaki normlar, birtakım boş inanç ve uygulamaların neticesinde kalıplaşan ritüellerdir.	1.Örtmecelerin ortaya çıkıp yeni anlam kazanmasında tabular sebep olmaktadır. Örtmeceler tabuların ifade ediş biçimidir.
2.Sözcüklerdeki anlamsal genişlemeye, farklı bir kavramın adlandırılmasına direk etki eder	2.Örtmeceler anlam yönünden genişlemiş, farklı anlamlar kazanmıştır.
3.Her dilde tabuların etkinliği aynıdır değişiklik göstermez.	3. Örtmece sözlerin etkinliği her dilde değişiklik gösterir.
4.Yasaklanmış normlar, dini ritüelleri olan birtakım uygulamaların sonucunda ortaya çıkmaktadır.	4. Yasaklanan normların ve dini ritüeller daha yumuşak ve ılımlı bir biçimde söylenmesidir.
5.Tabu sosyolojik (toplumsal) bir olgudur.	5.Sosyolojik (toplumsal) olguların yumuşak, örtük ve ılımlı bir şekilde ifade ediş biçimidir.

1.2.4. Eş Anlamlılık ile Örtmece İlişkisi

Çalışmamızın bu bölümünde eş anlamlılık konusu ile ilgili terimsel bilgileri vermemiz konunun anlaşılmasından faydalı olacaktır. Öncelikle ağızlarda eş anlamlı sözcükler bulunmaz. Halk, Farsçadan ve Arapçadan bir sözcük aldığı zaman onun eş anlamlısı olan Türkçe kelimeyi ana dili içinde bir daha kullanmaz. Bunun sonucunda dilde eş anlamlı kelimeler yer almaz. Örneğin halk hasta kelimesini alınca sayru sözünü, ayna sözcüğünü alınca gözgü kelimesini, merdiven kelimesini alınca baskıç sözcüğünü tümüyle unutmuştur. Bazen halkın Arapçadan ve Acemceden aldığı sözcükler yanında eski Türkçelerini de koruduğu tesadüf edilmektedir. Şöyleki siyah ve beyaz kelimeleri çıkarıldıktan sonra kara ve ak kelimeleri Türkçede kullanılmaya devam edilmiş. Ancak ne siyah sözcüğünü kara kelimesinin ne de beyaz kelimesini ak kelimesinin eş anlamlısı kabul edemeyiz (Gökalp, 1996: 115).

“Aynı anlama gelen ya da birbirine benzer olan kelimeler” olarak tanımlandığı eş anlamlılığın aynı denklik anlamında çok az sözcükte var olduğunu belirterek kelimeler arasındaki sosyal ve dil merkezli farklılıklara dikkat çekmiş ve bu kelimelerin birbirlerine yaklaştığını ifade etmiştir. Eş anlamlılığın dilin kendi sözcükleri (bıkmak, bezmek, usanmak) arasında olabileceği gibi alıntı kelimelerden (göz, çeşm, ayn) kaynaklı bir durum olabileceğine dikkat çekmiştir (Korkmaz, 1992: 55-56).

Verdiğimiz eş anlamlılık üzerine açıklama yapan araştırmacıların kabul ettikleri durum dildeki sözcüklerin birebir eş anlamlı olmadıklarıdır. Eş anlamlılık ödünçleme yoluyla meydana geldiği üzerinde durulmaktadır. Ağızlarda eş anlamlı sözcükler yok gibidir, ağızlarda ki eş anlamlı sözcükler çoğunlukla ödünçleme yolu ile alınmıştır.

Eş anlamlı kelimelerden örtmece sözleri çok bulunur. Çünkü gerçek isimleri örtmece sözlerden veya örtmece eş anlamlı sözcüklerle değiştirilen kavramlar çoktur.

- a) Güzel, enfes, hoş
- b) Gönülden, candan, içten, yürekten
- c) Kadın, avrat, hatun, *hanım*
- d) Gebe, ağır ayaklı, yüklü, *hamile*

Verilen örneklerde dört farklı eş anlamlı sözcük grubu bulunmaktadır. İlk iki grupta olan eş anlamlı sözcükleri, örtmece eş anlamlı sözcükler olarak değerlendiriliyor. Son iki grupta yer alan eş anlamlı sözcükler ise bir şahsın hal ve durumlarını belirtmektedir. Üçüncü gruptaki *hanım*’la dördüncü gruptaki *hamile* sözcükleri diğer eş anlamlı sözcüklere göre kullanımı daha uygundur.

Yaşlı, ihtiyar, moruk sözcükleri eşanlamlı sözcüklerdir. Bu sözcüklerin toplum içerisinde kullanılması açısından en uygun olanın *yaşlı* sözcüğüdür. Çünkü diğer iki sözcüğe nazarankulağa daha hoş gelmekte ve karşıdakini incitmemektedir.

Gençliği bir mutluluk dönemi sanmak yanılgısına düşenler, ihtiyarlığı da acıklı, hatta biraz ayıp bir dönem sayıyorlar. ‘Artık ben *ihtiyarladım*’ deyince, ‘hayır *ihtiyarlamadınız*, sadece *yaşlandınız* diyorlar. Sanki *yaşlanmakla ihtiyarlamak* aynı anlama gelmiyormuş gibi, ‘*ihtiyarlamak*’ hafifçe müstehcen bir sözcükmüş gibi. Bir de ‘sizi çok iyi gördüm’ lafı var. Benden genç olanlar, benimle karşılaşır karşılaşmaz, ‘sizi çok iyi gördüm’ diyorlar selam yerine. Bunu otomatik olarak söylerken, iyi niyetliler, ‘vah zavallı! Amma da çökmüş!’ diye düşünüyorlar. Kötü niyetliler de, ‘bu *moruk* da hala ayakta kaldı’ diyorlar içindedir (Urgan, 1998: 11-12).

Eş anlamlı sözcüklerle örtmece sözcükler arasındaki ilişkiyi incelerken bir noktayadikkat çekilmelidir. Bu, eş anlamlı sözcüklerle ilgili olan özelliğin örtmece sözcüklerde de bulunmasıdır. Örneğin anlamlarının sabit veya sabit olmamasına, eş anlamlı sözcüklerin kalıplaşmış veya bağlama (kontekse) bağlı olmak üzere iki grupta incelenmelidir. Kısacası eş anlamlı sözcüklerden hareketle örtmece sözleri sabit ve bağlamsal (kontekstik) örtmece sözler olarak ikiye ayırıp incelemek gerekir. Çünkü aşağıda vereceğimiz örnekler bunun böyle olması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Ölü; kaza bolu, *kayıtş boluu, düynö saluu*

Gebe; ağır ayaklı, *iki canlı...vb.*

Piç; Abdullah, bulduk, *aralık dölü...vb.*

Tuvalet; apdesthane, *memişhane ...vb.*

Kırgızca ve Türkçe’den verdiğimiz italik sözcükler artık toplumda kabul görmüş örtmecelerdir. Çünkü bu sözcükler her zaman nezaket, edep kuralları çerçevesinde söylenilmesinde bir sakınca görülmeyen kavramlar olup resmi anlamdaki sözlüklerde de bulunmaktadır.

Bağlamsal (kontekstik) sözcüklere baktığımızda, bu sözcükler sözlüklerde yer almaz. Çünkü belli bir bağlama bağlı örtmece söz özelliği olduğundan bağlamdan başka bir yerde ele alındığında anlamını kaybeder. Böyle örtmece sözler değişmece anlamı olduğundan sabitkalmayan, kalıplaşmamış sözcükler olarak kabul edilmiştir.

Buna örnek olarak, sözcüğü (söz öbeklerini) tek başına ele alıp incelediğimizde *hacı ana*: yolsuz birleşmelere aracılık yapan kadın, *üst*: aybaşı, kadının menstruasyon dönemi, *Abdullah*: piç, *Ayransız*: 1. fakir 2. çirkin sözlerini tek başına,

belli bir bağlamda olmadan örtmece söz olarak ele almak mümkün değildir. Çünkü onlar bir kavramı ifade eden bağımsız sözcüklerdir. Bu sözcükler belli bir sebepten kullanıldığında açıkça söylenmesinden çekinilen, hoş olmayan bir nesnenin, kavramın yerine kullanıldığında örtmece özelliği kazanmış olur. Yukardaklerini şu örneklerle açıklayabiliriz:

-Bu kadın kim?

-Benim *ailem* (Banker Bilo, Türk Filmi)

Beyaz işine asla girmem. Burada bağlama bağlı olarak sözün leksikolojik anlamından ziyade *uyuşturucu* anlatılmaktadır.

Konuk geldi. Bir tür göz hastalığı

Verdiğimiz bu örnekler yerine göre kullanıldığında: bağımsız sözcüklerden de bağlamsal sözcükler üretilebileceği ve bağlamsal örtmecelerin kalıplaşmış örtmecelerdendaha ayrıntılı ve zengin olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak dikkat çekilmesi gereken konu şudur ki, bağlamsal veya kalıplaşmış örtmece ifadeler ile ilgi belirli bir sınır koymak imkânsızdır. Çünkü örtmece ifadelerin anlamları bağlamda ortaya çıkar. Bazen bağlamsal örtmece sözlerin de belirli bir müddet sonra anlamı da kalıplaşınca, kalıplaşmış örtmece ifade derecesine ulaşır ve sözlüklerde yer alması da önemsizdir.

Tabu-örtmece ifadelerin görevi dilde sadece eş anlamlı sözcüklerin zenginleşmesiyle sınırlı kalmaz. Onlar, aynı zamanda eşadlı kelimelerin (omonim) oluşturulmasında da görev alır.

Örneğin Türkçe’de yolkı (bir tür göz ağrısı) 1. At sürüsü 2. Başboş dolaşan at, öküz, inek vb. sürüsü 3. İyi koşan at, gelincik (itdirseği, arpacık, verem, çoban: çıban, konuk gibi sözlerle birleşik sözcükler belirli sebeplerle tabuya dönüşen göz ağrısı, çıban vb. sözlerinin örtmece eş anlamlıları değil, aynı zamanda kendileriyle eş anlamlı kullanılan birleşik sözcüklerin eşadlılarıdır. Eşadlı özelliği örtmece şeklinde yumuşayıp duran sözlerin genel anlamıyla değişmeceli örtmece anlamını bir araya getirip karşılaştırdığımızda bu açıkça görülmektedir. Kırgızcada geleneksel giysilere dikilen *tüyme* (düğme) ile cılan (yılan) anlamına gelen *tüyme* kelimesinin eşadlı olmadığını kimse iddia edemez. Buna benzer ‘dışarıdan gelen misafir (konuk) sözcüğüyle göz hastalığı anlamındaki örtmece *konuk* sözcükleride eşadlı olma özelliği göstermektedir.

Türk halklarından olan Tuvalılarda tabuyla ilgili *börü* (kurt) kelimesini doğrudan söylemek yerine; *ıt* (it), *kızıl-karak* (kızılgöz), *kök-heliñ* (mavi derviş), *kokay* (çile), *kokay-aşak* (çileli köylü), *uzun-kuduruk* (uzun kuyruk), *çeri'dı* (yer iti), *altaynın ı'dı* (Altayın iti) ya da tabuya dönüşen *âzir* (kartal) sözünün yerine *kuş* örtmece eş anlamlı sözcükler tercih edilmektedir. Bu gibisebeplerden ötürü Türkmenler de kurdun yerine *mesdan it*, *adı jiten* (adı yok), *hradır* (avcı), *canavar* (canavar)) örtmece ifadeleri tercih ederken, Özbekler *qarşiku*, Azerbaycanlılar *agzığara* vb. örtmeceleri kullanmaktadırlar. Tabudan meydana getirilen eş anlamlı ve eş isimli sözcükler bu örneklerden de görülmektedir.

Başka Türk halkların dillerinden konuyla alakalı birçok örnek verebiliriz. Verdiğimiz bu örneklerde de tabu ve örtmece ifadelerin eş anlamlıları, eş adlıları oluşturduğu ve onların anlamlarını çoğalttığı aynı zamanda buna bağlı olarak dilin sözvarlığına katkısının olduğu görülmektedir.

1.2.5. Güzel Adlandırma-Örtmece İlişkisi

Güzel adlandırma, varlıklardan, nesnelerden bahsedildiği zaman oluşacak korku, ürkme, iğrenme, utanma, sıkılma gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların engellenmesi amacıyla ve bütün dillerde rastlanan bir değiştirme olarak tanımlansa da aslında sadece kötü olanı örtmek için olanı değil bazen iyi olanı daha iyi ifade etmek için de kullanılır diyebiliriz.

Mehmet Hengirmen: “Anlamı ve çağrışımı korkulan, seilmeyen, iğrenilen öğeler taşıyan sözcükler yerine, bu çağrışımları engelleyecek başkaca sözcüklerin kullanılması (Hengirmen, 1999: 199) Şeklinde dile getirir. Güzel adlandırma ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların çoğu bir biriyle yakın ilişki içinde olmalarına rağmen bazı tanımlarda farklılık bulunmaktadır. Üstüner’e göre: “Örtülü ifadenin yanı sıra nükteli ve daha kibarca ifade etmekten dolayı edebî sanatlarla beraber ele alınan güzel adlandırmalar, eski araştırmacılar tarafından çoğunlukla cümle boyutunda bir anlatım tarzı olarak görülmüştür” (Üstüner, 2009: 168). Ayrıca bu konu hakkında Süleyman Fehmi; “Anlama etki ve kuvvet vermek yahut değersizlik ve bayağılığını gizlemek gibi bazı yararlarını sağlamak için bir düşüncenin özel bir kelimeyle değil, mecazî bir söz dizisiyle tasvir edilmesinden ibarettir.” (S. Fehmi, 2004: 273). Güzel adlandırma sadece örtme amacı ile kullanılmamaktadır. Bazen söylenilmesinde ayıp, utanılacak ya da sakıncalı olmayan sözcükler içinde kullanılır. Güzel adlandırmanın

gayesi anlaşılmmak değil, var olanı daha güzel, etkileyici, vurgulu söylemektir. İletmek istedigini daha açık ve etkileyici bir şekilde karşıya ulaştırmaktır. Fakat örtmece de ise tam tersi bir durum hâkimdir. Var olan durumunun üstünü örterek iletilmek istenen mesajın anlaşılmasını zorlaştırma amacındadır.

Her örtmecenin güzel adlandırma olabileceğini, fakat her güzel adlandırmanın örtmece olamayacağını belirterek örtmece- güzel adlandırma arasında ki farkı daha iyi anlaşılmmış olacaktır. Güzel adlandırmada, nesne ve kavramların net bir şekilde aktarılma amacı varken; örtmece de ise kandırma, hile olayı daha belirğindir.

1.2.5. Kötü Adlandırma- Örtmece İlişkisi

Dilde iyi adlandırmanın tezağı olarak kötü adlandırma bulunur. Bunlar ‘dysphemism (disfemizm)’ ve ‘cacop-hemism (kakofemizm)’dir. Yunanca ‘dys’ δυς: hiç/kötü ve ‘pheme’ φήμη: konuşma ve ‘cacophemism’ ‘cacos’ κακός: kötü ve ‘pheme’ φήμη: konuşma sözüklerinden gelirler. Disfemizm, kasti olarak kötü adlandırma olabileceğı gibi alaycı tarafı da olabilir. Kakofemizmde genellikle saldırgan yanı vardır. İyi adlandırmayı örtmece olarak kabul ediyorsak, kötü adlandırmayı da örtmece olarak kabul etmemiz gerekir. İyi adlandırmanın yönü ‘pozitif, müspet, iyi’ iken, kötü adlandırmada ‘negatif, ‘olumsuz’ kötü’dür. Kötü adlandırmada örtmece ve küfür ilgisi de ortaya çıkar. Bir tür aşağılama, küçük düşürme, hor bakma ve sözlü saldırı diyebileceğimiz örtmeceler olabilir. Bu durumda küfür kelimesinden bahsetmek yararlı olacaktır. İngilizcede *swearing* kelimesiyle ifade edilen küfrün Arapçada ‘örtme ve gizleme’ anlamına da gelmesi(Devellioğlu, 1984: 636) ilgi çekicidir.

Kötü adlandırmanın farklı türleri ve boyutları vardır. Dini inanışlar ve tabiatüstü güçlerin etkisinde kalan insanlar çocuklarının adını güzel bir şey seçtiklerinde başlarına kötü bir olayın geleceğine inadıkları için çocuklarının adını olumsuz, kötü adlar vermektedir. Bunun sebebi iyi adların kötü ruhların ilgisini çekeceğı. Kötü ad almış çocuklar şeytandan ve kötü ruhlardan isimleri sayesinde korunacaklardır. Belli yaşa kadar çocuklar belki de kötü adlarla çağrılmaktadırlar. Diğer taraftan, tabu etkisiyle insan, hayvan, bitkiler, din, hastalık vs. adları kötü adlandırılabilir; kötü hastalık: Kanser/ verem, adı belirsiz: Verem, kirli paçav-ra: Kolera, piç: şeytanırnağı, tersi bozuk: İshal, sözüm ona: Domuz, karadul: Örümcek, ölükuşruğı: Akrep vs.

Özellikle hastalıkların hem iyi hem de kötü adlandırılmasının psikolojik bir etkisivardır. Hastalığı olan insanları sakinleştirmek ve rahatlatmak ayrıca onları hem

duygusal hemde psikolojik açıdan daha hoş bir duruma getirmek amacındadır. Kötü bir hastalığa duyulan nefret ona en kötü adı vermesine sebep olmuştur. İyi ve kötü adlandırma geçmişten inançsal etkilerle ortaya çıkmış bir olaydır. Fakat günümüzde bunun ruhsal ve psikolojik boyutuna bakılmasında gerekir.

Tabu başlığı altında açıklandığı üzere, tabu ve örtmece arasındaki ilişki nedenseldir. Tabu olayın neden boyutunu oluştururken, Örtmece olayın sonuç bölümüyle ilgilenmektedir. Dil göstergelerinden oluşan tabuyla örtmece sözlerin bu şekilde birbirleriyle karıştırılması engellenmiş olur. Burada şunu da belirtmekte de fayda var: dilde bazı sözcükleri art zamanlı ve anlambilimsel açıdan ele aldığımızda anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi gibi bazı kavramlarla karşılaşılabılır. Türkçe'ye de geçmiş olan bu kavramların kendi anlamından sıyrılarak yeni bir anlam kazanmaktadır. Ordudaki en yüksek rütbeyi gösteren mareşal ('at bakıcısı, nalbant' sözcüğüne dayanan ve çeşitli dillere geçen (Örn. Alm. Marschall, İng. Marshal) bu örnekteki iyileşme, yücelmenin, saray unvanlarından biri olduğunu belirtmek gerekir.

Anlam kötüleşmesi ile ilgili bir örnek verecek olursak Romalılarda 'yabancı misafir' demek olan 'hostis' (Lat.), zaman içerisinde 'düşman' anlamına gelmeye başlamıştır. Romalıların yabancılarla uzun süren savaşları rol oynamıştır. Belirttiğimiz örneklerde sözcüklerin anlamsal değişiklikleri tabuylaalakalı bir sebepten ortaya çıkmadığı için, örtmece ya da kötü adlandırma olarak değerlendirmek yerine, anlam iyileşmesi ve anlam kötüleşmesi olarak değerlendirilmelidir.

Mesajın kim tarafından nasıl ve ne şekilde alıcıya iletildiği, ne hakkında konuşulduğu sözü edilen (gösterilenin) nesnelerin çeşitli iç ve dış özellikleri (rengi, sesini, sıfatı, huyu, özelliği, hareketi, durumu) vb. söylenmesi yasaklanmış tabu sözcüğün yerine örtmece sözün kullanıldığını ancak belirli bir bağlamda anlamak mümkündür.

Birçok ülkede çocuklara ad verilirkenhoş, beğenilen, sevilen adlar tercih edilirken,bazı ülkelerde güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiğine inanılmaktadır. Aşağıda bazı ülkelerde çocuklara verilen adlara ve bu adların veriliş nedenlerine bakılacaktır.

Siyam'da, Tonking'de çocuklara var olan uygun adlar vermek yerine şeytanların, kötülük ruhlarının onlar için bir tehlike olmayacakları döneme kadar Domuz, Yaramaz gibi isimler verilir.

“Tozok’, ‘Kaçkın’, ‘İtbay’, ‘İtibay’, ‘İtalmaz’, ‘Tezekbay’, ‘Yılan’, ‘Şeytan’, Manas Destanı’nda adı geçen ‘Bokmurun’ gibi kötü ad verme ve adlandırma Türk halklarında varlığını sürdürmektedir. A. A. Sativalov, Kumuklarda kız adı olarak “Gerekmez”, “Gocuk” (erkek adı “köpek” anlamında) adı verildiğini belirtmektedir” (Sativalov, 1936: 15-19).

“Oyratça’da çıkan: ‘fare’, Dyitu: ‘Pis kokulu’, Altın Ordu Han’ı Özbek’in kızının adı İt-küçücük, Şorca’da Poktuğ-kiriş: ‘bok’, Hakasça’da Çolbanah: ‘Töre dışı çocuk’ adları kız adı olarak verilmiş olup kötü adlandırmaya örnektir”(Rasonyi, 1988: 75-79).

Ülkemizde, ‘Hafiye’, ‘Hurda’, ‘İbiş’, ‘Meymenet’, ‘Nanoş’, ‘Nubin’, ‘Porsel’, ‘Sefore’ vb. halk arasında verilen kişi adlarının anlamsız, kulağa hoş gelmeyen ve uygun olmayan duyguları çağrıştırdığı belirtilir.

Tarihimizde büyük devlet adamlığı yapmış Selçuklu devletinde vezirlik makamında bulunan Saadettin Köpek, şaman inancının devam ettiğini ve halen kötü ruhlardan korkup onlardan uzak durmak için bu adı kullanmaktadır.

Hastalık adlarından: ‘adı batası’: köstebek de denilen çiban, kemik veremi, sıraca, ‘adı belirsiz’: verem, ‘ağız eskisi’ nezle, ‘batak’: zatülcenp, plöresi, ‘bozgun’: ishal, ‘budala’: unutkan olma, delilik alametleri görülme, vb. örnekleri verebiliriz.

Yukarda görüldüğü gibi insan ve hastalık adları vb. insanların kendi duygu ve düşüncelerine uygun, kulağa ve dile hoş gelen örtmece sözcüklerin yanı sıra ürküntü verici ve kötü izlenim ve çağrışımları veren adlandırmalar da dilde bulunmaktadır. Belirttiğimiz bu örneklerin hepsi tabu kökenli olduğu için kötü adlandırma olarak belirtilir.

1.2.6. Örtmece Sözcüklerinin Oluşumu

Örtmece konusunda yapılan çalışmalar, anlam olayının meydana gelmesinin temelinde tabunun olduğunu ortaya koyar. Türkçede “Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunulacağı düşünülen dinî inanç; yasaklanarak korunan nesne, kelime, davranış” (Sözlük, 2005:1549) olarak açıklanan tabu, Polonezce *ta* “işaretlemek, nişan koymak” ve *pu* olağanüstü, insanı şaşırtan, dikkat çeken” kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (Güngör, 2006: 70). Hemen hemen bütün kültürlerde kadın erkek ilişkileri,

hastalıklar, ölüm, korku, inançlar, vücudun bazı organları ve bunlarla ilgili sözcükler tabu olarak görülmektedir.

Bir kavram dilde ne kadar çok kullanılıyorsa o kavramla ilgili oluşturulan sözcük sayısı o kadar artmaktadır. Bu artışı örtmece sözlerde de görmek mümkündür. Örneğin Türkçede adı söylendiğinde doğacak tiksiniye duygusunu gidermek için “tuvalet” kelimesi yerine kullanılan örtmece sözlerden bazıları; *aç çardak*, *aptesthane*, *ayakyolu*, *gez* (‘gezinti’, ‘gezme’), *güllük*, *kabine*, *kademhane kenef*, *küllük*, *helâ*, *hacet yeri*, *lavabo*, *memişhane*, *oturak*, *taşra*, *wc* ve *yüznumaradır*. (Güngör, 2006: 45).

Örtmece olarak kullanılan bir söz bazen o kavramın adı haline gelir ve onu anmamak için tekrar başka bir örtmeceye başvurulur. Bunun en güzel örneği asıl adı *börü* olan hayvanın *kurt* şeklinde anılması ve bu takılan adın örtmece olduğunun unutulmasıdır. *Börü* adı “tekinsiz” kabul edildiğinden, onun yerine kullanılan *kurt* kelimesi zaman içinde bu hayvan cinsinin adı olmuştur (İnan, 1987:625). Günümüzde bu hayvanın adını ağza almamak için kullanılan bazı örtmeceli kullanımlar; *gök gözli*, *dağdaki*, *dik kulak* ve *sözüm ona*’dır (Çabuk, 2014:9). Örtmece bir sözün, ait olduğu kavrama ad olması ile ilgili Demirci’nin verdiği örnek şöyledir: “Türkçe *sakat* kelimesi yerine tercih edilen *özürlü* kullanımı zaman içinde sakat kelimesinden daha aşağılayıcı bir anlama gelmiştir. Bunun yerine yeni bir örtmece olan *engelli* kullanılmaya başlanmıştır” (Demirci, 2008: 33).

Bazı örtmece sözler ise birden fazla kavramı karşılar. Örneğin *adıyaman* “Bir çeşit yara” (Derleme Sözlüğü, c. I: 67) için kullanılırken aynı zamanda *ayı* ve *domuz* yerine de kullanılan örtük bir ifade olmuştur.

“Euphemisms and Culture: A Rose by Any Other Name” adlı çalışmada, örtmece kavramının tarih, değerler ve âdetlere göre değişmesinin yanı sıra, aynı toplum içinde cinsiyete, yaşa ve kimliğe göre de farklılıkları olduğuna değinilir. Türkçeden örneklemek gerekirse, tuvalet ihtiyacını gidermek için yaşı ileri olanlar *büyük abdest*, *def-i hacet*, *abdest bozma* şeklinde örtmeceli kullanıma başvurmaktadırlar. Aynı kavram çocuk dilinde *kaka* olurken, gençler *lavaboya gitmek* demeyi tercih etmekte; biyoloji terimi olarak *dışkı*, tıp terimi olarak *gaita* kullanılmaktadır.

Örtülü anlatımda renklerin de önemli bir yeri vardır. Türkçedeki örtmece sözlerin en çok “kara” kelimesiyle oluşturulduğu görülmektedir. Temel anlamı “siyah” olan *kara*, kavram alanında tabulaşınca, söylenmesi hoş sayılmayan nesne ve canlılar için de örtük ifadelerde kullanılmaya başlanmıştır (Erol 2002: 41). Bu sözlerden bazıları

şöyledir: *Kara çıkın*: 1. Satlıcan hastalığı, zatülcenp. 2. Koyunlarda görülen bağırsak hastalığı (DS. c. VIII, s. 2641). *Kara mübarek* şirpençe hastalığı, kan çıbanı (DS. c. VIII, s. 265). *Karakaçan* sığa, eşek yavrusu (DS. c. VIII, s. 2645). *Kara tırnak* atmaca (DS. c. VIII, s. 2653). *Kara dam* mezar (DS. c. VIII, s. 2641). *Kara deve* ölüm, ecel (DS. c. VIII, s. 2642). *Kara yol* ölüm (DS. c. VIII, s. 2655). *Kara gece bekçisi*, jandarma (DS. c. VIII, s. 2637). *Kara işçi* gündelikçi, amele (DS. c. VIII, s. 2645). *Kar taban* hayvan ve insanlarda ayakaltında olan iltihaplı yara (DS. c. VIII, s. 2653). *Kara don* çocuğu olmayan kadın ya da erkek (DS. c. VIII, s. 2642). *Ağzıkara* 1. Arabozucu, dedikoducu, kovcu 2. Kötü, kara haber vermekten hoşlanan kimse. 3. Kavgacı, dövüşken 4. Yalancı 5. iftiracı (DS. c.I, s.118). *Özü kara* sütü bozuk, kötü soydan gelen kimse (DS. c. IX, s.3373). *Kara yüzlü* suçlu, lekeli, günahkâr (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1548).

Örtmece sözler oluşturmada sıkça kullanılan bir yol olarak argoya da değinmek gerekir. Argonun temel konuları olan cinsellik, uyuşturucu, içki, hırsızlık, yalancılık, kumar, ölüm gibi toplumca ayıp sayılan, hoş karşılanmayan veya korkulan kavramlarda örtmeceli kullanımlara başvurulması bu çalışma açısından kayda değerdir. Örtülü ifadelerde en çok somut kavramlara yeni somut ve soyut kavramların eklendiği görülür: “Göğüs” yerine “ampul”, “yalan, dalavere” yerine “dolma”, “LSD adlı bir uyuşturucu” yerine “asit” denilmesi gibi (Altun, 2002: 69).

Örtmece sözlerin oluşum yolları kültürel değişim göstermekle birlikte, bu konuyla ilgili farklı toplumlar üzerine yapılan çalışmalarda ortak yanlar söz konusudur. Türkçede örtmece söz olarak kullanılan kelime ve kelime öbeklerinin yapısal bir şemasını oluşturabilmek için öncelikle bu çalışmalara değinmek gerekir Rusçadaki örtmece sözler üzerine çalışan V.P. Moskvın’ın yaptığı sınıflandırmada 14 başlık yer almaktadır: *Düz değişmece*, *Eğretileme*, *Kapsamlayış*, *Adıllaştırma* (Adı zamirle değiştirme), *Ses bakımından yakın bir sözcükle değiştirme*, *Kısaltma*, *Yazıdiline ait sözcük ve ifadelerin kullanılması*, *Yabancı sözcüklerin kullanımı*, *Sözcüğün yerine onun ait olduğu tür kavramının kullanımı*, *Dolaylama*, *Antonomaziya* (Adın nesnenin herhangi belirleyici bir özelliğini belirten bir tanımla değiştirilmesi), *Doğrudan adlandırma yerine mecazi bir başka adın kullanılması*, *Meyozis* (Söz konusu eylem, özellik ve durumların yoğunluğunuolduğundan küçük gösterme), *Eksilti/elipsis* (Geçişli fiillerin nesnesiz kullanımı) (Uluoğlu, 2012: 85).

B. Warren, örtmece sözlerin oluşum yollarını daha ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Örtmeceleri öncelikle “şekle dayanan örtmeceler”, “anlama dayanan örtmeceler” ve “ödünclemeler” olmak üzere üç başlıkta ele almış ve bu ana başlıkları alt başlıklar halinde incelemiştir: *Birleştirme, Türetme, Akronim, Yansıma sesler, Ters argo, Kafiye argo, Sesbirimsel değiştirme, Kısaltma, Silme, Ayrıntıyı öne çıkarma, İma etme, Benzetme, Metonim (kinaye), Zıt anlam veya ironi, Olduğundan küçük gösterme, Abartma, Özel adlar verme, Coğrafi sıfatlar verme* (Linfoot-Ham, 2005)

1.2.7. Örtmecelerin İşlevleri

Örtmeceler konuşmada, konuşmacının fikri ve dinleyicinin algılama stratejisi arasında ortak bir koordinasyon ilişkisi kurarak kullanılmaktadır. Örtmecelerin temel fonksiyonlarını tanımlama girişimleri; Warren (1992), Allen ve Burridge (2006), Krysin L.P (1994), Turganbaeva L.S (1989)., Bosacheva N.S (1989) gibi birçok araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmacılar bilimsel çalışmalarında, örtmecelerin sosyal ve politik alandaki işlevleriyle ilgilenmişlerdir.

Warren (1992)’ın belirttiği üzere “örtmecenin işlevi; konuşmacıyı/yazarı, dinleyiciyi/okuru ya da bütünü olası küstahlık ve gücendirmeden korumaktır. Bu gücendirme ya da küstahlık; din, ölüm ya da dahil olan herhangi bir katılımcının hassas olduğu konular (politik ya da sosyal vs.) gibi meselelerde ortaya çıkar. Anlaşmazlık ya da çatışma olmadan iletişimin düzgün ilerlemesinin devamlılığı esastır. Yorumlama, konuşmacının örtmeceli terimi ifade edip etmediğine ve dinleyicinin bundan bir aydınlanma alıp almadığına bağlı olarak değişir” (s.56).

Bazı İngiliz araştırmacılar örtmece ile kazanılan iki temel fonksiyonun üzerinde durmuştur: gizleme fonksiyonu ve örtünme fonksiyonu. Bu iki fonksiyon arasındaki ayırım, sorunsaldır çünkü iki kelime de eş anlamlı olarak kullanılabilir. Ayrıca bunlar oldukça bilinen fonksiyonlardır. Gizleme fonksiyonu, kasıtlı olarak konuşma etkileşimini gizler. Toplumsal koşullar, standartları değiştirebilecek belirli kelime ve kelime gruplarından kaçınmamızı gerektirir. Gizleyici örtmeceler, dilbilimsel olarak takdir toplama imkânı sağlar.

Örtünme fonksiyonu, dinleyicinin dikkatinin, konuşmacının seçtiği düşünceler üzerindeyken bir gerçek sunar. Bu fonksiyon daha çok, dinleyiciye yöneliktir. Bu sayede konuşmacı, dinleyiciyi etkileyerek manipüle edebilir. Örtünmeli örtmeceler, gerçeği yanlış aktarabilir ya da çarpıtabilir. Enrait (1985)’ın belirttiği üzere “örtmeceler olmadan,

dünya düzeni kavga ve düşmanlık yoluyla değişebilirdi” (s.113). Örtmece, sözbilimsel bir araçtan daha fazlasıdır. İletişimsel bir araçtır. Örtmecelerin fonksiyonlarına gelirse, araştırmacı şu ana iletişimsel araçları sıralamıştır:

a) Tabudan kaçınmak.

Tabu kelimesi ilk olarak yukarıda bahsettiğimiz gibi 1777 yılında kaptan James Kuk tarafından kullanılmıştır. Tongan konuşmacılarından duyulan “taboo” kelimesinden türetilmiştir. Asıl olarak, yasak altındaki kişiler, aktiviteler ve diğer şeyleri kastedir. Geçmişte, konuşmacılar örtmecelerin kullanımı yerine, tabuları direkt olarak ağza almaktan, fiziksel ya da metafiziksel zararlar yüzünden korkarlardı. Tanrı isimleri ve şeytanlar tabu örnekleridir. Günümüzde konuşmacı, daha önemli düşünceler için örtmeceleri kullanmaktadır. Her şeyden önce bu düşünceler; toplumsal hususlar, daha sonra durumsal ve kültürel hususlara dayanmaktadır.

b) Nezaket gösterme ve gerçeği gizleme.

Günlük hayatta örtmeceler, nezaket ve tabulardan kaçınmak için kullanılmaktadır. Nezaket, sosyal etkileşim ve konuşmalarda çok önemli bir rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle, sağlam iletişimi garanti altına almak için yüz ifadesini düzeltme göz önünde bulundurulmalıdır. Newman (1995), örtmecelerin oluşumunun arkasında tabu ve nezaket gibi iki ana faktörün bulunduğunu öne sürmüştür. Politik, askeri ve ekonomik durumlarda örtmecelerin fonksiyonları başka bir yöndedir. Bu durumlarda örtmeceler aldatma ve göz boyama olarak görülmektedir.

Rus araştırmacılar örtmecelerin fonksiyonlarını farklı bir şekilde belirtmiştir. Turganbaeva L.S. aşağıdaki fonksiyonları tanımlamıştır:

- 1) Sosyal fonksiyon (konuşmanın görgü kurallarının yansıması);
- 2) Yumuşatma fonksiyonu (iletişimsel etkinin başarısı);
- 3) Estetik fonksiyonu;
- 4) İroni fonksiyonu (Turganbaeva, 1989: 132).

Bosacheva N.S ise şu fonksiyonlara dikkat çekmiştir:

- 1) İşbirliği fonksiyonu (Sosyal gerilimleri önlemek amaçlı);
- 2) Önleyici fonksiyon (Sosyal çatışmaları önlemek amaçlı);
- 3) Hitabetsel fonksiyon (konuşmacının, dinleyiciye verdiği değeri belirlemeye dayanan) (Bosacheva, 1989: 33).

Örtmecelerin kullanıldığı durumlar, iletişimsel gerginlik durumlarıdır. Örtmecelerin oluşmasının sebebi, bazılarına hoş gelmeyen kelimelerin ya da olguların

kullanılmasıdır. Bu vesileyle, örtmecelerin kullanımıyla hedeflenen amaç, iletişim çatışmaları ve olumsuzluklarını önlemektir. İngilizce örtmecelere şöyle örnekler verilebilir; “sağır” yerine “duyma zorluğu olan”, “kör” yerine, görmesi “bozuk olan”, “sarhoş” yerine “şaşırmış” vb...

Aslında örtmecelerin diğer önemli bir fonksiyonu daha vardır. O da ‘‘kamufülaj’’dır (Krysin, 1994: 7). Bu tür örtmeceler, okuyucuyu etkilemek için politik ve kamusal metinlerde oldukça yaygındır. Bu örtmecelerin kullanımı, totaliter toplumun karakteristik dilidir. Ayrıca demokratik elitler, çifte standart politikasını maskelemek için bu tarz ifadeleri kullanmaktadır.

1.2.8. Örtmece- Zaman İlişkisi ve Örtmecenin Zamanla Değişebilirliği

Örtmece sözlerin oluşum şekilleri toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişim göstermekle beraber, bu konuyla alakalı farklı toplumlar üzerine yapılan çalışmalarda ortak yönler vardır. Örtmece sözlerin değişimi toplumların kültürüne bağlı olarak zamanla örtmece özelliklerini kaybeder ve genellikle örtmece özelliğini kaybeden o söz yerine yeni bir örtmece söz ortaya çıkar.

Örtmece sözlerin bir özelliği de zaman içerisinde değişime uğramalarıdır. Dil sürekli bir değişim içerisinde olduğuna göre örtmece de değişebilmektedir. Bu değişim aslında toplumsal tabuya bağlıdır. Daha önce tabu sayılan bir kavram ya da nesne tabu olmaktan çıkabildiği gibi tabunun üstünü örtmek için kullanılan örtmece tabu haline gelebilmektedir. Üstünere göre:“Örtmece amacıyla oluşturulan sözcükler, bir müddet sonra yerine kullanıldıkları sözcüğün anlamını taşımaya başlar ve yeni bir örtme işlemine ihtiyaç duyulur. Genel dilde yaygın ve yerleşik bir anlam kazandıktan sonra örtmece vasıfları kaybolur ve insanlar bunların yerlerine yeni sözcükler oluşturmaya başlarlar” (Üstüner, 2009: 173). Örtmecenin değişimini Söylemez şöyle ifade eder: “Tiksindirici veya hoş olmayan ve bir düşünce için kullanılan güzel söyleme, geçici bir süre etkili olur. Çok geçmeden güzel söylem, kendisini selefinden uzaklaştıran bu ayıbı sahiplenir”(Söylemez, 1993: 42). Özellikle cinsellik, hastalık ve ölümle ilgili örtmecelerin çok olması, bunların zamanla değiştiklerini ve insanların bilinenlerden farklı yeni örtmece sözler oluşturduklarını gösterir. Örtmece toplum tarafından genel bir kabul gördüğü vakit bir nevi kendin lağvetmektedir. Toplumda sakat sözcüğü yerine özürlü kelimesi kullanılmıştır. Fakat zamanla bu sözcük sakat kelimesinden daha aşağılayıcı bir kullanıma sahip olmuştur. Daha sonra iki sözcük yerine engelli kelimesi

kullanılmaya başlanmıştır. Ama bu kelime yerini zamanla selefleri gibi bırakacaktır ve onlarla aynı kaderi paylaşmış olacaktır. Örtmece sözcüklerin sürekli değişmesi, söz varlığı açısından önemli bir kazanımdır. Dilin yeni sözcüklerle zenginleşmesini, mevcut sözcüklere yeni anlamlar yüklendiği için dilde eş anlamlı sözcüklerin oluşmasını ve “sözcüklerin çok anlamlı özelliğe kavuşmasını” (Güngör, 2006: 81) sağlamaktadır. Belli bir kavram veya durumu karşılayan örtmece sözcüklerin değişimleri dolayısıyla dilin söz dağarcığı üzerindeki etkilerini Ahmedov: “Tabu ve evfemizm, bir dilin sözcük dağarcığını leksikolojik ve semantik açıdan geliştirir. Bunlar sözcüklerin anlamlarını değiştirerek kullanılmalarını sağlarlar. Evfemistik amaçla yumuşatılan ifadeler, kendi ilk anlamlarından çıkıp son anlamlarını kazanmış olurlar. Böylece tabu ve evfemizm eş anlamlı ve eş sesli ifadelerin zenginleşmesini, yeni anlamların oluşmasını sağlarlar” (Ahmedov, 1995: 172) sözleriyle değerlendirmektedir.

Örtmecenin zamanla değişebilirliğini bize J. Condon kısa ve en açıklayıcı şeklinde şöyle belirtmiştir: “Örtmecelerin(Hüsnütabirlerin) alışılmış kaderi, sonunda, yerine konuldukları kelimeler gibi, nahoş hale gelmektedir. Kabristan’ın yerine geçen mezarlık örneği gibi”(Condon, 1998: 88). Bu gün çoğu kişi lavabo sözcünü kullanır, aslında kastettiği tuvalettir. Bu sözcükte bir zamanlar örtmeceydi başka bir sözcüğün yerine kullanılmıştı fakat zaman içerisinde söylenilmesi ayıp bir duruma gelmiştir. Örtmecelerdeki bu durum geçmişte böyleydi bugünde böyle ve gelecekte de böyle devam edecektir.

Örtmecelerdeki değişimin kaçınılmaz olduğuna ve dili zenginliği açısından önemli olduğunu, fakat örtmecelerden hiçbir zaman bir sözlük oluşturulamayacağı, bunun da kötü bir özellik olduğunu belirtebiliriz. “İşte bu değişim ve dili kullananların her zaman görülebilen özgün, kendine has örtmece söz ve sözcükleri dolayısıyla bir dilin bütün örtmece sözcüklerini içeren bir sözlük oluşturmayı imkânsız hâle getirmektedir” (Üstüner, 2009: 173).

1.2.9. Örtmecelerin Tasnifi ve Sınıflandırılması

Örtmeceyle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde sözcüklerin oluşumuna ve yapısına göre sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir.

Örtmece sözlerin oluşum yolları kültürel değişim göstermekle birlikte, bu konuyla ilgili farklı toplumlar üzerine yapılan çalışmalarda ortak yanlar söz konusudur.

Türkçede örtmece söz olarak kullanılan kelime ve kelime öbeklerinin yapısal bir şemasını oluşturabilmek için öncelikle bu çalışmalara değinmek gerekir,

Rusçadaki örtmece sözler üzerine çalışan V.P. Moskvin'in yaptığı sınıflandırmada 14 başlık yer almaktadır: Düz değişmece, Eğretileme, Kapsamlayış, Adıllaştırma (Adı zamirle değiştirme), Ses bakımından yakın bir sözcükle değiştirme, Kısaltma, Yazı diline ait sözcük ve ifadelerin kullanılması, Yabancı sözcüklerin kullanımı, Sözcüğün yerine onun ait olduğu tür kavramının kullanımı, Dolaylama, Antonomaziya (Adın nesnenin herhangi belirleyici bir özelliğini belirten bir tanımla değiştirilmesi), Doğrudan adlandırma yerine mecazi bir başka adın kullanılması, Meyozis (Söz konusu eylem, özellik ve durumların yoğunluğunu olduğundan küçük gösterme), Eksilti/elipsis (Geçişli fiillerin nesnesiz kullanımı) (Murat-Suzan Uluoğlu, 2012: 85). Ahat Üstüner, Adil Ahmedov'un "Türki Dillerindeki Tabu men Evfemizmden" adlı çalışmasında örtmece yapım yollarının, 12 başlık altında toplandığına değinir: Evfemistik metaforlar, Evfemistik mecaz-ı mürseller, İroni, Evfemistik eğretileme, Sözcük gruplarından oluşan evfemizmler, Zamirlerden oluşan evfemizmler, Evfemizm oluşturan başka tesirler, Deformasyon, Üç nokta, Alıntı kelimeler, Elipsler (Kelimenin hecelerinin yerine noktalar), Saygı ifadesinden doğan evfemizmler (Üstüner, 2009: 173).

B. Warren, örtmece sözlerin oluşum yollarını daha ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Örtmeceleri öncelikle "şekle dayanan örtmeceler", "anlama dayanan örtmeceler" ve "ödünclemeler" olmak üzere üç başlıkta ele almış ve bu ana başlıkları alt başlıklar halinde incelemiştir: Birleştirme, Türetme, Akronim, Yansıma sesler, Ters argo, Kafiye argo, Ses birimsel değiştirme, Kısaltma, Silme, Ayrıntıyı öne çıkarma, İma etme, Benzetme, Metonim (kinaye), Zıt anlam veya ironi, Olduğundan küçük gösterme, Abartma, Özel adlar verme, Coğrafi sıfatlar verme (Linfoot-Ham, 2005: 261). Türkçedeki örtmece sözlerin şemasını oluşturabilmek için öncelikle yukarıda adı geçen çalışmalarda bahsedilen yöntemler incelenmiştir. Bu yöntemler ışığında Türkçenin sözvarlığında yer alan örtmece sözler tespit edilerek Türkçeye özgü bir şema oluşturulmuştur. Şemada yer alan sözler "Şekle dayanan örtmeceler", "Anlama dayanan örtmeceler" ve "Ödünclemeler" olmak üzere üç ana başlıkta toplanmış ve bu ana başlıklar içinde alt başlıklar oluşturularak detaylı bir inceleme yapılmıştır (Çabuk, 2015: 139-140).

Ullman tabunun psikolojik dürtüye göre üç bölümde incelenebileceğini belirtmektedir (Özyıldırım, 1996:16):

1. Korkuyla ilgili tabular: Tanrı, peygamber, şeytan, cin... vb. dini konuların yanı sıra boş inançlara dayalı varlıklardan kaynaklanan korkular bu grup içinde yer alır. Tanrı yerine İncil’de ‘pater’, Grekçe’de ‘pater’ ve bunlardan çevrilmiş olan Gotça’da ‘atta’ ‘baba’, Musevilerde master ‘sahip’, İngilizce’de lord ‘sahip’, Fransızca’da seigneur ‘efendi’ sözcükleri bu çabanın ürünleridir. Bilimsel yazılara bakıldığında, İngilizler ‘Allah’, ‘Tanrı’ sözünü karşılayan “God” sözünü çok kullanmazlar. Onun yerine “George”, “Lord” örtmece sözlerini kullanırlar. Kazaklarda Tanrı’ya yalvarırken O jasagan!, O jasagan nem! veya O jaratkan nem! (Hey, Yaradanım!) diye hitap ederler.

2. Üzüntüye sebep olan kavramlarla ilgili tabu: Toplum içerisinde adından söz edildiğinde insanları üzen kavramlar için de örtmece sözcük yaratma eğilimi vardır. ‘Hastalık adları’ ve ‘ölüm’ konuları bunların en başında yer alır. ‘Verem’ yerine: ‘adı belirsiz’, ‘berem’, ‘dık’, ‘gelincik’, ‘gözel hastalık’, ‘gözelleme’, ‘ince ağrı’, ‘ince dert’, ‘ince hastalık’, ‘ince illeti’, ‘incemazar’, ‘kel hastalık’, ‘kötü hastalık’, ‘kurudan’, ‘merem’, ‘öfken’, ‘öpke avruu’, ‘örken’ (‘öğken’, ‘öken’, ‘ökren’, ‘örkence’), ‘sücce’, ‘verev’ vb. Kolera’ yerine: ‘çapıt hastalığı’, ‘çarık çıkartmaz’, ‘göğertme’, ‘gövertme’, ‘gurilla’, ‘kirli paçavra’, ‘kusağ’, ‘kusah’, ‘ölet’ vb.

Ölen birisinden bahsedilirken ‘öldü’ sözünün yerine aşağıdaki örtmece sözler kullanılır:

1. ahirete intikal etmek, 2. Allah’ın rahmetine kavuşmak, 3.can vermek, 4. canı çıkı, 5.canını verdi, 6.dünyadan nebetini kesti, 7. emanetini verdi, 8.gözlerini (dünyaya) kapamak, 9.gözlerini hayata yumdu, 10.gözlerini yummak, 11. iki eli yanına gelmek, 12. kısmeti idi, 13. namazı kılınmak, 14. öbür dünyaya gitmek, 15. ömür bıraktı, 16. rahmete gitti, 17. rahmete kavuştu, 18. rahmeti rahmana kavuşmak, 19. rahmetlik oldu, 20. son nefesini vermek, 21. son uykusuna yatmak, 22. sonsuzluğa intikal etmek, (göçmek), 23. talihi ağırlaştı, 24. vadesi doldu, 25. vadesi gelmek, 26. vadesi tamam olmak, 27. yıldızı kaydı vb.38

Kırgızca’da: 1. kaza tabuu: ölmek, 2. can berüü: can vermek, 3. düynödön kaytuu: dünyadan gitmek, 4. kaytış boluu: dönmek, 5. köz cumuu: gözünü yummak, 6. künü bütüü: günü bitmek, zamanı dolmak, 7. acal cetüü: eceli gelmek, 8. akka moyun sunuu: hakka boynunu sunmak, 9. akıretke ketüü: ahirete göçmek (gitmek), 10. atı öçüü: adı yitmek, 11. başı cerge kirüü: başı toprağa girmek, 12. can taslim boluu: canı teslim

oldu, 13. cürüp ketüü: (yürüyüp) gitmek, 14. közü ötüü: gözü kapanmak, 15. suusu tügönüü: içecek suyu tükenmek vb. gibi örtmece sözler halkın dilinde yer alır. Kazakça'da: dami tawsıldı: nefesi bitti, dünüye saldı: dünyayı terketti, qayttı: döndü, üzildi: koptu, ötti: geçti, ketti: gitti vb. sözlerin yanı sıra kalıp söz ve deyim olarak bir hayli örtmece söz vardır.

Özbekistan'da 'öldü' denilmez, 'emanetini teslim etti', 'emanetini tapşırdı', 'gözü yumulmuş', 'Dar'ül fenadan dar'ül bekaya gitti', 'canı çıktı' denir. Çocuk ölünce de 'falancanın çocuğu uçtu' denilir.

Anadolu ve Kuzey Suriye Türkmenlerinde; 'emanetini teslim etti', 'vadesi doldu', 'takdiri ilahi tecelli etti', 'yazısı böyle yazılmış', 'hepimizin gideceği yer orası' gibi ifadeler kullanılır.

Şii Türkmenlerde ölünün gömülmesine 'toprağa teslim ettik', 'toprağa emanet ettik' denir. Nogay Türkleri'nde ölen bir kimse için, 'öldü' denilmez. 'toprak oldu' 'yaş oldan toydu=yaşam ondan gitti' denir. Bazen de 'avuştı=değişti' veya 'ömrü kıssa oldu' denilir.

Kırım Tatarlarında birinin Apakay'ı (Hanımı) ölse 'ocağı söndü' denir. Akay'ı (Erkeği) ölse 'çırağın/ışığın' söndü denir.

Ayıp sayılan kavramlarla ilgili tabular: Ahlakî norm ve nezaket kurallarının zorlamasıyla ortaya çıkan insan organları, cinsellik, kadınların bazı özel hâlleri ve tuvalet terimleri vb. kavramların adını toplum içerisinde söylemede bir takım yasaklamalar, kaçınmalar söz konusudur. 'Tuvalet' yerine: 'aç çardak', 'apana', 'apsane', 'ayağ yolu' ('ayag yolu', 'ayah yolu', 'ayakcak', 'ayaklık'), 'ayakyolu', 'çarak', 'evdesthane', 'gadem tana', 'ganere', 'gez' ('gezinti', 'gezme'), 'güllük', 'kabine', 'kenef', 'kenent', 'kola', 'kul' ('kula'), 'küllük', 'lavabo', 'memişhane', 'oturak', 'suva', 'taşra' ('taşıra', 'taşura'), 'wc', 'yüznumara' vb. Kadının 'aybaşı'(menstruasyon dönemi) yerine: 'akıntı', 'aklık', 'anahalı', 'beli açılmak', 'üst', 'üst kirlenmek', 'üstü gelmek', 'üstü kirlenmek', 'üstü kirli', 'üstünden geçmek', 'üstüne olmak', 'üstünü görmek', 'üstünü kirletmek', 'kerif', 'yola çıkmak' vb.⁴⁵ 'Gebe' yerine: 'ağır ayaklı', 'aylı', 'ayağı ağır', 'boylu', 'bozulacı', 'buaz', 'buğaz', 'buvaz', 'buyalacı', 'gargın', 'gömanlı', 'gövdeli', 'gümenli' ('gümenci'), 'hamile', 'hunnacı', 'hunnayıcı', 'iki canlı', 'portlacı', 'türük', 'üzeri yüklü', 'üzerli', 'yüklü' vb. Görüldüğü gibi, korkulan varlıklar (şeytan, cin, kötü iyeler vb.), üzüntüye sebep olan hastalık adları, ölüm gibi kavram, nezaket ve ahlakî değerlerin zorlamasıyla çıkan

örtmece sözler dilde eşanlamlı, eşadlı sözcüklerin yaygın olarak kullanılmasına, dilin zenginleşmesine sebep olmaktadır (Güngör, 2006: 77-79).

Örtmece sözlerinin Türk Dil bilimciler tarafından nasıl sınıflandırıldığını şu şekilde belirtmiştir:

Bu alanda yapılmış ilk çalışmalardan biri Türkmen dilci S. Altayev'dir. Altayev hazırlamış olduğu doktora tezinde örtmece şöyle tasnif etmişti(Altayev, 1955:3).

A) Halkın Dildeki Yaratıcılığı Neticesinde Ortaya Çıkan Örtmece Sözler

1. Ölümle ilgili örtmece sözler
2. Ziraat ve tarımla ilgili örtmece sözler
3. Cinsellikle ilgili örtmece sözler
4. Atasözleri ve deyimlerin örtmece söz özellikleri

B) Bolşevizm İhtilali'nden Önce (XIII-XIX. asır) Halkın Dilinde Yer Alan Örtmece Sözler

1. Ölümle dayalı dini inançların neticesinde ortaya çıkan örtmece sözler
2. İnsan organlarına dayalı örtmece sözler
3. Nezaket, edep ve ahlaka dayalı metaforik (mecaz) örtmece sözler

C) Çağdaş Türkmen Dilinde Yer Alan Örtmece Sözler

1. Ölümle ilgili örtmece sözler
2. Hayvancılık ve hayvan adlarına dayalı örtmece sözler
3. İnsan organlarına dayalı örtmece sözler
4. Nezaket, edep ve ahlaka dayalı metaforik örtmece sözler
5. Güncel hayata dayalı (evlilik, insani ilişkiler vb.) örtmece sözler
6. İnsan kusur ve eksikliklerini (yalan söylemek, hırsızlık. vb.) ifade eden örtmece sözler

Özbek dilci N. İsmatullayev, 1964 yılında yapmış olduğudoktora teziyle (Özbekçe'de Örtmece Sözler) konuyu aşağıdaki gibi incelemiştir (İsmatullayev, 1964:4).

A) Örtmece Sözlerin Kullanılışı ve Anlamsal Türleri

1. Tabuya Dayalı Örtmece Sözler
 - a) Mitolojik varlıkları adlandırmaya yönelik örtmece sözler
 - b) Zehirli böcek, yılan vb. hayvan adlarına yönelik örtmece sözler
- c) Yırtıcı hayvan adlarına yönelik örtmece sözler

- d) Hastalık adlarına yönelik örtmece sözler
- e) Kadın- erkek ilişkilerinde birbirlerine hitaba dayalı örtmece sözler
- f) Kadın dilinde örtmece sözler
- 2. Hurafe ve Batıl İnançlara Dayalı Örtmece Sözler
- 3. Toplum Tarafından Ayıp, Kaba Sayılan Eylem ve Sözlerin Yerine Kullanılan Örtmece Sözler
 - a) Kadınların özel halleriyle (hamilelik, aybaşı vb.) ilgili örtmece sözler
 - b) Aile içi ilişkilere dayalı örtmece sözler
 - c) Ölümle ilgili örtmece sözler
 - d) Cinsellikle ilgili örtmece sözler
 - e) İnsan organlarına dayalı örtmece sözler
 - f) Giyim- kuşamla ilgili örtmece sözler
 - g) Bazı hayvan ve yırtıcı hayvan adlarına yönelik örtmece sözler
 - h) Doktor ve tıp dilinde örtmece sözler
- 4. Konuşma Dilinde ve Dini Amaçlar Doğrultusunda Kullanılan Diyalektik Örtmece Sözler
- 5. Anlamlı biçembilimsel örtmece sözler
- 6. Diplomasi dilinde örtmece sözler
- 7. Örtmece Sözlerin Dili Zenginleştirme ve Çok Anlamlılık Yönü
 - a) Dil hazinesinde sözcük artışında örtmece sözcüklerin yeri
 - b) Çok anlamlılık ve örtmece sözler
 - c) Örtmece sözlerin kaynakları
 - d) Ad soylu örtmece sözler
 - e) Sıfat soylu örtmece sözler
 - f) Sayılardan oluşan örtmece sözler
 - g) Zamirlerden oluşan örtmece sözler
 - h) Fiil soylu örtmece sözler
 - i) Deyim soylu örtmece sözler

Azerbaycanlı Dilci Hosay Mahmudoğlu Cabbarov, doktora çalışmasında (Cabbarov, 1972:5) örtmece sözleri incelerken bölüm olarak ele alıp, bölümleride kendi içerisinde farklı kategorilerde değerlendirmiştir.

I. Bölüm

A) Dilcilikte Tabu ve Örtmece Anlayışı

1. Tabu ve örtmece sözlerin tarihi analizi
2. Tabunun dil göstergeleriyle ortaya çıkış nedenleri ve örtmece söz aracılığıyla kullanımı

3. Tabu ve örtmece sözlerin dilin tarihsel gelişimiyle ilişkisi

4. Örtmece sözlerin toplum hayatında yeri ve önemi

II. Bölüm

A) Örtmece sözlerin çıkış yolları

1. Leksikal (Sözcüksel) yolla
2. Deyimsel yolla
3. Dilbilgisel yolla
4. Örtmece sözlerin edebi metinlerde kullanımıyla

III. Bölüm

B) Örtmece sözlerin üslubî (biçembilimsel) özellikleri

1. Değişik üslup sahalarında örtmece sözler
2. Konuşma dilinde örtmece sözler
3. Bedii dilde örtmece sözler olarak ele almıştır.

1973 yılında Kazak dilci A. K. Ahmetov doktora çalışmasında örtmece sözleri ayrıntılarıyla ele almış, örtmece sözlerin oluşum yollarıyla ilgili terminolojiye önemli katkılar sağlamıştır(Ahmetov, 1973:4).

A) Batıl İnanç ve Hurafe İnançların Yanı sıra Dini İnançların Neticesinde Doğan Örtmece Sözcükler

B) Ahlaki (ayıp, utanma vb.) ve İnsani Değerler Neticesinde Doğan Örtmece Sözcükler

C) Hastalık Adlarına Dayalı Örtmece Sözcükler

D) Anatomi ve Fizyolojik Özelliklere Dayalı Örtmece Sözcükler

1. Vücut organlarına dayalı örtmece sözcükler
2. Fiziki kusurlara dayalı örtmece sözcükler
3. Kadın- erkek ilişkilerine dayalı örtmece sözcükler
4. Aile ilişkilerine dayalı örtmece sözcükler
5. Kaba, çirkin hareket ve sözlerin yerine kullanılan örtmece sözcükler
6. Diplomasiye dayalı örtmece sözcükler

E) Örtmece Sözlerin Edebi Sanatlar Vasıtasıyla Ortaya Çıkış Yolları

1. Örtmecesel eğretileme (evfemistik metafora)
2. Örtmecesel düzdeğişmece (evfemistik metonimiya)
3. Örtmecesel kapsamlayış (evfemistik sinekdoha)
4. Örtmecesel sembol (evfemistik simvol)
5. Örtmecesel ironi (evfemistik ironiya)
6. Örtmecesel açıklama (evfemistik parafraza)
7. Söz öbeklerinden oluşan örtmeceler
8. Adıl soylu örtmeceler
9. Diğer dil unsurlarından oluşan örtmeceler

Gulmira OSPANOVA “ Türkiye Türkçesinde Örtmeceler” adlı doktora tezinde örtmecelerin tasnifi ve sınıflandırmasını şu şekilde açıklayıp yazmıştır (Gulmira, 2015: 28-29):

Esas itibarıyla tabuya bağlı olarak ortaya çıktığı bilinen örtmece söz ve sözcüklerin kökünün çok eskilere dayandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kimi örtmecelerin toplumun gelenek ve göreneklerini, kimilerinin dinî inanç ve değerlerini yansıttığı, kimilerinin ise edep ve nezaket anlayışı çerçevesinde şekillendiği ortadadır. Türkiye Türkçesindeki örtmece söz hazinesinin tür ve anlam itibarıyla çok çeşitlilik arz etmesi gösteriyor ki, toplumda hem tabu hem de kibar konuşma arzusundan kaynaklı bazı ifadelerde örtülü kullanımlara sıkça başvurma eğilimi vardır. Herhangi bir müstehcen, kaba, olumsuz, üzücü konudan bahsetmek gerektiğinde, bilgi ve düşünceyi aktarmada örtmeceler sayesinde daha rahat ve kibar konuşma sağlanmaktadır. Yani örtmecelerin kullanımıyla birlikte en korkunç, utanç verici veya kırıcı konuda bile sağlıklı bir iletişim ve etkileşimin yaşanması söz konusudur.

Örtmeceleri bütünüyle ele almamız mümkün değildir. Çünkü onlar hayatımızın her alanında hemen her konuyla ilgili kullanılmaktadır. Birçok dilde olduğu gibi Türkiye Türkçesindeki örtmeceleri de en yaygın olarak görülen toplumdaki tabulara göre beş grupta ele almaya karar verdik. Kullanıldığı zaman asıl kastedilen kavramın kolaylıkla anlaşılmasını sağlayan bu tür örtmece ifadeler aynı zamanda açık örtmeceler olup güzel konuşmaya dayanmaktadır. Açık örtmeceler sırasıyla aşağıdaki şekildedir:

1. Ölümle İlgili Örtmeceler;
2. Hastalık ve Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmeceler;

3. Kadın, Gebelik ve Doğumla İlgili Örtmeceler;
4. Organ Adları, Cinsellik ve Fizyolojik Boşaltımla İlgili Örtmeceler;
5. Din Bağlantılı Örtmeceler.

“*Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme*” adlı bu tez çalışmasında sözlükte geçen örtmece sözcüklerin yapı, oluşum, anlam ve özelliklerine göre aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır:

- 1.Cinsellik İle İlgili Örtmeceler
- 2.Kadınlarla/Cinsiyetle(Gender) İlgili Örtmeceler
- 3.Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmeceler
4. Olumsuz Fiziksel Özelliklerle İlgili Olan Örtmeceler
- 5.Din Bağlantılı Örtmeceler
 - 5.1. Beddua İle İlgili Örtmeceler
6. Fizyolojik Boşaltım İle İlgili Örtmece
7. Ölümle İlgili Olan Örtmeceler
- 8.Ahlaki Ve İnsani Değerlerle İlgili Örtmeceler
9. Toplum Tarafından Ayıp Kaba, Müstehcen Kabul Edilen Örtmeceler
10. Hayvanlar İle İlgili Olan Örtmeceler
- 11.Yer Adları İle İlgili Olan Örtmeceler
12. Yiyecek İçecek İle İlgili Örtmeceler

1.2.10. Örtmeceyle İlgili Yapılan Çalışmalar

1.2.10.1. Dünya Edebiyatında Örtmeceyle (Euphemism) İlgili Yapılan Çalışmalar

- Abrantes, A.M. (2005). Euphemism and co-operation in discourse. E.Grillo (Ed.), *Property of Communication* içinde (85-103). Amsterdam: John Benjamins.
- Ali, S.S. (1996). *Euphemism in translation: a comparative study of euphemistic expressions in two translations of the Holy Qur'an*. Beyrut: Arabia.
- Allen, K. & Burrige, K. (1991). *Euphemism, dysphemism, language used as shield and weapon*. New York & Oxford: Oxford University.
- Allen, K. & Burrige, K. (2006). *Forbidden words – taboo and the censoring of language*. UK: Cambridge University.
- Arapova, N.S. (1990), “Evfemizmi”, *Lingvističeskiy Entsiklopedičeskiy Slovar*”, Moskva.
- Austin, J. L. (1975). *How to do things with words*. Urmson & Sbisà (Ed.), New York: Harvard University.
- Ayto, J. (1993). *Dictionary of Euphemisms*. London: Bloomsbury.
- Belyayeva, İ.V. i E.G. Kulikova (2009), “Manipulyativnoye İşkajeniye: Lingvističeskiy Smisl Efvemizmov”, *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Filologiya. Ėskusstvovedeniye*, Vıp. 33, No: 22 (160), s. 15-20.
- Bosacheva. N. (1989). Kontekstualnıyı usloviya realizacii evfemističeskoj funkcii. *Voprosı angliyskoj kontekstologii*, 5(6), 32-38.
- Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Great Britain: Cambridge University.
- Burchfield, R. (1985). *An outline history of euphemisms in English, in fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford: Oxford University.
- Çteniy 2008-2009 gg.: Etnologiya, Ėstoriya, Arheologiya, Kul’turologiya, SPb.,
- El-Azeeh. (2010). The use of Euphemisms by Jordanian speakers of Arabic. Master’s Thesis, Middle East University, Amman-Jordan.
- El-Şamali, F. (1997). *Facets of euphemism in Jordan Valley dialect*. Master’s Thesis, Yarmouk University, Irbid-Jordan.

- Elyyan, F. (1994). Variation in the use of euphemisms in Jordanian Arabic. Master's Thesis, Yarmouk University, İrbid-Jordan.
- Emeneau, M.B. (1948), "Taboos on animal names", *Language. Journal of Linguistic Society of America*, Vol. 24, 1, p. 56-63.
- Enright, D.J. (1985). *Fair of speech: The uses of euphemism*. Oxford: Oxford Universityeuphemism and disphemism, *Applied Psycholinguistics*.
- Fan, Z. (2006). The mechanism of euphemism: A cognitive linguistic interpretation. *US-China Foreign Language*, 4(7), 71-74.
- Farghal, M. (1995). Euphemism in Arabic: a Gricean interpretation. *Anthropological Linguistics*, 37(3), 366-378.
- Fernández, E. (2007). *El eufemismo y el disfemismo. Procesos de manipulación del abú en el lenguaje literario inglés*. Universidad de Alicante, Alicante.
- Freud, Sigmund (1951), *Totem und Tabu*, London.
- Freud, Sigmund (1998), *Totem ve Tabu* (Çev. Niyazi Berkes), Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. iti., Aralık.
- Ghounane, N. (2014). A sociolinguistic view of linguistics taboos and euphemistic strategies in the Algerian society: attitudes and beliefs in Tlecmen speech community. *International Journal of Research in Applied, Natural and Social Sciences*, 2(3),73-88.
- Gimbatova, M.B. (2009), "Tabu i Evfemizmi v Kul'ture Običeniya Nogaytsev (XIX – Naçalo XX V)", *Lavrovskiy Sbornik: Materialı XXXIII Sredneaziatsko-Kavkazskih*
- Greene, C.T., 2000. *The use of euphemisms and taboo terms by young speakers of Russian and English*. Master's Thesis, University of Alberta, Canada.
- Jakova, M. (2010). *Euphemisms in today's English*. Master's Thesis, Tomas Bata University, Zlin.
- Keith, A. ve Burrridge, K. (1991), *Euphemism & Dysphemism*, New York-Oxford: Oxford, University Press.
- Khanfar, A.M. (2012). Euphemisms in Arabic: Typology and formation. *Journal of the College of Arts University of Basrah*, 61 (1), 5-33.

- Knight, M.M., I.L (1921). Peters and P. Blanchard, *Taboo and Gen.*, London, New Y.
- Kopilenko, M.M. (1997), *Osnovi Etnolingvistiki*, Akıl Kitabı, Almatı.
- Kröll, H. (1984), “O eufemismo e o disfemismo no Portuguese moderno”, Lisbon: Instituto de Cultura e Lingus Portuguesa.
- Krysin L.P., (1994). Evfemizmi v sovremennoy russkoy reči. *Rusistika. 1*(2).
- Larin, B.A.(1961) “Ob Evfemizmah”, Problemi Yazikoznaniya: Uçeniye Zapiski LGU, Vip. 60, No: 301, s. 110-124.
- Maan, M.A. (2011). A study of death euphemisms with reference of their translations into English. *Tirkıt University Jornal for Humanities, 18*(2), 36-40.
- Moskvin, V.P. (2007). *Evfemizmi v leksiçeskoj sisteme russkogo yazıka*. Leningrad: Zarya.
- Neaman, J.S. & Silver, C.G. (1983). *Kind words: A thesaurus of euphemisms (expanded and revised edition)*. New York: World.
- Ostermeier, E. (2009). *What euphemism for tax increase do you prefer? smart politics*.
http://blog.lib.umn.edu/cspg/smartpolitics.whateuphemismfor_tax_inc_reas.php sayfasından erişilmiştir.
- Pfaff, K.L., R.W. Gibbs and M.D. Jhonson (1997), Metaphor in using and understanding
- Postman, Neil. (2012). *Euphemism, crazy talk, stupid talk*. www.peelschools.org sayfasından erişilmiştir.
- Pound, L. (1936), “American euphemisms for dying, death, and burial”, *American Speech*, Vol. 11, 3, p. 195-202.
- Rabbab’ah, G. & el-K’urani, A. (2012). Euphemisms in Saudi Aabic and British English. *Journal of Pragmatics*, 6(7), 730-743.
- Radçenko, İ.O. (, “Analitika. Evfemizmi, İli Kak Krasivo Pogovorıt” O Zapretnom”, <http://www.study.ru/support/lib/note92.html>
- Rawson, H. (1981). *A dictionary of euphemisms and other doubletalk*. New York: Crown.

- Rayçeva, E.A. (2010), “Evfemiya i Disfemiya (Na Materiale İdiostilya A.S. Puškina)”, Elektronnyy Naučno-Obrazovatel’nyy Jurnal VGPU Grani Poznaniya, №1 (6), Mayıs 2010, www.grani.vspu.ru
- RİO MAE, Sankt-Peterburg 2009, s. 134-135.
- Siç-Zagorşçak, Sanya (2009), “O Politiçeskih Evfemizmah v Sovremennom Russkom
- Turganbaeva, L. (1989). *Rol evfemizmov v reçi*. Aşkabat: Kitap.
- Warren, B. (1992). What euphemisms tell us about the interpretation of words. *Studia Linguistica*, 46(2), 128-172.
- Yazıke”, *Croatia et Slavica Iadertina*, Zadar, s. 235-249.
- Zizheng, P. (2005). *English euphemism teaching*. Master’s Thesis, Anhui University, China.

1.2.10.2. Türk Edebiyatında Örtmeceyle (Euphemism) İlgili Yapılan Çalışmalar

- Ahmetov (1973), *Tabu i Evfemizmi v Kazahskom Yazıke*, Avtoreferat diss. Step kand., Almata
- Ahmetov, Adil Kurmanjanulı (1973), *Tabu i Evfemizmi v Kazahskom Yazıke*, Alma-Ata (Doktora tezi).
- Ahmetov, Adil Kurmanjanulı (1995), *Türki Tilderindegi Tabu men Evfemizmden*, Kazakistan +Respublikasının Ultık Gılım Akademiyası, A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi institutı, Kazak Memlekettik Alem Tilderi Universiteti, Gılım, Almatı.
- Altayev S. (1995), *Evfemizmi v Turkmenskom Yazıke*, AŞhabad (Doktora Tezi).
- Altayskiy NİİYaL (Doktora Tezi). *Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Ankara, s. 50-65.
- Arslan Erol, Hülya, “Tabu (Taboo) ve Kelimelerin Anlam Alanlarına Etkisi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2002*, TDK Yay., Cilt 2, 2002, s. 35-56.
- Bilginer, Hayriye (2001), “Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar”, *Türk Dili*, Sayı 598, s. 441-445.
- Bozkaplan, Şerif Ali (2009), “Anadolu Ağızlarında Güzel Adlandırma Örnekleri”, *Turkish Studies*, Volume 4/3 Spring s. 376-396.

- Cabbarov, N.M. (1972), *Tabu i Evfemizmi v Azerbaycanskom Yazıke*, Bakü 1972 (Doktora Tezi).
- Çağatay, Saadet (1974), “Türklerde Bâtıl İnançlar Arasında Tabu”, I. Uluslararası Türk Folklor Sempozyumu, T.C. Başbakanlık Kültür Müşavirliği, Milli Folklor Enstitüsü, Ankara, s. 365-372.
- Çelik, Cengiz (2011), *Türkiye Türkçesinde Örtmece ve Tabu Kelimeler*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa / Kuzey Kıbrıs (Yüksek Lisans Tezi).
- Demirci, Kerim (2008), “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, *Milli Folklor*, Cilt 10, Sayı 77, Ankara, s. 21-34.
- Ersan, Yüksel (2000), *Euphemismus in der Alltagssprache und in den Fachsprachen der Politik, der Internationalen Beziehungen und Gesundheitswesens im Deutschen und Türkischen*, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Ersan, Yüksel (2005), “Siyasal İletişimde Güzel Adlandırma” Kullanımı”, (Uluslararası) IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri, 17-19 Haziran 2005, Çanakkale, s. 63-84.
- Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Güz, s. 61-82.
- Gecekuşu, Ahmet, *Güzel Adlandırma*, Fırat Üniversitesi SBE, Fırat 2006 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gülensoy, Tuncer (1973-1974), “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1973-1974, s. 283-318.
- Güngör, Ahmet (2006), “Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözler Üzerine”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 29, Erzurum 2006, s. 69-93.
- Güngör, Ahmet (2006), *Kırgızca ve Türkçede Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmece (Euphemism) Sözler*, H. Karasayev Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkoloji Ana Bilim Dalı, Bişkek (Doktora Tezi).
- Güngör, Ahmet (2008), “Lehçelerarası Çeviride Örtmece (Euphemism) Sözler, (Kırgızca- Türkçe Bağlamında)”, 8. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu 14-16 Mayıs 2008, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir.
- Güngör, Ahmet (2011), “Kadın” ve Kadın Leksikolojisinde Örtmece (Euphemism) Sözler”, VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Bilkent Üniversitesi, 25- 27 Eylül 2011.

İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 26, Ankara, s. 155-172.

İsmatullayev, N. (1964), *Evfemizmi v Sovremennom Uzbekskom Yazıke*, Taşkent (Doktora Tezi).

Karabulut, Ferhat ve Gülmira Ospanova (2011), “Örtmece Söz Mantiğı ve Örtmecenin Kaza Türkçesinde Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *IV. Uluslararası Türkoloj Kongresi Bildirileri*, 13-14 Mayıs 2011, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkistan / Kazakistan.Kayseri , s. 170-192.

Killi, Gülsüm (2006), “Hakas Türkçesinde Tabu Sözcükler ve Örtmece”, *Modern Türklük*

Koç, Aylin (2010), “Hastalık İsimlerinde Örtmece”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 188, Ekim, İstanbul, s. 77-94.

Kullanılan Kelimelerden Hareketle”, *Uçmağa Varmak Kitabı*, Editörler: Emin Gürsoy Naskali, Güliden Sağol Yükseksekaya, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 3 40.

Oyarkılıçgil Ateş, Arzu (1996), “Dilde Tabu ve Örtmecenin Yeri Üzerine”, *Dil Dergisi*, Sayı 49, Kasım, Ankara, s. 16-18.

Öztürk, Rıdvan (2006), “Anadolu ve Kıbrıs Ağızlarında Bir Dilde Tekinsiz (Tabu) Örneği: “Dulunmak”, *Bilig*, Sayı 37, Bahar, s. 57-64.

Özyıldırım, Işıl İnce (1996), “Türkçe’de Örtmece Sözcükler Üzerine Bir Araştırma”, *Dil Dergisi*, Sayı 50, Aralık, Ankara, s. 15-21.

Pılandı, Hülya (2002)“Anadolu Ağızlarında Kadın İçin Kullanılan Sözcükler Üzerine Bir İnceleme”, *Kadın / Woman 2000 Kadın Araştırmaları Dergisi*, Journal for Woman Studies, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yay., Cilt 3, Sayı 2, s. 71-82.

Sağol Yükseksekaya, Güliden (2004), “Etek”ten Eksik Etek’e”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 31, 2004, s. 257-280.

Sağol Yükseksekaya, Güliden (2008), “Standart Dil İle Halk Dilinde Ortak Kullanılan Sözcüklerin Dil Düzeyleri Üzerine”, *I. Uluslararası Kaşgarlı Mahmut Dil v Edebiyat Sempozyumu. Bildiriler*, 9-12 Nisan 2008, Lefkoşa / KKTC, s. 45-50.

Sağol Yükseksekaya, Güliden (2009), “Türklerde Ölümün Algılanışı „Ölmek” Karşılığı

- Sarı, Mustafa (2004), “Soyka Sözü Hakkında”, *TDK Belleten*, Cilt 1, s. 99-106.
- Sat, Ş.Ç. (1981), “Tabu i Evfemizmi v Tuvinskom Yazıke”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, № 5 s. 42-45.
- Söylemez, Ümit (1993), *Euphemism As A Reflection of Culture on Language*, Hacettepe University Institute of Social Sciences, Ankara 1993 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Tanyu, Hikmet (1983), “Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Araştırmalar”, *A.Ü.*
- Tülücü, Süleyman (1982), “Divanu Lügat-it-Türk”te Kadın İçin Kullanılan Sözcükler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 137-141.
- Tülücü, Süleyman (1995), “İbn Mühenna Sözlüğü ve Bu Sözlükte “Kadın” ve “Kadın Akrabalık Adları” İçin Kullanılan Sözcükler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Erzurum, s. 155-165.
- Tülücü, Süleyman (2002), “Türk Dillerinde Akrabalık Adları İsimli Kitap Üzerine”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, Erzurum, s. 61-65.
- Türklerinde Kadınlara Özgü Kelimeler” Adlı Makalesi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 13, Bahar, Ankara 2002, 155-166.
- Türkmen, Seyfullah (2009), “Türkçedeki Örtmece Sözcükler”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 6, Sayı 23, Güz, s. 131-140.
- Uçar, Melike (2013), “Anadolu Ağzlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Denemesi”, *Turkish Studies*, Prof. Dr. Mustafa Argunşah Armağanı, Volume 8/9, Ankara, s. 2465-2485.
- Uluoğlu, A. & Uluoğlu, S. (2012). Çağdaş Rusça’da güzel adlandırmalar. *Avrasya Uluslar Arası Araştırma Dergisi*, 1(1), 78-85.
- Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 31, Bahar, s. 55-82.
- Üstüner, Ahat (1998), “Harput Ağzına Has Kelimelerin Yapı ve Anlam Özellikleri”, *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, Elazığ.
- Üstüner, Ahat (2007), “Kayseri ve Yöresi Ağzlarında Güzel Adlandırmalar”, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12 Nisan 2006 Bildiriler,
- Üstüner, Ahat (2008), “Örtmecelere Bağlı Alıntılar”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara.

- Üstüner, Ahat (2009), “Örtmece Sözlerle İlgili Terimler”, *Turkish Studies*, V. 4/8 Fall, 2009, s. 166-176.
- Yayimova, N.A. (1992), *Tabuirovannaya Leksika i Evfemizmi v Altayskom Yazıke*, Gorno-
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2012), “Başkurt Türkçesinde “Kadın” ile İlgili Söz Varlığı”, *Selçuk*
- Yıldız, Harun (2002), “Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller” *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Velî Dergisi*, Sayı 42, s. 93-112.
- Yıldız, Hüseyin (2007), “Türkçede Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların
- Zahidoğlu, Vahid ve Salahaddin Bekki (2002), “A.N. Samoyloviç (1880-1938) ve “Altay
- Zülfikar, Hamza (1998), “Kadın, Hanım ve Benzeri Adlar Üzerine”, *Türk Dili*, Cilt LV, Sayı434, s. 96-101.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DERLEME SÖZLÜĞÜNDE GEÇEN ÖRTMECE SÖZCÜKLERİN SINIFLANDIRILMASI

2.1. Cinsellik İle İlgili Örtmeceler

Cinsellik, bütün toplumlarda bir tabudur. Tabuya en çok maruz kalan hususlar, örtmecelerin kullanılmasına en uygun konulardır. İnsanlar bu konuda konuşmak durumunda kaldıklarında kelimeleri son derece itinayla seçme eğilimi gösterirler. Böylece en ayıp konuda bile daha rahat ve akıcı bir anlatıma ulaşırlar. “Cinsel ilişki, cinsel organlar ve bunlara bağlı doğal vücut aktiviteleriyle ilgili kelimeler birçok kültürde tabu kelimelerinin en büyük bir bölümünü oluşturur” (Rodman, 1993: 303).

Cinsellik veya cinsel sözcükler konu bahsi olduğunda bu sözcükler çok rahat bir şekilde kullanılmamaktadır. Toplumun kendi değer yargılarından ve ahlaki yapısından ötürü kullanılan örtmece sözcüklerden imtina edilir. Toplum tarafından ayıp sayılan bir durumu anlatmak için birçok sözcük türetilmiştir. Cinsel münasebette bulunmayı bellemek, çökeşmek, dürtülmek, edişmek vb. birçok sözcük kullanılmıştır. Prezervatif Fransızca "koruyucu" sözcüğünden alıntıdır. Toplumumuzda prezervatif alınmak istendiğinde birçok örtmece sözcük kullanılmaktadır; susturucu, kuşa kabin, hucum yeleği, zevk naylonu, kılıf, kalkan gibi birçok örtmece türetilmektedir. Derleme sözlüğünde cinsellikle alakalı ya da cinsel çağrışımlar gösteren birçok örtmece sözcük toplanmıştır. Bunlar farklı başlıklar altında toplanmıştır, cinsellikle ilgili örtmece başlık altında 118 sözcük toplanmıştır.

Abla: Genelev veya randevuevi işletmecisi kadın, çaça, mama (s.23)

Ablacı: Eş cinsel kadın, sevicisi, lezbiyen. (s.23)

Acuk: Dişilik organı (s.55)

Ataşlanmak: Şehveti artmak (s.366)

Avunmak: Cinsel doyuma ulaşmak (s.4433)

Baba: 1. Erkeklik organı, penis 2. Büyük ve onulmaz çıban, veba, dert, hastalık. (s.447)

Badıç: Erkeğin cinsiyet organının sünnet olurken kesik kısmı (s.466)

Bardel: Oruspu, fahişe (s.530)
 Bastırmak: Kız ya da kadınla güç kullanarak cinsel ilişkide bulunmak (s.4448)
 Başına çökmek: Birinin ırzına geçmek (s.559)
 Bel vermek: Kadın erkeğe teslim olmak (s.624)
 Bellemek: Cinsel ilişkide bulunmak (aşağılama için kullanılır) (s.4455)
 Bibi: Çocuk dilinde cinsiyet organı (s.678)
 Billür: Erkeklik bezi (s.695)
 Bobuş: Erkeğin cinsiyet organı (s.715)
 Bozulmak: Kızlığı giderilmek (s.753)
 Bülük: Erkeklik organı (çocuk dilinde) (s.4469)
 Cimiz: Erkeğe düşkün kadın (s.973)
 Cotuşmak: Çiftleşmek (s.1004)
 Cukka: Hayvan ve insan memesi (s.1011)
 Cücü: Çocuğun cinsiyet organı (s.1021)
 Cüllük: Erkeğin cinsiyet organı (s.838)
 Çamçivisi: Erkeklik organı (s.1064)
 Çavkın: Erkeklerin cinsiyet organı (s.1094)
 Çırça: Cinsel gücü olmayan erkek (s.4480)
 Çillik: Dişilik organı (s.1218)
 Çökeşmek: Cinsi münasebette bulunmak (s.1282)
 Dürtülmek: Cinsi münasebette bulunmak (s.1635)
 Edişmek: Cinsel ilişkide bulunmak (s.1666)
 Enek: Enenmiş, erkekliği giderilmiş (s.4498)
 Eşpek: Şehvetli (s.1795)
 Ezgi: Cilve, işve (s.1829)
 Fıncık: Cinsiyet organı (s.1853)
 Fikfik Yapmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.1864)
 Fosur: Homoseksüel erkek (s.1877)
 Gagal: Erkeklik organı (s.1892)
 Gillen: Erkeklerin cinsiyet organı (s.2044)
 Gıyla: Erkeğin cinsel organı (s.2067)
 Godak: Erkeklerin cinsiyet organı (s.2091)
 Goğuşmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2108)

Gönüşmek: Gizlice cinsel ilişkide bulunmak (s.2164)

Guş: Erkeğin cinsiyet organı (s.2202)

Güveş: Öpücük (s.2241)

Habazan: Uzun zaman cinsel ilişkide bulunmamış (s.2247)

Hanava: Erkeğin cinsiyet organı (s.2282)

Haymun: Erkeklik organı (s.2320)

Hog: Aşırı cinsel istek (s.2394)

Hovunu Almak: Cinsel isteğini gidermek (s.2421)

Höntüm: Cinsel istek (s.2436)

Kamrıklamak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2617)

Kapot: Erkeklerin kullandıkları, doğum önleyici naylon ya da plastik bir araç (prezervatif) (s.2636)

Kapsol: Cinsel sapınca uğramış erkek (s.2637)

Karınmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2664)

Karttırmak: Erkekliği giderilmek, enenmek (s.2672)

Katıklamak: Eşcinsi ile cinsel ilişkide bulunmak (s.4539)

Kayışmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2702)

Kerkinmek: Sapık amaçla birinin arkasına değmek, sürtünmek (s.2756)

Kertmek: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2760)

Kınıkınında: Cinsel birleşme durumunda (s.2811)

Kırık tutmak: Kadın erkekle töre ve yasa dışı cinsel ilişki kurmak (s.4557)

Koçmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.2896)

Kodak: Erkeklik bezi, haya (s.2898)

Kotak: Erkeğin cinsiyet organı (s.2936)

Köpekçi: Köpeklerle cinsel ilişkide bulunan (kimse) (s.2961)

Kösnük: Çiftleşmek isteyen erkek, eş cinsel erkek (s.4572)

Kür: Erkeğin cinsiyet organı (s.2800)

Madası: Şakıramak, cinsel istek duymak (s.3102)

Martalo: Çift cinsiyetli (s.3131)

Masa: Erkeğin erkeklik organı (s.3132)

Maslahat: Erkeğin cinsiyet organı (s.3133)

Meret: Erkeklik organı (s.3169)

- Morçilik: Cinsel isteği olan kadın (s.3211)
- Oдалanmak: Gerdeğe girmek (s.3266)
- Oğulduruk: Döl yatağı. (s.3272)
- Oynamak: Evlilik dışı cinsel ilişki kurmak (s.3304)
- Oynatma: Kötü, oynak kadın (s.3304)
- Öle: Erkeklik organı (s.3332)
- Öleşti: Erkeğin erkeklik organının ucu (s.3333)
- Öngol: Erkeklik organı (s.3341)
- Önlük: Kötü kadın (s.3343)
- Örtgün: Evlenme isteği gösteren kimse (s.3351)
- Polç: Cinsel gücü olmayan erkek (s.3469)
- Puluc: Cinsel gücü olmayan erkek (s.3487)
- Puş: Eşcinsel erkek (s.4657)
- Sakal sürüştürmek: Öpüşmek (s.3519)
- Sinkaf: Erkeklik organı(s.3644)
- Sümbül: Evlilik dışı doğan, çocuk, piç (argo) (s.3711)
- Sümürçenmek: Kadına cinsel istekle bakmak (s.3715)
- Şingirdak: Erkeklik organı (s.3771)
- Tavaşa: Erkekliği yok edilmiş, enenmiş (s.4745)
- Tay: Babasız çocuk (s.3852)
- Tekerlek: Cinsel sapınca uğramış erkek (s.3865)
- Terdek: Erkeğin erkeklik organı (s.3891)
- Tor:Cinsel gücü çok olan (s.3969)
- Tuncuk: Aşırı cinsel istek duyan (erkek için) ; kızana gelmiş (kedi, köpek için) (s.3994)
- Tükendi: Cinsel güçten yoksun olma durumu (.4008)
- Uçkur çözmek: Cinsel yaklaşımda bulunmak (s.4024)
- Uçkur havası: Cinsel duygular uyandıran türküler, açık saçık maniler (s.4024)
- Uçkur: Cinsel duygu veya ilişki (s.4024)
- Uçkuruna sağlam: Cinsel duyguların tutsağı olmayan (s.4024)
- Umma: Erkekte cinsel güç yokluğu (s.4039)
- Umsumuk: Cinsel isteğini gideremeyen (kimse) (s.4787)
- Uydurmak: Kız kaçırmak; erkek cinsel ilişkide bulunmak (s.4050)

- Üflemek: Cinsel ilişkide bulunmak (s.4060)
- Üstünden geçmek: Güç kullanarak cinsel ilişkide bulunmak (s.4079)
- Vacibi: Eşcinsel erkek; evlilik dışı doğan çocuk, piç (s.4803)
- Varıvermek: Irza geçmeye çalışmak (s.4093)
- Veregen: Eşcinsel (s.4097)
- Yatak yatmak: Cinsel ilişkide bulunmak (s.4201)
- Yatakçıl: Cinsel ilişkiye düşkün (s.4201)
- Yeşillenmek: Cinsel isteklerini söz ve davranışlarla belli etmek (s.4258)
- Yozmak: 1.Cinsel kızgınlığı geçmek 2.Sevişen iki kişi darılmak (s.4306)
- Yügrük: Cinsel isteği fazla (s.4328)
- Yügrülmek: Çiftleşip döl almak (s.4328)
- Zagun: Erkeklik organı (s.4343)
- Zagun: Erkeklik organı (s.4343)
- Zile: Eşcinsel erkek (s.4388)
- Zovuklanmak: Başkasıyla cinsel ilişki kurmak, kurduğu söylenmek (s.4400)

2.2. Kadımlarla/Cinsiyetle(Gender) İlgili Örtmecele

Örtmece konusu üzerinde en fazla durulan konuların başında kadınlar ile ilgili örtmeceler gelmektedir. Çünkü toplumda kadınlar için söylenen kavramların daha tabu özellikler gösterdiği, ayrıca toplumda kadının statünü düşünürsek neden bu kadar fazla örtmecenin oluştuğunu daha anlarız. Yapılan bu çalışmada incelendiğinde görülecektirki erkekler ile alakalı örtmece sözlerinin çok daha düşük olduğu görülecektir.

“Kadın üzerinde yapılan araştırmalar genelde mitolojik, antropolojik, sosyolojik, psikolojik vb. birçok açıdan incelemeye konu olmuştur. Toplumda şu veya bu nedenle tabu sayılan kavram ve varlık adlarına yönelik sakınma ve uygulamalarla en çok kadınlar karşı karşıya kalmaktadır. Kültür ve dil bağlamında bu baskı ve zorlama bir bakıma kadın dilini meydana getirmiştir”(Danışman, 2017: 113-122).

Toplum içerisinde kadınla ilgili çok fazla tabu mevcuttur. Oluşan bu tabular adlandırılmak zorundadır. Çünkü tabu neden örtmece ise sonuçtur. Toplumda erkekler içerisinde kadınlar için daha fazla örtmece kelimeler kullanmaktadır. Bunlar sadece utanılması ya da ayıp sayılma anlamında değil bazen koruyuculuğun, sevginin bir yansıması olarak gösterilmektedir. Türk toplumunda özellikle bazı bölgelerde erkekler

eşlerini adlarıyla çağırılmazlar kendi aralarında oluşan bir bildirişimle sağlarlar. Özellikle ‘bizimki, evdeki, çocuklar’ gibi kelimeler çok fazla kullanılır. Aslında bu kadını küçük düşürme ya da ayıp olan bir durumu gizleme olarak düşünülmemeli sakınmalar neticesinde ortaya çıkan bir algılayıştır.

Kadınla ilgili örtmece sözcüklerin temelini oluşturan konuların başında cinsiyet gelmektedir. Toplumun sosyal, kültürel, örf yapısını göz önüne alırsak kadınlar için daha fazla örtmece kelimeler oluşturulmaktadır. ‘Kızlığı bozulmuş, bakire olmayan’ ‘açık, anasının kızı, kızlık’ gibi sözcükler kullanılarak örtülmek istenmektedir. Ayrıca kadınların hastalıklarıyla ilgili örtmelere de başvurulmaktadır; gebe, aybaşı, loğusa dönemi vb hastalıkları daha uygun, güzel ve karşıdakini de zor duruma düşürmeden ifade etmesidir. Kadınlar yaradılışları gereği daha hassas varlıklardır. Kadınların fiziki özelliklerini belirtirken daha dikkatli, nazik ve kibar bir dilin kullanılması hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Kadınlarla ilgili 189 sözcük tespit edilip, sözlük kısmına eklenmiştir.

Açık: Kızlığı Bozulmuş (s.58)

Ağ açmak: Kadınların adet gördükten sonra hamama gidip temizlenmek (s.81)

Ağıt ayak: Gebe yüklü, doğurması yakın (s.91)

Ahbaz: Geleneğe aykırı derecede çıplak kadın (s.127)

Akıntı: Kadınlarda aybaşı olayı (s.152)

Alacama: Loğusalara musallat olan alkarsın çocuklarda görülen şekli (s.177)

Alaşa: Kötü kadın, oruspu, oynak, cilveli (s.199)

Alcıkari: Şirret edepsiz kadın (s.208)

Alefte: Kötü kadın (s.210)

Aleste: Bakir olmayan kız (s.211)

Alınmak: Döl tutmak (s.220)

Analık: Üvey ana. (s.249)

Anasının kızı: Bakire olmayan kız (s.253)

Arapkarısı: Çirkin kadınlar için kullanılır (s.299)

Arda: Evde kalmış kız (s.302)

Artık: Kızlığını gayrimeşru kaybeden kız (s.334)

Avrat: Hoppa kadın (s.4433)

Ayağı ağır: Gebe (s.398)

- Ayağı gaymış: Kötü yolda kadın (s.4433)
- Babuş: Kötü kadın (argo) (s.454)
- Baldırbayrak açmak: Dik düşmek (s.502)
- Bazar avradı: Hafif meşrep kadın aşüfte (s.586)
- Bazlamaç: Kötü kadın (s.589)
- Belden inmek: Dölü olmak (s.608)
- Beyke: Dul kadın (s.648)
- Bıbık: Küçük kızların cinsiyet organı (s.653)
- Bıcık: Dişi kadının dişi organı (s.654)
- Bitik: Kadınların cinsiyet organı (s.671)
- Bızdık: Cinsiyet organı (s.674)
- Bizimki: Evli karı kocanın bir birinden bahsederken söylediği söz(s.714)
- Börek: Kadının cinsiyet organı (s.769)
- Ceçcen: Geveze kadın (s.874)
- Celep: Boşanmış, dul kadın (s.878)
- Cidav: Kötü kadın (s.961)
- Cük: Kadınların cinsiyet organı (s.1025)
- Çaça: Genelev işlerden kötü kadına yol gösteren kadın (s.1031)
- Çalkak: Oynak kadın (s.1057)
- Çalpıra: Pis, kötü kadın (s.1062)
- Çamsımak: Erkek kadına meyletmek (s.1066)
- Çapaklı: Ahlaksız kadın (s.1073)
- Çaptırmış: Sokak kadını (s.1078)
- Çaşarat: Huysuz kavgacı kadın, ahlaksız kötü kadın (s.1085)
- Çatı guyrüh: Dedikoducu kadın (s.1089)
- Çatlak: Düşük, kötü kadın (s.1091)
- Çirteyne: Hafif meşrep (kadın) (s.1238)
- Çöpelli: Pil, pasaklı kadın (s.1289)
- Daz: Kadının cinsiyet organı (s.1390)
- Defli: Kötü kadın, ırz ve namus (s.1399)
- Delik: Kızlığı giderilmiş, bikri bozulmuş (s.1412)
- Dığarık: Lohusa (s.1481)
- Dıllıh: Kadının cinsiyet organı (s.1458)

Dil Yeniği Olmak: Yalama olmak (s.1498)

Dillik: Kadınların cinsiyet organının üstünde bulunan pek duygun küçük bir organ, bızır (s.1457)

Dip: Bekâret (s.1509)

Dövrngen: Kötü kadın (s.1592)

Duduk: Kızlık zarı ameliyatsız açılmayan kız (s.1613)

Emcekliğ: Sütyen (s.1730)

Emeksiz: Evlilik dışı çocuk, piç (s.4497)

Emicik: Meme başı (s.1730)

Eremik: Kısır, hiç doğurmamışkadın (s.1766)

Eskilik: Kadının ahlaken düşük olması(s.1785)

Eşelek: Şişman kadınlara verilen isim(s.1790)

Eteğine Eğri: Kötü kadın (s.1796)

Evdik: Nikahlanmadan nişanlısı ile cinsel ilişkide bulunan, kaçan kız (s.1802)

Faşlak: Kötü kadın (s.1839)

Fayşa: Kötü kadın, fahişe (s.1840)

Ferzek: Kötü kadın, fahişe (s.1847)

Fıkfık: Fahişe, kötü kadın (s.1851)

Filçik: Oynak, hoppa kız ya da kadın (s.1864)

Fink: Kadının cinsel organı (s.1867)

Fongul: Kocamış, ihtiyarlamış, şişmanlamış ve hiçbir işi yapmaya hali kalmamış kadın (s.1876)

Fossuk: Şişman, iri kalçalı kadın (s.1877)

Gacı: Kadın, metres. (s.1887)

Gaco: Kadın, dost, sevgili, metres (s.1887)

Galtak: Ahlaksız kadın (s.1904)

Gargın: Gebe (s.1918)

Gartmış: Evlenmemiş kız (s.1931)

Gelek: Kötü kadın, halkın kötü sandığı kadın (s.1900)

Gilguyruh: Dedikoducu kadın (s.2042)

Gotü Gara: Kötü ahlaklı kadın (s.2108)

Göçcek: Kadın donu (s.2121)

Guma: Çok kadınla evli erkeğin karılarından biri (s.2194)

- Gurat: Kısır kadın (s.2197)
- Guvan: Kötü ahlaklı kadın (s.2203)
- Guyruhlu: Dedikoducu kadın (s.2204)
- Günü: Çok kadınla evli erkeğin karılarından her biri (s.2231)
- Güvende: Kötü yola düşen kadın (s.2240)
- Helike: Lohusa kadınların gördüğü kâbus (s.234)
- Hertiyh: Ahlaksız kadın (s.2348)
- Hitayi: Kızlık zarı ameliyatsız açılmayan (s.2389)
- Honk: Ahlakça düşük kadın (s.2411)
- İvdinmek: Hasta acıdan yastığı yorganı yırtmak (s.2572)
- Kalak: İnce sesli, hareketleri kadın gibi olan erkek (s.2609)
- Kantik: Oynak, hoppa kadın (s.2629)
- Kapama gecesi: Gerdek gecesi (s.2631)
- Karadon: Çocuğu olmayan kadın ya da erkek (s.2643)
- Kardı: Su içerek hastalanan loğusa (s.2657)
- Kasu: Cinsel sapıklığa uğramış erkek
- Kattereli: Oynak kadın (s.2686)
- Kayış: Kötü kadın (s.2702)
- Kaynaşık: Yosma, oynak kadın (s.2706)
- Kepiç: Kadınlarda cinsiyet organı (s.2749)
- Kerif: Kadınlarda ay hali, adet (s.2755)
- Kıldırık olmak: Kadın memesi süt birikmesi sebebiyle ağrımak (s.2797)
- Kımpaça: Ağsız kadın donu (s.2804)
- Kıntışlı: Çok süslü, giyimli, çok gösterişli, hoppa (kadınlar için) (s.2813)
- Kıpçınmak: Başkasının sırtından geçinmek (s. 2813)
- Kırgız: Davranışları erkek gibi olan kız (s.2823)
- Kırık: Kadınların evlilik dışı ilgi kurduğu erkek sevgili (s.4557)
- Kızlığ: Bekâret (s.2869)
- Kişkilli: Oynak, kötü kadın (s.2887)
- Kitik: Kadının dişilik organı (s.2888)
- Kopali: Evlilik dışı doğan çocuk, piç (s.4567)
- Kullanmak: Bir kimseden cinsel yönden faydalanmak (s.2997)
- Kuntuk: Aşırı derecede cinsel istek (s.3004)

- Kuskun: Kadınların adet bezi (s.3014)
- Lasura: Ayrak, arsız kadın (s.3089)
- Lepez: Geveze, kötü kadın (s.3074)
- Malta: Kötü kadın (s.3115)
- Matan: Kadının dişilik organı (s.3136)
- Matan: Kadının dişilik organı (s.3136)
- Meet: Meme (s.3150)
- Memek: Meme (s.3160)
- Mondik: Kadın donu (s.3210)
- Moyda: Hoppa kadın, kız (s.4600)
- Muncur: Kadının dişilik organı (s.3220)
- Odalıh: Evlenmeden birlikte yaşanan kadın, odalık (s.4610)
- Oturtma: Erkeklerle nihaksız yaşayan kadın (s.4619)
- Pataç: Bacak arası, apış (s.3408)
- Pıddık: Kadının dişilik organı (s.3441)
- Pıtık: Kız çocuklarında üreme organı (s.4649)
- Pıttık: Kadında üreme organı (s.4669)
- Pitik: Kız çocuklarının dişilik organı (s.3465)
- Puç: Yasa dışı evlilikten doğan çocuk , kör (s.3484)
- Putuh: Kadının dişilik organı (s.3495)
- Saldırmağ: Gebe kadın çocuğunu aldırma (s.4667)
- Salmağ: Gebe kadın çocuğunu düşürmek (s.4669)
- Saltak: Kötü yolda kadın (s.4669)
- Sataklı: Kötü yolda kadın (s.4675)
- Sinneke: Kötü yolda kadın; yüreği kötülük dolu kadın, cadı; ölümü yaklaşmış kimse (s.4700)
- Süpürgelik: Kocanın nikahsız ikinci eşi (s.3719)
- Sürgüç: Pis, tembel kadın (s.3722)
- Sürpene: Kötü yolda kadın (s.4716)
- Şaflı: Kadının dişilik organı (s.3735)
- Şapatlamak: Dövmek; sarhoş olup sızmak (s.3745)
- Şaraptortu: İçki düşkünün babanın çocuğu (s.3750)
- Şarmırta: Hoppa, oynak, kötü yolda kadın (s.4722)

- Şebek: Çok çirkin yüzlü kadın, maskara (s.3757)
- Şeğirlenmek: Naza çeken kadın (s.3758)
- Şek: Uğursuz, ters, geçimsiz kadın (s.3759)
- Şekillenmek: Naza çeken kadın (s.3759)
- Taba: Çocuğu olmayan kadın (s.3798)
- Tafal: Öksüz, kimsesiz kadın (s.3800)
- Taygeldi: İkinci kez evlenen kadının beraberinde götürdüğü çocuk (s.3853)
- Taylak: Erinklik yaşına girmiş kız (s.3854)
- Tekesek: Hoppa kadın (s.4749)
- Tenge: Kadın donu (s.3880)
- Tenike: Kadın donu (s.3882)
- Tensuz: Kötü (kadın için) (s.3882)
- Ters ayakkabı: Kötü yolda kadın, erkek (s.4756)
- Tilak: Kadınların cinsiyet organlarının üst kısmında bulunan duygun, his veren bir organ, bızır (s.3932)
- Uçak: 1. Sarhoş. 2. Orospu (s.4022)
- Urusbu: Kötü yolda kadın (s.4789)
- Uygunsuz: Kötü yola sapmış (kadın için) (s.4051)
- Uyuntu: Dul kadın yeniden kocaya vardığında yanında getirdiği çocuğu (s.4053)
- Üskü: Kısır, doğuramayan (s.4798)
- Üst: Aybaşı (kadınlarda) (s.4076)
- Üst: Kadınlarda aybaşı (s.4798)
- Üstü kirlenmek: Aybaşı olmak (kadın içi) (s.4078)
- Varmak: Kadın, evlenmek (s.4094)
- Veledizurna: Evlilik dışı doğan çocuk (s.4805)
- Vereğan: Kötü kadın, hoppa (s.4097)
- Vırrık: Evlilik dışı doğan çocuk, piç (s.4103)
- Yağır: Hoppa, kötü kadın (s.4121)
- Yaka vermek: Kadın erkeğe teslim olmak (s.4130)
- Yarenlik etmek: Kadın kadına sevişmek (s.4184)
- Yarık: Kötü yolda kadın (s.4185)
- Yarnık: Kadın göğüslüğü (s.4191)
- Yıktıran: Kötü kadın (s.4266)

Yirik: Üstdudadı yarık olan (kimse), kadının üreme organı. (s.4281)

Yüklü: 1. Çok sarhoş. 2. Gebe. (s.4330)

Yüksünmek: 1. Gebe kadın, zayıflamak 2. Kıskanmak (s.4330)

Yürmek: Gebe bırakmak (s.4335)

Zappidü zappudu: Kadın her yerini oynatarak, cilveyle kırılarak (yürüme için) (s.4350)

Zavratızort: Hoppa, beğenilmeyen kadın (s.4355)

Zerzek: Hoppa kadın (s.4364)

Zey: Şap (s.4365)

Zımbırdamak: Kadının yürürken göğüsleri oynamak (s.4372)

Zilli: Ahlaksız, hoppa kadın (s.4840)

2.3. Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmeceler

Bütün toplumlarda hassas olan konular vardır bu hassas konulardan biride hastalıktır. Hastalığın getirdiği olumsuzluğu, korkuyu toplumun ve bireyin üzerinden dağıtmak ve uzaklaştırmak için halk içerisinde örtmece kelimeler türetilmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde hastalıkla ilgili örtmeceler üzerinde durularak; insanlar tarafından vücudun belli bölgelerinin tedavisi ya da bu bölgelerin söylenilmesi ayıp, müstehcen kabul edilir. Ayrıca hastalıklarda korku duyulan, tedavisi mümkün olmayan hastalıklara, kişiler üzerinde ruhsal derinlikler oluşturan ve fiziki olarak olumsuz özellikler gösteren hastalıkların daha uygun bir şekilde nasıl adlandırıldığı üzerinde duracağız. “Ağızlarda, hastalık kelimesini kullanmak yerine hastalığın niteliğine göre çeşitli kelimeler kullanılır: Genel olarak hastalık için araz, dert, maraz, maraza, çor, illet, sökellik, sayrılık, zort, yiyik; ölümcül hastalıklar için alıcı, can alıcı, alıfatma, ölet; salgın hastalıklar için kırgan (gıran, gır gan) veya kırgın, kara kıran, salım, orta ağrısı; bulaşıcı, ölümcül olmayan hastalıklar için gezargi veya gezen, sepic, tırnık; uzun süren hastalıklar için ıngıraz, kara ağrı; hafif hastalıklar için mırıngırın gibi kelimeler kullanılır. Günümüzde de kanser, AİDS, Avian Influenza (H5N1) (kuş gribi) gibi ölüme sebep olabilen hastalıklarda, hastalığın adının zikredilmesi yerine ölümcül hastalık, kötü hastalık, amansız bir hastalık ifadelerine sıkça rastlanır” (KOÇ, 2010: 188).

Ağızlarda özellikle bazı hastalıklarla ilgili birçok sözcük türetilmiştir bunlardan bazılarını değinecek olursak; verem için ‘adı belirsiz, gelincik, ince hastalık, güzelağrı’ gibi sözcükler kullanılmaktadır.

Tifo için halk ağzında: ağrıter, ter hastalığı, karayatağı, terecik gibi tedavisi uzun süren hastalıklar verilen adlandırmalardır. Halk içerisinde böyle tedavisi olmayan ya da tedavisi uzun süren hastalıklara birçok sözcük türetilmiştir. Ağızlarda ortaya çıkmış kelimelerin bir sınırlaması yoktur sürekli bir yenilenme ve değişim içerisinde. Çünkü insanlar söylenilmesinde sakıncalı gördükleri nesneleri ve kavramları farklı farklı ifade edebilirler. Derleme sözlüğünde en fazla ikinci örtmece başlığı olarak hastalık adlarıdır. Toplum kendisiyle alakalı ya da toplum için daha gerekli olan kavram ve nesneleri daha fazla kullanmaktadır. Bu sebepten dolayı hastalık adlarında örtmecelere çok fazlasıyla karşılaşılmaktadır. Toplamda 797 hastalık adları üzerine sözcük tespit edilmiştir.

Adı batası: Köstebek de denilen çıban, kemik veremi, sıracı. (s.4407)

Adı batasıca/Adını eller alsın:1. Müzmin yara. 2. Oğlanlık da denilen ateşli bir çocuk hastalığı. (s.4407).

Adı belirsiz: Verem (s.66)

Ağama (âmâ): Doğuştan Kör (s.102)

Ağır ayak/Ağır ayaklı: Gebe, yüklü, doğurması yakın (s.4409)

Ağrı: 1. Soğuktan ileri gelen bir çeşit hastalık 2. Yara, çıban gibi hastalıklara verilen ad 3.Tifo (s.109)

Ağrıklı: Hastalıklı (s.4411)

Ağrıter: Tifo (s.111)

Ağış: 1. Üremi. 2. Şeker hastalığı (s.113)

Ahraz: Dilsiz, sağır (s.133)

Akarca: 1. Kemik veremi. 2.Bulaşıcı beyin hastalığı. 3. Daima akan çıban, sıracı, fistül. 4. Deri veremi, cüzam (s.139)

Akraz: Dilsiz (s.160)

Akse: Bir hastalığın ikide bir ortaya çıkması, hastalık nöbeti (s.161)

Akış: Boyunda çıkan bulaşıcı bir çeşit çıban (s.162)

Aktutma: Albümin (s.163)

Al basma: 1. Lohusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması. 2. Sara hastalığı (s.207)

Alaşa: Bir çeşit deri hastalığı, çil (s.169)

Alazlama: 1. Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar. 2.El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılanlık. (s.206)

Alazma: Yüzde ve vücutta çıkan çıbanlar, kızartılar. (s.207)

Albastı: 1. Kızıl hastalığı. 2. Doğum yapan kadınlarda görülen ateşli hastalık. (s.208)

Algelin: Ateşli hastalıktan al lekeler olmuş (s.4417)

Algın: Hastalıklı, cılız (s.4417)

Algömlek: Kızıl hastalığı (s.214)

Algöynek: 1. Kızıl hastalığı. 2.Kızamık, kızamıkçık. 3. Kurdeşen hastalığı. (s.214)

Alıcısı tutmak: Öldürü hastalık, yok olmak (s.216)

Alıfatma: Ateşli, öldürücü, bir hastalık. (s.216)

Alınmış: Felçli (s.220)

Alkarısı: 1. Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan. 2. Albastı, loğusa kadınlara musallat olan muhayyel yaratık, kötü ruh. (s.222)

Altalamak: Hastalık artmak ve yineleyerek hastayı güçsüz bırakmak (s.4418)

Amâli: Zührevi bir hastalık (s.236)

Ansak: Topal, aksak (s.279)

Ara söküümü: Salgın hastalık (s.300)

Aras: Sağır ve dilsiz (s.300)

Argaz: Dilsiz (s.311)

Ârı hastalığı: Tifo hastalığı. (s.315)

Arpacuk: Arpacık denilen göz hastalığı. (s.330)

Artin: Kör (s.335)

Asnik: Kısır (s.347)

Ateşpare: Bir çeşit deri hastalığı (s.4430)

Ateşpare: Bir cilt hastalığı, yılanlık. (s.367)

Avalla: Sağır, dilsiz (s.375)

Ayığ: Verem. (s.417)

Aylı günlü: Gebe, doğurması yakın. (s.425)

Aylık: Çocuklarda ayda bir ishal ve sancı şeklinde ortaya çıkan hastalık. (s.425)

Ayvaz: K r (s.433)

Baba: 1. Büyük onulmaz çıban, veba, dert, hastalık (ilenmelerde). 2. Koyun ve insanların akci erlerinde olan bir hastalık. 3. Cüzzam. (s.447)

Babisa/Babitsa: Barsak bozukluğu, ishal. (s.453)

Ba a: 1. Bo azda deri altında olan  i , guatr. 2. Vücudun herhangi bir yerinde olan  i , ur (s.472)

Ba lama: İktidarsız kılma (s.482)

Ba lanmak: Zifat gecesi iktidarsız olmak (s.483)

Bağlılık: Cinsi bakımından iktidarsızlık (s.484)

Basılma: Yeni do mu  bir çocuğun yanına getirilirse ya da yeni do mu  çocuğun evinden bir başka yeni do mu  çocuğun evine gidilirse, gidilen evin çocuğunda gerileme meydana getirdiğine inanılan hastalık. (s.540)

Basıra/B sıra: Kanser hastalığı. (s.541)

Basma: Anjin. (s.543)

Basuk dilli: Kekeme (s.549)

Ba : Çıban, yara (s.549)

Ba lı: Ba ı gözüken çıban (s.562)

Ba sız: Ba ı görünmeyen çıban (s.565)

Baştan Kara: Koma halindeki hasta (s.566)

Batak: 1. Zatülcenp. 2. Zatürre. (s.568)

Batar: Zatürre. (s.569)

Bayılma: Sara hastalığı (s.579)

Bayrambeyi olmak: İshal olmak (s.584)

Beklik~Peklik: Kabızlık (s.604)

Bel gev ekli i: Bel suyunu, meniye tutama hastalığı (s.616)

Belen: 1. Havale denilen hastalık. 2. Sara (s.612)

Bezeme: 1. Vücutta  i  ve kızartılarla beliren bir deri hastalığı. 2. Kızıl hastalığı. 3. Firengi. 4.  i ek hastalığı (s.651)

Bezgek: Sıtma hastalığı. (s.652)

B zeme: Vücutta  i  ve kızartılarla beliren bir deri hastalığı (s.674)

B zik: Kıçtan çıkan ucu sivri yara (s.676)

Bo azkısı: Anjin (s.724)

Boylu: Gebe (s.746)

- Bozalacı/Bozûlacı: Gebe (s.748)
- Bozalak/Bozanak: Ekzama gibi bir deri hastalığı (s.749)
- Bozgun: İshal. (s.751)
- Bozguna düşmek: İshal olmak (s.751)
- Buğaz: Gebe. (s.779)
- Bulamaç: Yedi güne kadar hasta sayılan hasta (s.786)
- Bulgur Püskürtmesi: Bir çıban (s.788)
- Burulgan: İshal, dizanteri. (s.802)
- Bügdür: Cılız, hastalıklı kimse (s.813)
- Bükmece: Belden aşağıda olan felç hastalığı. (s.808)
- Büregavruzu: Böbrek hastalığı (s.825)
- Büyük öksürük: Boğmaca. (s.833)
- Büzmece: Yeni doğmuş çocukların topuklarında çıkan bir çeşit yara. (s.834)
- Cac: Sakat, düzgün yürüyemeyen (kimse) (s.839)
- Camra: Şirpençe de denilen bir çıban (s.854)
- Cemberek: Difteri hastalığı. (s.879)
- Cıbar: Çiçek hastalığı (s.889)
- Cıdavılaşmak: Yara, çıban olgunlaşmak (s.896)
- Cıdır: İrileşmiş yara (s.897)
- Cıdırık: İshal (s.898)
- Cırcır/Cırcırın: İshal, sürgün (s.928)
- Cıvırlamak: İshal olmak (s.943)
- Cin çarpması: Sara hastalığı. (s.976)
- Cohar: Zehirli sıtma hastalığı. (s.995)
- Coz: Kambur (s.1004)
- Cörtlek: Gözleri bozuk olan (s.1008)
- Cudam: Cüzzam. (s.1009)
- Cuhar: Sıtmaya benzer ateşli bir hastalık. (s.1010)
- Cüfer/Cüher: Sıtmaya benzer ateşli bir hastalık. (s.1025)
- Cüreğavruv: Kalp hastalığı (s.1028)
- Cürümsüz: Hastalıklı, arıt (s.1028)
- Çabras: Şaşı (s.1031)
- Çakla: Bir çeşit göz bozukluğu. (s.1045)

Çakma/Çakmaca/Çakmak: Deri hastalığı, yara, çıban. (s.1045)

Çalgın: Kötürüm, inmeli, sakat (s.1052)

Çalma: Bir cilt hastalığı (s.1059)

Çarık çıkartmaz: Kolera. (s.1081)

Çatlak: Kabakulak hastalığı (s.1091)

Çeçek: Çiçek hastalığı. (s.1105)

Çıbık: 1. Çocukların topuğunun arkasında çıkan yara. 2. Göz hastalığı (s.1157)

Çıgıt: Hamile kadınların yüzünde görülen koyu renkli leke (s.1162)

Çıkil: Vücutta meydana gelen kabarcıklar (s.1167)

Çımkırmak: İshal olmak (s.1177)

Çıtırık: Dert, hastalık (s.1195)

Çiçek: 1. İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık. 2. Firengi (s.1203)

Çimkirmek: İshal olmak (s.1224)

Çirli: Hastalıklı (s.1236)

Çohar: Zehirli sıtma hastalığı (s.1258)

Çollu: Benzi sararmış, hastalıklı, kansız kimse (s.1263)

Dabas/Dabaz: Deri üzerinde olan ve kaşıntı yapan kırmızı kabarcıklar, kurdeşen. (s.1315)

Dada: Dilsiz (s.1317)

Dagal: Sağır, dilsiz (s.1321)

Dağca: Akciğer yangısı, zatüree (s.4484)

Dalablı: Hastalıklı (s.1336)

Dalak: 1. Fazla su içmekten ileri gelen bir hastalık, karın şişliği 2. Difteri hastalığı 3. Şarbon hastalığı. (s.1336)

Damakcak: Damağın kabarması şeklinde olan hastalık. (s.1349)

Damla: İnme, felç (s.1353)

Danamemesi: Büyük çıban (s.1356)

Darucuk: Çocukların karın ve yüzlerinde olan bir cilt hastalığı (s.1374)

Datlacak: Dudak kenarlarında çıkan bir çeşit yara (s.1378)

Daun/Davın/Davun: 1. Taun, veba. 2. Kan çıbanı (s.1383)

Değgin: 1. Soğuk algınlığı ile birlikte gelen sıtma. 2. İshal (s.1400)

Değirme: Deri üzerinde yuvarlak şekilde olan yara, egzama (s.1401)

Değiştirme: 1. Raşitizm hastalığı. 2. Gürbüz ve sağlam bir çocuğun birden bire zayıflayarak tanınmayacak hâle gelmesi (Şeytanın değiştirdiğine inanılır). (s.1402)

Dendene: Trahom. (s.1420)

Denegutnu/Denekutnu: Kurdeşen denilen deri hastalığı. (s.1421)

Deperem: Hastalıklı insan (s.1427)

Dermeği/Demirönü: Egzama, temriye. (s.1419)

Deve çiçeği: Kötü sonuçları olan bir çeşit çiçek hastalığı (s.1440)

Dık: Verem hastalığı (s.1454)

Dıngaz: Kel hastalığının başta bıraktığı iz (s.1463)

Dıngır: Uyuz hastalığı (s.1465)

Dırange: Yüz hastalığı (s.1465)

Dırık: İshal (s.1469)

Dırık: İshal. (s.1469)

Dışarılık: Sara hastalığı (s.1473)

Dışarlık Olmak: Akıl ve ruh hastalıklarından birine yakalanmak (s.1473)

Dillemez: Dilsiz (s.1496)

Dirsek: Arpacık denilen göz hastalığı (s.1519)

Doğca/Doğıca: Zatürre (s.1536)

Doğıca: Zatürre (s.1536)

Doğucu/Dovucu: Tetanos hastalığı (s.1539)

Dolluk: 1. Mide bozukluğu, karın şişkinliği şeklinde beliren hastalık. 2. Bebeğin vücudunda çıkıp kaybolan sivilceler(s.1546)

Dolukma/Doluksuma: Nefes darlığı (s.1547)

Doluluk: Yeni doğan çocuğun yüzündeki sivilceler (s.1548)

Dombalak: Zatürre (s.1551)

Donama: Kabakulak hastalığı (s.1558)

Donanma: 1. Bütün vücudu kaplayan, kırmızı benekler şeklinde beliren ve sonra sulu yara haline gelen hastalık. 2. Vücutta çıkan şişler. 3. Çiçek hastalığı. 4.

Dolama hastalığı (s.1558)

Döngöz: Şaşı (s.1585)

Dönük: 1. Cüzzam hastalığı. 2. Ayakaltında ezilmekten meydana gelen yara (s.1586)

Dönük: Cüzzam hastalığı (s.1586)

Dulukkaba/Dulunkaba: Kabakulak hastalığı (s.1589)

Dulunkabası: 1. Kabakulak hastalığı. 2. Üşümekten yüzün ve boğazın şişmesi (s.1599)

Dutarga/Dutu/Dutulga: Sara (s.1611)

Ebu: Dilsiz (s.1658)

Eğşümük: Kusmak, mide bulantısı (s.1689)

Engi: 1. Nezle 2. Bademcik iltihabı 3. Felç (s.1753)

Enme/İnme/İngi/İngin: 1. İnme, felç. 2. Nezle (s.1759)

Erişik: İnanışlara göre, şeytan çarpmasıyla olduğuna inanılan, çırpınma ve seğirme belirtileri de gösteren bir çeşit sinir hastalığı (s.1772)

Eser/Eserge: Sara (s.1780)

Eskihasır: Kulunç hastalığı (s.1789)

Eşek gummas: Kanser (s.1789)

Et Dirseği: Gözde çıkan arpacık (s.1796)

Et Yaran: Daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama (s.1800)

Faliç: Felç (s.1832)

Fışkıl: Yanığın deride oluşturduğu sulu kabarcıklar (s.1860)

Firiklemeğ: Çok şiddetli ishal olmak (s.1870)

Fufu: Çocuk dilinde yara, bere (s.1879)

Gafurluk: Sıksa, hastalıklı (s.1891)

Gara kabarcık: Dilde çıkan çıban gibi küçük şişlik (s.1919)

Gardel: Kaşıntı yapan bir çeşit hastalık, kurdeşen (s.1922)

Gargın: Gebe (s.1924)

Gaşıtmı: Uyuz (s.1934)

Gebelek: Hastalık nedeniyle şiş karınlı kimse (s.4509)

Gece gabaruğu/Gece kabarcığı/Gece yanığu/Gice yanığı: Vücuttakabarcıklar yapan bir çeşit

Gelincik: 1. Verem. 2. Kalphastalığı. 3. Yılancık hastalığı. 4. Gözde arpacık. 5. Böbrek hastalığı. 6. Lenfa düğümü iltihabı. 7. Yüzde olan bir çeşit çıban. 8.

Süt çocuklarında görülen öldürücü bir hastalık (s.1979)

Gemleme: Ağızda olan bir hastalık (s.1987)

Geveme: Kaşıntılı yapan bir çeşit bir deri hastalığı (s.2009)

- Gevreği Batmak: Bebeklerde omurilik kemiği sancılanmak (s.2013)
- Gıgı: Boğazda olan şişlik, guatr (s.2036)
- Gılyaran: Parmak ucunda meydana gelen bir çeşit yara (s.2044)
- Gıran: Öldürücü salgın hastalık (s.2052)
- Gıylama: Elde çıkan bir çeşit yara (s.2067)
- Gızdırma: Sıtma (s.2070)
- Gıcık/Gicimik: Uyuz hastalığı (s.2071)
- Giciyik: Ekzama hastalığı (s.2073)
- Göğertme/Gövertme: Kolera (s.2131)
- Göğündürme/Göğündürme lalesi: 1. Bir çeşit çıban; 2. Göz hastalığı (s.2133)
- Gövdeli: Gebe, hamile (s.2167)
- Göz Yeningeci: Hastalıklı, sakat (s.2184)
- Gözel hastalık: Verem. (s.2178)
- Gözelleme/Güzelleme: Verem (s.2180)
- Gözenti: Karasevda denilen akıl hastalığı (s.2180)
- Gözündeki olmak: Canı istediği şeyi elde edememekten meydana gelen bir çeşit sinir hastalığı (s.2184)
- Gunt: Felç hastalığı (s.2197)
- Gurele/Gurilla/Gurule: Kolera hastalığı (s.2198)
- Gurubaş: Çocuğu olmayan (s.2201)
- Gümanlı: Gebe (s.2221)
- Gümük: Burunsuz adam (s.2223)
- Günbelek: Beli bükülmüş adam (s.2224)
- Güvdeme: İshal (s.2240)
- Güveleme: İshal. (s.2240)
- Güzelağrı: Verem (s.2243)
- Güzellik: Şark çıbanı (s.2243)
- Halaza: Mide gaz yaparak şişme (s.4516)
- Halazı: Zayıf hastalıklı çocuk (s.2258)
- Hambelek: Küçük çocuklarda karın ve vücut şişmesiyle beliren bir çeşit çocuk hastalığı (s.2265)
- Haraza: Ciğer hastalığı, öksürük (s.2285)
- Harik: Bronşit (s.2291)

- Hasek: Dertli, hastalıklı (s.2298)
- Haspa: Tehlikeli çıban (s.2300)
- Haspa: Tehlikeli çıban, yara (s.2300)
- Haşvat: Dişsiz (s.2305)
- Hatma: Başta meydana gelen şiş, ur (s.2306)
- Havalamak: Sıtma hastalığından zayıflamak (s.2308)
- Hegbeli: Kambur (s.2328)
- Hera: Hastalıktan zayıf düşen güçsüz çocuk (s.2342)
- Hıcılalık: Boğmaca. (s.2356)
- Hıkık: Boğazda meydana gelen küçük ur. (s.2358)
- Hınam: Kemik veremi (s.2362)
- Hındıl: Daima hasta olan (s.2369)
- Hındik: Boğmacaya benzer bir hastalık (s.2374)
- Hingın: Kısır erkek (s.2365)
- Hınkırık: Sürekli hastalıklı kimsenin öksürüğü (s.4520)
- Hıra: Frengi çıbanı (s.2368)
- Hıramık: Zayıf, hastalıklı, büyümemiş, gelişmemiş (s.2368)
- Hırtık: 1. Boğmacaya benzer bir çeşit hastalık. 2. Kuşpalazı gibi nefes darlığı yapan bir hastalık (s.2374)
- Hışırık: Başta çıkan küçük çıban (s.2378)
- Hilaz: Çok çabuk hastalanan adam (s.2384)
- Hindini: Sürgün, ishal (s.2386)
- Hışhiş: Bir çeşit hastalık (s.2389)
- Hoşrik/Hoşuruk: Vücutta meydana gelen toplu iğne başı büyüklüğündeki kabarcıklar(s.2417)
- Höldün: Sakat (s.2430)
- Hörlek: İshal. (s.2434)
- Hörtük: Yara (ilenç olarak kullanılır) (s.2435)
- Hötürük: Sürgün, ishal (s.2439)
- Hüy dutma: Kan dolaşımı ve sinir sisteminin bozulmasından ileri gelen bir çeşit hastalık (s.2453)
- Ibıbık: Sıtma nöbeti geçiren hastanın titrerken, inerken çıkardığı ses (s.2456)
- İcık: Azmış yara (s.2456)

İğdırsöz: Şaşı göz (s.2457)

İğim: Dert, hastalık, ağrı, sızı (s.2457)

İğima: Çocuklara aniden gelen öldürücü bir hastalık (s.2457)

İğınık memesi: Basur hastalığı (s.2457)

İğınık memesi: Basur hastalığı (s.2457)

İğınık: İshal hastalığı, dizanteri (s.2457)

İğınık: İshal, dizanteri (s.2457)

İmrâz: Hasta, zayıf bünyeli (s.2477)

İnez: Hastalıktan çok zayıflamış (kimse) (s.2478)

İngirâz: Uzun süren ve öldürücü olmayan hastalık (s.4523)

İnrâz: Hastalıktan işe yaramaz hale gelen (kimse)

İsgal: Bağırsak bozukluğu, ishal (s.2490)

İska/İskitça: Verem (s.2493)

İssırgı: Trachoma benzer bir çeşit göz hastalığı (s.2494)

İçağrısı: 1. Dizanteri. 2. Kolera. 3. Verem (s.2504)

İçi Geçmek: Bağırsakları bozulmak (s.2506)

İğ: Hastalık, dert (s.2509)

İğlemek: Zayıflamak, eziyet çekerek hastalanmak, verem olmak (s.2512)

İlancih/Yılancuh: Kemik veremi (s.2518)

İlancık: 1. Çıbana benzer bir yara, yılancık. 2. Romatizma, siyatik (s.2518)

İlbiz: Zayıf, cılız, hastalıklı (s.2519)

İleze: Veremli, hastalıklı (s.2522)

İlinmek: Hastalık çekmek (s.2527)

İlmece: Kızamık hastalığı (s.2533)

İmik boğması: Boğazın iç tarafında çıkan çıban. (s.2537)

İnah: Boğmaca hastalığı (s.2533)

İnce ağrı: 1. Verem. 2. Kalp hastalığı. (s.2538)

İnce arı/İnce dert/İnce hastalık/İnce illeti: Verem (s.2538)

İncibar: Bir çeşit çıbancık. (s.2539)

İncicik: Kırk günlük çocukların vücutlarında görülen küçük sivilceler (s.2539)

İncili sırğı: Kırk günlük çocukların vücutlarında görülen küçük sivilceler (s.2540)

İncili/İncilo/İncir: Gözde çıkan arpacık (s.2540)

İnezimek: Ölümcül hasta olmak (s.4526)

İngi: Nezle, inme hastalığı (s.2543)

İnme: Diş nezlesi (s.2545)

İnnah: Bebeklerde bingıldağın çökmesiyle meydana gelen meme emme hastalığı (s.2545)

İplicek: Karaciğerde ve gırtlakta meydana gelen bir çeşit hastalık, yemen çıbanı (s.2547)

İrep: Hastalık, dert (s.2550)

İspirlemek: Gece yanığine benzer bir çeşit çıban çıkarmak (s.2559)

İtdirseği: Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık (s.2568)

İtelli: Felçli, çolak (s.2569)

İtmemesi: Koltuk altına çıkan bir çeşit çıban (s.2570)

İttirse: Göz kapağında çıkan çıban (s.4527)

İyindirik: Bağırsak bozukluğu hastalığı, ishal. (s.2575)

İylek: Zayıf, hastalıklı (s.2575)

Kabaram: Üzüntüden olan sinir hastalığı, bir çeşit delilik (s.2582)

Kaçar: Dilsiz (s.2586)

Kağrık: Nezleden damakta oluşan şiş (s.2596)

Kağrul: Kambur, biçimsiz (s.2596)

Kaklak: Kör, ama (s.2605)

Kamartlaz: Kurdeşen hastalığı (s.2614)

Kaningini: Alından kan akmakla geçtiğine inanılan bir hastalık. (s.2626)

Kanlı balgam: Dizanteri (s.2626)

Kannama: Karın ağrısı, bağırsak gazı (s.2627)

Kanoturmağ: Dizanteri olmak (s.2627)

Kansırıkl: Öksürüklü, hastalıklı (kimse) (s.2628)

Kanyel: Bir deri hastalığı, egzama (s.2629)

Kar: Sağır (s.2638)

Karabakma: Difteri, kuşpalazı. (s.2638)

Karabakma: Kuşpalazı, difteri (s.2638)

Karabasan/Karabasma: Doğumdan hemen sonra gelen ateşli hastalık, havale (s.2638)

Karaçıkın: Zatülcenp, satlıcan hastalığı. (s.2642)

- Karadalak: Yüz, burun ve dudakların şişmesiyle beliren hastalık (s.2642)
- Karadamlı: Birdenbire vücudu kaplayan ağrı (s.2642)
- Karagöndürme/Karagöyündürme: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı. (s.2644)
- Karagöynük: Soğuktan vücudun her yanında olan ve ağrı yapan şişler (s.2644)
- Karağı: Güneş battıktan sonra göz görmeme hastalığı, tavukkarası (s.2645)
- Karakabar/Karakabarcık: 1. Taş vb. sert cisimlerin çarpmasından ya da batmasından ayakaltında olan şişlik. 2. Dilde çıkan küçük kabarcık. 3. Parmaklarda çıkan iltihaplı yara, dolama. (s.2646)
- Karakıran: Felaket, kıran, salgın hastalık (s.2647)
- Karakütük: Hastalıktan esmerleşmiş ve büyümemiş insan ya da hayvan (s.2650)
- Karamık/Karamuk: Vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık (Suçiçeği olabilir). (s.2652)
- Karamübarek: Şirpençe, kan çıbanı. (s.2652)
- Karapençe: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı. (s.2653)
- Karataban: Ayakaltında olan iltihaplı yara (s.2654)
- Karayakma/Karayakmaca: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı (s.2655)
- Karayanı: Bir çeşit çıban, şarbon hastalığı (s.2655)
- Karayanık: İnsan vücudunda kabarcıklar biçiminde beliren hastalık (s.2655)
- Karayatalıg/Karayatılıg: Tifo (s.2655)
- Karıkmal: Hastalık, iyileşme evresindeyken birden artmak (s.4537)
- Karıncacık: Vücutta çıkan kaşıntı yapan karakabarcıklar (s.2664)
- Karnı olmak: Gebe olmak (s.2668)
- Karnı sürmek: Barsak sürgünü olmak (s.2668)
- Karnıkatılmak: Bayılmak (s.2668)
- Karsalamak: Kötülük ya da hastalık geçirmek (s.4538)
- Kaşıntı: Uyuz hastalığı (s.2681)
- Kavuç: 1.Fıtık hastalığı ve bu hastalığa tutulmuş olan (kimse) 2.Zayıf hastalıklı (s.2694)
- Kaydur: Topal (s.2700)
- Kayıkgöz: Şaşı, şehla göz (s.2701)
- Kaysak: Yara, çıban kabuğu (s.2708)
- Kaytavlamak: Hastalık depreşmek (s.2710)
- Kazak: Dilsiz (s.2711)

Kazıklı humma: Tetanos (s.2713)

Kedibiciği/Kedidaşağı/Kedimemesi: Koltuk altında çıkan bir çeşit çıban, köpek memesi (s.2718)

Kedidirseği: Göz kapaklarında çıkan bir sivilce, arpacık (s.2719)

Kekeç: Kekeme (s.4544)

Kel hastalık: Verem (s.2733)

Kelmuhra: Ur (s.2733)

Kengi: 1. Romatizma. 2. Lumbago. 3. Nezle. 4. Frengi (s.2744)

Kepsam: Bunak (s.2751)

Kesikle: Nezle (s.2763)

Keş kesilmek: Göz kör olmak (s.2773)

Keşeniş: Kangren (s.2771)

Keşnişe kasmak: Kangren olmak (s.2774)

Keveme: Deride olan bir çeşit kabarcık (s.2776)

Kevük: Dişsiz (kimse) (s.2778)

Kıcık: 1.Geveze 2.Bir çeşit cilt hastalığı (s.2783)

Kıfırcan: Salgın hastalık (s.2790)

Kıl başı: İnsanlarda parmak üzerinde çıkan yumruk büyüklüğünde bir çeşit çıban. (s.2795)

Kılkabar: Çoğu zaman parmak uçlarında görülen, ağrısı çok şiddetli bir çeşit kabarık yara. (s.2800)

Kırçan: Kırgın, hastalıklı, sağlıksız (s.2819)

Kırçıl: Şaşı (s.4556)

Kırf etmek: Hastalık, yatağa düşürmek (s.4556)

Kırgın: Öldürücü hastalık salgını (s.4557)

Kırgın: 1. Toptan ölüme götüren, bulaşıcı hastalık, kıran 2. Toptan öldürme, kırıp geçirme (s.2823)

Kırna: Sıska, hastalıktan sararmış kimse (s.4558)

Kırnapçık: Anjin, bağdat hastalığı (s.2835)

Kırran: Veba (s.4558)

Kırtmıl: Uyuz, sürekli kaşınan (s.4558)

Kısma: Menenjit (s.2844)

Kıtır: Kel hastalığı (s.2848)

Kıylama: Parmak uçlarında çıkan iltihaplı yara, dolama (s.2858)

Kızanbığ: Kızamık (s.2862)

Kızdırma: Ateş, yüksek vücut ısısı, sıtma (s.2863)

Kızık: Uyuz hastalığı (s.2864)

Kızıl: Kasıkta çıkan bir çeşit çıban (s.2864)

Kızılavruv: Kuş palazı, difteri (s.2864)

Kızılca/Kızılçık: 1. Bir çeşit çiçek hastalığı. 2. Kızamık (s.2865)

Kızılçikik: Kaşıntı veren göz hastalığı (s.2866)

Kızılyara: Şirpençe hastalığı (s.2868)

Kızılyel: Albümin hastalığı (s.2868)

Kızılyörük/Kızılyuğruk/Kızılyüğük/Kızılyürük: Yılancık hastalığı (s.2868)

Kibar hastalığı: Cinsel sapıklık (erkekler) (s.2870)

Kif: Frengi hastalığı (s.2871)

Kirli paçavra: Kolera hastalığı (s.2881)

Koço: Boğmaca (s.2896)

Kofo: Sağır (s.2901)

Koltuk çıbanı: Koltuk altında çıkan, köpek memesi denilen çıban (s.2913)

Konuk: Bir çeşit göz hastalığı (s.2919)

Kop: İnsan ve hayvan vücudunda çıkan kabarcık, şiş, kabartı (s.2920)

Koppik: Kötürüm (s.2922)

Kor: Kör (s.4567)

Korhılığ: Çocuğun kendisinden korkarak hastalandığında inanılan şey (kurşun dökülerek iyileştirilir) (s.2926)

Korkuncak: Ölme olasılığı çok olan, ağır hasta (s.2927)

Kotor/Kotur: Uyuz hastalığı. (s.2938)

Kotur: 1.Cimri 2. Uyuz hastalığı, çıban (s.2938)

Koyanavrul: Sara hastalığı (s.2942)

Köfnük: Hastalıklı, ihtiyar (kimse) (s.2949)

Kökrek: Göğüs hastalığı, nefes tıkanıklığı (s.2954)

Köme: Kızamık hastalığı (s.2957)

Köpeklemek: Düşmek, sağlık durumu kötüleşmek (s.2961)

Köpmek: Hastalık nedeniyle karnı şişmek (s.2962)

Kör çıban: Başı olmamış çıban. (s.2964)

Köre: Kuru egzama, temriye (s.2964)

Kösnü: Gudde, beze iltihabı, adanıt hastalığı (s.2976)

Köstü: Yılcancık hastalığı. (s.2978)

Kötü yara: 1. Frengi. 2. Frengi, cüzzam vb. hastalıklar nedeniyle oluşan yara. (s.2984)

Kuç: Ellerde ve ayaklarda olan kökleri derine inen bir çeşit deri hastalığı, mantar. (s.2990)

Kufu: Sağır (s.2992)

Kukur: Kambur (s.2994)

Kuluf: Sağır (s.2998)

Kurçangı: Uyuz hastalığına tutulan insan ya da hayvan (s.3007)

Kurdeşen: Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntüler, ürtiker. (s.3007)

Kuru buru: Gaz sancısı (s.4575)

Kuruburu: Dizanteri (s.3012)

Kurudan: Verem hastalığı (s.3012)

Kurugicik: Uyuz. (s.3012)

Kusağ/Kusah: Kolera. (s.3014)

Kuşağ: Kolera hastalığı (s.3014)

Kuşkuyruğu: 1. Büyük çıban. 2. Difteri. (s.3017)

Küdrüvçü: Şarbona benzeyen, dağlanarak iyileştirilen bir hastalık, yakma hastalığı. (s.3026)

Külleme: Firengi hastalığı (s.3031)

Kündelemek: Hastalık bütün vücudu sarmak (s.3038)

Küpleme: Karında su birikmesi olan ve şişmeyle oluşan hastalık (s.3042)

Lalık: Dilsiz (s.4582)

Macca/Maçça/Maçça: 1. Yangı, yangılanmış yara, onulması güç yara. 2. Dert, hastalık (firengi, kanser, sıraca gibi ağır hastalıklar). (s.3099)

Malahma: Sıtma (s.3109)

Maravus: Hastalık, hastalıklı, zayıf (s.3129)

Mardalı: Hastalıklı (s.3129)

Mart tahlusu: Nezleden burnu akan (kimse) (s.3131)

Maşal: Şaşı (s.3135)

Matçalı: Hastalıklı, dertli, kötü (s.3137)

- Matı: Kör göz, kör gözlü (s.3137)
- Mayasır/Mayasur/Miyasıl: Mayasıl hastalığı. (s.3141)
- Mehek: Hastalık, sakatlık (s.3152)
- Mehenkli: Sağlığı bozulmuş, özürlü kimse (s.4592)
- Melemilli: Dertli, hastalıklı (s.3156)
- Menengiç: Menenjit. (s.3162)
- Merem: Verem (s.3168)
- Mılcımak: Yumuşayıp, sulanıp bozulmaya yüz tutmak, kangren olmak (s.3184)
- Mırırh: Ağzı eğik (kimse); doğuştan dudağı yarık, tavşan dudaklı (s.3187)
- Mırık: Zayıf, cılız, hastalıklı; topal (s.3187)
- Mırıngırın: Hafif hastalık, dargınlık, isteksiz (s.3188)
- Mimis/Mimil: Sivilce. (s.3200)
- Mora: Dişlerin üzerinde biriken kir; hastalık nedeniyle kadınlarda olan fazla kanama (s.3210)
- Morca: Şarbon çıbanı, karaçıban (s.3211)
- Mucur: Göz hastalığı, trahom (s.3225)
- Mucurum: Kötürüm, yatalak, topal (s.3216)
- Munamak: Bunamak (s.4602)
- Muzu: Hastalık yapan, hastalığı arttıran (s.3228)
- Müşet: Şaşı (s.3232)
- Naşal: Kör, şaşı (s.3242)
- Nazla: İnme, felç (s.4606)
- Nekse: Sızı, yel(s.3246)
- Nekse: Sızı, yel, romatizma (s.3246)
- Nime: İnme (s.4608)
- Nuzla: Sivilce, diş eti nezlesi, dişetlerinde oluşan kaşıntılı bir hastalık(s.3257)
- Nüzül: Felç geçirmek, felce uğramak(s.3259)
- Oğlanlık: Bebeklerde yüksek ateş nedeniyle baygınlık biçiminde beliren bir hastalık(s.3270)
- Oğrah/Uğna/ Uğrak: Sara hstalığı, cin çarpması. (s.3271)
- Ordubozan: Bacaklardaoluşan varis hastalığı (s.3289)
- Orta ağrısı: Salgın hastalığı (s.4617)
- Öbüzman: Hasta (s.4622)

- Öğrüntü: Kusma, mide bulantısı (s.4624)
- Öğütleme: Yüz şişmesi hastalığı. (s.3325)
- Ökencek: Göğüs tutukluğu, nefes darlığı. (s.3327)
- Ölcüme: Kusmak (s.4625)
- Ölet: 1. Veba. 2. Kolera. (s.3333)
- Öpke avrú: Verem (s.3345)
- Örken: Verem hastalığı (s.3349)
- Örtдемиye түşmeyh: Ateşli bir hastalığa yakalanmak (s.3351)
- Örükleme: Hasta gözdeki kan (s.3354)
- Ötrek /Ötürek/Ötürge/Ötürük: İshal. (s.3363)
- Ötürüklü: Hasta ve öksürüklü (s.4631)
- Ötürüklü: İshal olan (s.4631)
- Övken: Nefes darlığı hastalığı (s.3365)
- Öykence: Boğmaca öksürüğü (s.3367)
- Özağrısı: İshal, sürgün. (s.3370)
- Özen: Kör (s.3373)
- Pağaç: Bir organın içinde oluşan sertlik, ur (s.3381)
- Palaz: Dağınık, giysisi düzensiz, ağır hasta, zayıf, güçsüz (s.3386)
- Paldırak: Kekeme (s.3388)
- Pambucak/Pamucak: Küçük çocukların ağzında olan pamukçuk hastalığı. (s.3390)
- Papirik: Topal, aksak (s.4638)
- Par: Dişlerde, dilde hastalık, açlık nedeniyle olan sarı tortu, pas birisini aldatmak amacıyla verilen şey (s.3396)
- Paryandı: Kızamık hastalığı (s.3405)
- Pasaroflamak: Söylediğini bilmemek, bunamak (s.3406)
- Pasaruklamak: Bunamak (s.4640)
- Pat: Sağır (s.3408)
- Patat: Peltek konuşan, kekeme, dilsiz (s.3410)
- Patlama: Gözü kör eden bir çeşit hastalık. (s.3413)
- Paymak: El ya da ayağında sakatlığı olan (kimse) (s.3417)
- Paytak: Peltek, kekeme (s.3418)
- Pelerik: Kötü olmuş, azmış (yara için) (s.4644)

- Pendem: Göğüs tutukluğu ve bu hastalık nedeniyle olan balgam (s.3428)
- Pepildek: Kekeme (s.3429)
- Perklik: Kabız (s.3433)
- Peselek: Tutuk ve yarım konuşan (s.3435)
- Pısırik: Hastalıklı (kimse) (s.3449)
- Pıtık: Husyelerinden ameliyat olmuş erkek, kadınların, kız çocuklarının dişilik organı (s.3450)
- Pişpirik: Gözleri süreğen bir hastalık nedeniyle sulanan, çapaklanan ve kirpikleri dökülen (kimse) (s.3465)
- Pitpit: Kekeme (s.3466)
- Puc: Felç hastalığı (s.3484)
- Punç oynamak: 1.Miğde bozulmak 2. Lohusa kadın sancılanmak (s.4656)
- Punta: Akciğer yangısı, zatürre, Kızıl. (s.3488)
- Sakat: Çıban ya da yara kabuğu. (s.3520)
- Saksak: Çok işeyen çocuk (s.3522)
- Sal: Salgın hastalık (s.3523)
- Samarıklı: Hasta, zayıf (s.3533)
- Sanavu: Sağır (s.3537)
- Sanğırav: Sağır (s.4671)
- Sanra: Nezle, soğuk algınlığı (s.3540)
- Sanrayu: Sağır (s.3540)
- Saplıcan/Satlıcan: Akciğer yangısı, zatürce. (s.3543)
- Sapuh: Bunak (s.4673)
- Saramuk: Hastalıklı, arık, cılız (s.3544)
- Sarıgönürsu: Hastalıktan zayıflayan ve sararan kimse için (s.4674)
- Sarsalamak: Hastalık ya da kötü bir olay geçirmek (s.4674)
- Satah/Satak: Grip, nezle gibi salgın hastalık. (s.3552)
- Satlıcan: Akciğer zarı yangısı, zatürce. (s.3552)
- Sav: Üşütme, nezle. (s.3553)
- Savak: Beli sakat insan ya da hayvan (s.4676)
- Sayır: Hasta (s.3561)
- Sazağan/Sazak/Sazan: Sivilce, çıban, ergencilik(s.3563)
- Sazak: Sivilce, çıban, ergencilik (s.3564)

- Seçime: Frengi, bel soğukluğu gibi hastalık (s.3566)
- Seğricekli: Tikli, seğirme hastalığı olan (s.3568)
- Sengi: Vücudun belden aşağısında olan hastalıklar (s.3584)
- Sepmece: Küçük sivilce (s.3585)
- Serek: Sayıklayan hasta (s.3588)
- Setircem: Akciğer yangısı, zatülcenp (s.3595)
- Setürük: Kabız, peklik (s.3595)
- Seyirtgen/Seyirtken: Yılancık. (s.3598)
- Seyru: Hasta (s.3563)
- Sıkınmak: Ayakyolunda sıkıntı çekmek (s.3608)
- Sıkkınlık: Sıcaktan deride oluşan küçük sivilce, isilik (s.3608)
- Sınnan: Kanser (s.4692)
- Sıraca: Pis, irin, yara. (s.3616)
- Sıyrıntı: Bağırsak bozukluğunda gelen salgı (s.3629)
- Sızğan/Sızığan: Küçük çıban, sivilce. (s.3630)
- Sidiksals: Sidiğini tutamayan ya da yapamama hastalığı (s.3631)
- Silme: Bebeklerin ağzında görülen bir çeşit hastalık (s.3637)
- Sinil: Siğil, deride sert kabarcıklar (s.3643)
- Sinil/Singil: Siğil, deride sert kabarcıklar. (s.3643)
- Söggünlük: İshal (s.3675)
- Sökel: Humma, ateşli bir hastalık, Tifo, Zatürre, Öldürücü grip. (s.3677)
- Sökellik: Hastalık (s.3678)
- Sökem: Öksürük (s.3678)
- Sökkem: Nezle. (s.3678)
- Suluca: Genellikle çocukların yüz ve başlarında görülen iyileştirilmediğinde kelliğe dönüşen irinli yara. (s.3693)
- Suluk: Küçük çocukların başlarında, yer yer saç dökülmesi ve kabartılarla beliren bir deri hastalığı. (s.3694)
- Sübyan: Ateş, nöbet (s.3706)
- Sücce/Sütçe: Verem. (s.3706)
- Südük torbası: Sidik torbası (s.3707)
- Süğü/Süyü: Çıban. (s.3708)
- Süksüncek: Öne eğik duran, kambur (s.3709)

Sülemenî: Bir çeşit at hastalığı (s.3709)

Süleyman: Atın karnında yada sağrısındaki şişlik (s.3710)

Sünmek: Hasta, bitkin, güçsüz kalmak (s.3718)

Sürgü/Sürgün/Sürgünlük: İshal (s.3721)

Sürk: 1. İsilik. 2. Kızarıp kabararak beliren kaşıntılı bir çeşit deri hastalığı. (s.3723)

Sütçe: Verem (s.3728)

Sütsızma: Bir çeşit çocuk hastalığı (s.3729)

Şakı: Ağır sancı (s.3737)

Şaklak: Deride sulu kabarcık. (s.3739)

Şampir: Şaşı (s.3744)

Şaplama: Hayvanlarda görülen şap hastalığı (s.3747)

Şaptık: Çökük burunlu (s.3750)

Şapul: Ayağı çarpık, biçimsiz yürüyen (s.3750)

Şarpayak: Düztaban (s.3752)

Şaşa: Kör (s.3753)

Şaşalamak: Gözü uzağı görememek (s.3753)

Şaşıbeş: Şaşı (s.4723)

Şaynak: Topal (s.3757)

Şelek: Şaşı (s.3760)

Şelemen: Şaşı (s.4724)

Şellef: Kör (s.3760)

Şerbetleme: Frengi. (s.3764)

Şeşibeş görmek: Şaşılaş (s.3766)

Şırpıh: Hastalıklı göz (s.4727)

Şırpık: Sakat göz (s.4727)

Şibikli: Gözleri hastalıklı, çapaklı (s.4728)

Şil: İnme, felç (s.4729)

Şil: Sakat (s.3779)

Şivil: İshal. (s.3791)

Şor: Hastalık, güçsüzlük, zayıflık (s.4731)

Şoran: Yara nedeniyle, yakındaki bezelerin şişliği, ağrısı (s.3793)

Şörük: Sümük; çapak (s.3794)

Şuhela: Şaşımı, az şaşı (s.3795)

Tabak: Şap hastalığı (s.3798)

Tal: Dilsiz (s.4737)

Talav: Tehlikeli ve öldürücü bir çeşit hastalık (s.3816)

Taplan: Mide bozukluğu (s.3829)

Tat: Dilsiz, çirkin, sevimsiz, kaba (kimse), sıra, saygı göstermeyen aptal (s.3843)

Tatacan: Sancı, ağrı (s.3844)

Tatar olmak: Karnı sancılanmak (s.3845)

Tatarca: Şiddetli karın ağrısı, böbrek sancısı (s.3844)

Tatarca olmak: Mide bozukluğu (s.4744)

Tatarcalanmak: Kimi hastalıkların geçeceği inancıyla hastayı ocak denilen kimselere tedavi ettirmek (s.3845)

Tatarhami: Sağ taraftan gelen ağrı 1. apandisit ağrısı 2. çoklukla öldürücü bir hastalık. (s.3845)

Tavtav: Hastalığı her zaman iyiye ya da kötüye giden kimse (s.3851)

Tavuhbelerüğü/Tavukkarağı/Tavukkarası: Gece körlüğü, karanlıkta görememe. (s.3851)

Tavukkarası: Karanlıkta görememe hastalığı (s.3851)

Tekeç: Kekeme (s.3865)

Telavvur: Tifüs, beyin humması (s.3870)

Teleme: Hastalık sonrası iyileşme dönemi; zayıf, cansız, gelişmemiş (s.3871)

Temre: Bir çeşit deri hastalığı, temriye (s.4752)

Temreyi/Temro/Temroğ/Termiye: Bir deri hastalığı(s.3877)

Ten: 1. Kadının üreme organı 2. sığırların dişilik organı (s.4752)

Tentimek: Soluğu daralmak, güçsüz kalmak (s.3883)

Tepeşük: Hastalıklı, soluk benizli (kimse) (s.3885)

Teprenmek: Hastalık ya da kapanmak üzere olan yaranı tekrardan azması(s.3888)

Ter/Terecik/Ter hastalığı: Tifo. (s.3890)

Terkeş gözlü: Şaşı gözlü (s.4755)

Terleme: Yürek çarpıntısı (s.3872)

Terletme: 1. Tifo. 2. Zatülcenp. 3. Humma. (s.3894)

Termiye: Bir çeşit deri hastalığı, temriye (s.3895)

- Tersi bozuk: Sürgün, ishal (s.4756)
- Teşen almak: Yara sulanmak (s.3899)
- Tığsırık: Aksırık (s.3911)
- Tıhı: Hastalıklı (s.3911)
- Tıkızı kırık: Gözü kör (s.3913)
- Tıktap: Süreğen hastalık (s.3914)
- Tılık: Yüzü ya da vücudu şiş (kimse) (s.3915)
- Tılıka: Çocuğu olmama hastalığı (kadın için) (s.4760)
- Tilik: Peltek (s.3915)
- Tımav: Nezle. (s.3915)
- Tınsırak: Aksırık, hapşırık (s.3918)
- Tırıl: Sürgün, ishal. (s.3921)
- Tırık: Hastalıklı çocuk, çürümüş, işe yaramaz (s.3921)
- Tırışa dönmek: Yaşlılık nedeniyle derisi buruşmak (s.3923)
- Tırık: Peklik, kabızlık (s.3923)
- Tırlak/Törlek: Sürgün, ishal. (s.3924)
- Tırnık: Bulaşıcı (hastalık için) (s.3926)
- Tırpağılanmak: Karın Şişliği, beniz solgunluğu yapan hastalığa yakalanmak (s.3926)
- Tıskalılık: Kansızlık (s.3928)
- Tıvga: 1. Çocuğu yaşamayan kadınlarda görülen bir çeşit hastalık. 2. Çocuk bedeninde mor lekelerle oluşan bir çeşit hastalık. (s.3929)
- Tıvgalı: Hastalıklı (s.4763)
- Tıvgı: Tetanos (s.3929)
- Tihnik: Uçuk benizli, sıska (s.3931)
- Tilçi: Sızlanan, ağrısı, sancısı olan yakının (s.3933)
- Tilik: Yarı dudaklı, kesik dudaklı (kimse için) (s.3933)
- Tilkiburnu: Koltuk altında çıkan kan çıbanı. (s.3933)
- Tilkov: Kekeme (s.3934)
- Tilsiz: Dilsiz (s.3934)
- Tingiremek: Zayıflıktan güçsüz kalmak (s.3937)
- Topaç: Kötürüm (s.3963)
- Topak: 1. Kabakulak. 2. Bir çeşit çıban. (s.3964)

Topalan: 1. Hazımsızlıktan ileri gelen mide ve karın ağrısı 2. Keçilerde görülen bir hastalık (s.3964)

Topuz: Eli ayağı büzülmüş, şişmiş (s.3968)

Totohami: Kimi hastalığın belli zamanlarda belirmesi (s.4773)

Tömtöm: Vaktinden önce yaşlanmış, güçsüzleşmiş kimse (s.3983)

Törlek: Bağırsak bozukluğu, sürgün; donsuz, çıplak (s.3986)

Törlemek: Bağırsak bozulmak, sürgün olmak; işemek (çocuk ya da hayvan için) (s.3986)

Törtör: İshal. (s.3986)

Tulumkabası/ /Tulumşak/ Tulumşişi: Kabakulak. (s.3991)

Tut: Gözde oluşan kara benek (s.3999)

Tutalga/Tutak: Sara hastalığı. (s.4000)

Tutarga: Sinir hastalıkları nöbeti (s.4001)

Tutulmak: Felç olmak (s.4003)

Tuzlubalgam: Egzama hastalığı (s.4005)

Tüğürçük: Vücutta oluşan kabarcıklar (s.4007)

Tüpleme: Çocuklarda karın şişliği ile beliren bir çeşit hastalık. (s.4014)

Uçurum: Aşırı topal (s.4025)

Uğumsuz: Döl döş vermeyen, çocuğu, özellikle oğlu olmayan (s.4031)

Ulak: Kötürüm (s.4036)

Uluma: Deride kaşıntılı kabarcıklarla beliren hastalık. (s.4037)

Umma: Özenilen şeyin ele geçmemesinden dolayı lohusada meme, erkekte üreme organında şişlik, acı (s.4038)

Ummah olmak: Özendiği bir şeyi elde edememekten hasta olmak (s.4787)

Urama: 1. Ur, şişlik. 2. (şeytana, cine) çarpılma. (s.4022)

Urasalık: Okuyup üfleyecek gibi hasta (s.4042)

Ursan: Kısır (s.4043)

Usluğu geçmek: Bayılmak, içi geçmek (s.4045)

Uyvanmak: Bir acı yüzünden, çok sarsılmak, kuranmak, bayılacak hale gelmek(s.4054)

Uzulmak: Lohusalıktan erken kalkıp, yeniden hastalanmak (s.4055)

Uzunöksürük: Boğmaca (s.4055)

Üfe: Kan bozukluğu (s.4793)

Üferlenmek: Hastalık öncesi kırgınlık duymak, ürpermek (s.4060)

Üğüz: Uyuz (s.4064)

Ülezmek: Hastalıktan incelmek, zayıflamak (s.4065)

Ündürme: İnme, felç (s.4067)

Ürküntü: 1. Yüzde çıkan, yüzün başka yerlerine dağılan yara, çıban. 2. Sivilce, alerji. (s.4071)

Üskülü: Çok ağır hasta (s.4798)

Üşütme: Sıtma, Zatürre (s.4080)

Üzbelek: Sıska, hastalıklı (çocuk) (s.4086)

Üzeriyüklü: Gebe. (s.4087)

Üzerli: Gebe. (s.4087)

Üzgün: Hasta (s.4801)

Üznükme: İyileşmeye başlamışken, yeniden hastalanmak (s.4088)

Üzülme: Hastalık yinelenmek; yorulmak, ezilmek; zayıflamak; inme inmek (s.4088)

Üzüt: Sıska, renksiz hastalıklı (s.4088)

Vahıtsız: Hasta (s.4803)

Vart: Çıban. (s.4094)

Verev: Verem. (s.4098)

Vezilemek: Hastalıktan, zayıflıktan ağlar gibi ses çıkarmak (s.4099)

Vezilti: Bitkin, zayıf hasta kişinin, sinek vızıltısı gibi çıkan sesi (s.4100)

Vezlemek: Deri pulpul kabarmak (s.4100)

Virik: Sürgün, ishal (s.4108)

Vizilemek: Hastalık nedeniyle sesi cansız çıkmak (s.4108)

Vurgun: Zatülcenp. (s.4110)

Vurmatutma: Şap hastalığı (s.4110)

Yabuk: Kekeme (s.4115)

Yağı yarılmak: Yorgunluktan, ağır yük kaldırmaktan dolayı içinden kan gitmek, korkudan ödü patlamak (s.4122)

Yağlıgöz: Kelebek hastalığı (s.4124)

Yakacak/Yakma/Yakmaca: Şarbon hastalığı, kara çıban. (s.4129)

Yakarca: Deride oluşan, ağrılı, kaşıntılı kabarcıklar. (s.4129)

Yakı olmak: Midesi bozulmak, karnı ağrımak, kusmak (s.4132)

Yakı: Sürgün, ishal (s.4130)

Yakma: Şarbon hastalığı, karaçıban (s.4132)

Yalama: Dudakta çıkan yara, uçuk. (s.4139)

Yalım bilek: Kemikleri gelişmeden doğan çocuk (.4147)

Yamık: Antep çıbanı, genel olarak çıban izin (s.4157)

Yangı: Hastalık ateşi (s.4166)

Yanıara: Veba (s.4168)

Yanıç: Topal, yan yan yürüyen (s.4169)

Yanıkara: 1. Sığırdan atma görülen bir hastalık 2. Başboş kişi 3. Bir çeşit kötü çıban 4. Lekeli humma 5. Süreğen bel romatizması (s.4170)

Yanıkırık: 1. Yan yürüyen, sakat 2. Geveze (s.4170)

Yankın: Lekeli humma (s.4172)

Yanma: Kangren. (s.4174)

Yanpir: Şaşı (s.4174)

Yantır: 1. Titrek, doğru yürümeyen, yan yan yürüyen 2. Topal, aksak, şaşı (s.4176)

Yargacı: Ağır hastalık (s.4184)

Yarımlık: Fıtık, tokat, sakatlık (s.4187)

Yarımmine: Felç. (s.4187)

Yaşı: Çocuklarda, pislikten oluşan bir deri hastalığı (s.4199)

Yatağan: Çok uyuyan, tembel; yatalak hasta (s.4200)

Yatak: Yatalak hasta (s.4201)

Yatalak: Hastalık, zayıf (s.4201)

Yatalık: 1. Sürekli yatan hasta, yatalak; 2. humma ve benzeri ateşli hastalık 3. tifo zatülcenp zatüre (s.4201)

Yatalık: Ateşli hastalık, Tifo, Zatürre. (s.4201)

Yatık: Çok sık hastalanan (s.4203)

Yayalak: Kalça çıkıklığı olup, iki yana eğilerek yürüyen (s.4211)

Yazma: Kabakulak (s.4220)

Yekelik: Topallık (s.4230)

Yel: Ağrı, sızı, romatizma (s.4232)

Yeldirgeme: Uykuda söylenerek kalkma, kendini oraya buraya atma hastalığı, karabasan (s.4233)

Yelgufa: Felce uğramış sığır (s.4236)

Yellenme: Sara (s.4239)

Yelpeme: Solunum yolu hastalığı (s.4821)

Yelpik: 1. Nefes darlığı, bronşit 2. Çarpıntı, tükürük (s.4241)

Yenirbaşı/Yenür /Yiyiciyara: Frengi. (s.4248)

Yenirce: Frengi, Şirpençe, Cüzzam. (s.4248)

Yepelenmek: Topallamak (s.4251)

Yerdeki: Koltuk altında çıkan şişkinlik(s.4252)

Yete: Sakatlık (s.4258)

Yeyilme: Kanser. (s.4262)

Yılcık: 1. Kemik veremi. 2. Yüzde şişme şeklinde görülen bir hastalık. 3. Gövdede şişkinlikler yapan ve sıkıntıdan olduğu sanılan bir hastalık. (s.4266)

Yıldırım: İnme, felç (s.4269)

Yılık: Eğri, çarpık şaşı (s.4271)

Yıllık: Antep çıbanı (s.4273)

Yılyarası: Antep çıbanı. (s.4274)

Yiğit çubanı: Ergenlik, sivilce (s.4278)

Yili dutmak: Sara nöbeti gelmek (s.4279)

Yirik: Üst dudağı yarık (s.4281)

Yiyiciyara: Kanser. (s.4286)

Yolcu: 1. Doğması beklenen çocuk. 2. İyileşmesi umutsuz hasta. (s.4291)

Yolu doğrultmak: Ölümü yaklaşmak, hastalığı hızla ilerlemek (s.4293)

Yorgaca: 1. Boğmaca 2. Tifo ve benzeri hastalık (s.4300)

Yorgaca: 1. Boğmaca. 2. Tifo ve benzeri hastalık. (s.4300)

Yoz: Kısır (s.4303)

Yöreme: Parmakta çıkan dolama, kanser (s.4311)

Yöreme: 1. Parmakta çıkan dolama; 2. Kanser. (s.4311)

Yörleğen: Bir çeşit çıban (s.4311)

Yörliyen: Parmakta çıkan çıban (s.4826)

Yuğrük: Gövdede Şişkinlikle beliren bir hastalık, sancı (s.4314)

Yumrucak: Veba (s.4318)

Yumurcak: İyileşmeyen çıban (s.4319)

Yüğüruk: 1. Yılancık hastalığı 2. Çocukta bağırsak sancısı ile beliren bir hastalık. (s.4328)

Yüğuruk: Yılancık hastalığı. (s.4329)

Yüğüleme: Tüy dökme hastalığı (s.4329)

Yüğürmek: Çiftleşmek, çiftleşme isteği göstermek (s.4329)

Yüğüruk: Göbek altında şişkinlikle beliren bir hastalık (s.4330)

Yüklü: Gebe. (s.4330)

Yüreği gitmek: Bağırsakları bozulmak (s.4334)

Yüreğine indirmek: İnme inmesine sebep olmak (s.4334)

Yürek düşmesi: Göbek düşmesi de denilen bir hastalık (s.4335)

Yürük: 1.Çiftleşmiş hayvan 2.Sancı, yılancık hastalığı (s.4336)

Yüzü bozulmak: Üzüntüden yüzü bembeyaz olmak (s.4340)

Zağlı: Sancılı, irinli (yara için) (s.4345)

Zahim: İrin (s.4346)

Zamarlı: Çıban (s.4830)

Zanayır: Bedeni geliştiği halde aklı, zekası gelişmemiş (s.4348)

Zara: Sara, epilepsi. (s.4350)

Zarınca: Yatalak hasta (s.4351)

Zarranmah: Hasta inlemek (s.4832)

Zayahıl: Güçsüz, hasta (s.4833)

Zayakıl: Baygın (s.4355)

Zaybak: Sabırsız, dayanıksız (özellikle hasta için) (s.4355)

Zaylak: 1. Kısa boylu, bücür 2.Topal, kötürüm (s.4356)

Zemberek: Zatüre, sığırdan çene atlarının şişmesiyle beliren bir hastalık (s.4361)

Zıngırak: Sıtma. (s.4374)

Zıvar: Hastalık artması (s.4384)

Zipik: Sivilce. (s.4391)

Zivan: Sivilce. (s.4392)

Zompurtu: Hastalık nöbeti, titreme (s.4395)

Zort: Sıkıntı, dert, hastalık (s.4399)

Zökel: Hastalıklı, zayıf (s.4401)

2.4. Olumsuz Fiziksel Özelliklerle İlgili Olan Örtmeceler

Kimi varlıklardan ve nesnelerden söz edildiğinde iğrenmenin, kötü izlenimlerin ve çağrışımların engellenmesi amacıyla bir değiştirme örtme hareketinde bulunmaktadır. İnsanlar için özel konular, belli kelimeler vardır; toplum içerisinde bu özel konuların ve kelimelerin dile getirilmesi belli terbiye ölçüsünde gerçekleşmektedir. İnsanların çeşitli fiziksel kusurları, engelli durumları bulunmaktadır. Çoğu kimse bu kişilere nasıl hitap edeceğini bilmemektedir. Toplum açısından hangisinin uygun hangisinin kabul edilebilir olduğundan emin değildir. Toplumda fiziksel olarak hasta olan bir kişi için; ‘engelli, sakat, özürlü, fiziki olarak yetersiz’ gibi birçok sözcük türetilmiştir. 22 örtmece sözcük tespit edilmiştir Derleme sözlüğünden.

Kadın yaratılışlı erkekler için ağızlarda birçok sözcük türetilmiştir. Toplum içerisinde bunu gizlemek için ‘kalak, meşmeş’vb. Söylemler bulunmaktadır. Neden bu kelimeleri kullanmamız gerektiğini konusunda: (‘Bu, Başkan Harry Truman hakkında anlatılan bir hikâyeyi akla getiriyor. Truman kaba dil kullanmasıyla dikkat çekermiş. Bayan Truman’ın bir dostu, Başkan’ı konuşmalarında gübre yerine verim arttırıcı kimyevi madde demeyi ikna etmesini tavsiye etmiştir. First lady cevap vermiş: ‘Hayatım, ona gübre dedirtmek yirmi senemi aldı’). (Condon, 1998:91). Olumsuz fiziksel özelliklerle ilgili olan örnekleri aşağıda belirtilmiştir.

Ayvaz: Bir gözü kör, saçsız, kel.(s.433)

Beyman: Çocuğu olamayan kısır (s.648)

Calay: Dilsiz, kekeme, peltek konuşan (s.850)

Çıpıl: Tüysüz (genç) (s.1183)

Çırça: Hadım (s.1186)

Döşmeldek: Göbekli kimse (s.1591)

Hedenli: Özürlü, kusurlu (s.2326)

Kalak: İnce sesli, hareketleri kadın gibi olan erkek (s.2609)

Kesik: Kansız, zayıf insan; dayanıksız, güçsüz (kimse) (s.2765)

Kevker: Ağzı çarpık adam (s.2777)

Kırgız: Davranışları erkek gibi olan kız (s.2823)

Meşmeş: Kadın yaradılışlı erkek (s.3174)

Sar: Sağır (s.3544)

Sökel: Güçsüz, düşkün (s.3677)

Sömürtkan: Asık yüzlü, somurtkan (s.3681)

Sösüret: Çirkin, güzel olmayan (s.3682)

Şebek: Çok çirkin yüzlü; maskara (s.3757)

Şorutlu: Salyalı (insan ya da hayvan için) (s.3794)

Şünedir: Leke, suç, kusur (s.3797)

Tav: Şişmanlık (s.3847)

Tırak: Kel (s.3918)

Tuluk: Tombul, şişman (s.3990)

Ülgüsüz: Biçimsiz, çirkin, kılıksız (s.4065)

Yalın damar: Cılız (s.4148)

Yava: Peltek, kekeme, geveze (s.4205)

Yoğun: Şişman, iri, tombul (s.4288)

Zambalak: Tombul (s.4347)

Zaza: 1.Kaba, ilkel, yabanıl 2.Kekeme Arap: zenci, fellah. (s.298)

2.5. Din Bağlantılı Örtmeceler

Tabuyla ilgisi olan konuların başında din gelmektedir. İnsanlığın varlığından itibaren insanlar dini ayrı bir yerde tutmuşlardır. İlâhi dinlerin yanı sıra insanlar doğa üstü güçlere inanmışlar ve bunların mutlak hâkimiyetlerinin varlığını kabul etmişlerdir. İyi ve kötü olan her şeyin her şeyin Tanrı'dan veya tabiatüstü varlıklardan geldiğine inanılırdı. Bu varlıkların adlarını korku ve saygı içeren bağlılık hissiyle örtük olarak söylemişlerdir. İnsanlar yaratıldıkları günden itibaren doğaüstü güçlere, tanrılara inana gelmiştir. İnsanlar doğaüstü güçlerden ve dini unsurlardan daima korkmuşlardır. İnsanların dini konularda örtmece oluşturmalarının temel nedeni korkudur, ikinci neden ise saygıdır. Toplumda, Allah, peygambere saygıdan dolayı direk telafuz edilmesi yerine daha hürmetkâr, saygılı bir biçimde güzel adlandırılmaktadır.

Ayrıca toplum sadece doğaüstü ya da dini yönlerden korkmamakta ayrıca toplumun baskısından da çekinmekte bu sebepten dolayı da kavramlar ifade edilirken daha bir hassasiyet gösterilmektedir. “İslam dininde de Allah'ın adını dolaylı yollardan anma eğilimi vardır. Allah kelimesinin yerini alan oldukça fazla sayıda ifade mevcuttur. Allah kelimesi yerine ‘Rahman’, ‘esirgeyici’, ‘Rahim’, ‘bağışlayıcı’, ‘Rauf’, ‘şefik’, ‘merhametli’, ‘Rab’, ‘Mevla’, ‘Hüda’, ‘Hak teala’, ‘Cenab-ı hak’, ‘inkârı mümkün olmayan varlık’, ‘büyük yaratıcı’, ‘Halik-i Lemyezel’ vb.” (Özyıldırım, 1996: 16-17).

Dünyadaki bütün toplumlarda vazgeçilmez olan başlıkların içinde din vardır. Bu önemli unsur toplumun diline de yansımaktadır ve birçok din ile alakalı sözcük türetilmektedir. Örtmece sözcüklerin de bu bağlamda türetildiği görülmektedir. Toplamlamda 115 sözcük tespit edilip çalışmaya dahil edilmiştir. Derleme sözlüğünde geçen din bağlantılı örtmeceler anlamlarıyla şunlardır.

Acı ekmeği: Ölü evine komşu veya akrabaların gönderdiği yemek (s.54)

Açu bakan: Falcı (s.61)

Alıcı: Azrail. (s.215)

Basgın: Cin tuttuğuna inanılan hasta (s.4447)

Baskın: Cinler tarafından tutulduğu sanılan sıska, cılız çocuk (s.543)

Beciğnelik: Cinlerin bulunduğu inanılan pis yer (s.592)

Beydava: Beddua, ilenç (s.647)

Bizden yeginner: Cin, peri (s.713)

Böcü: Çocukları korkutmak için söylenen ve hayalet hortlak vb. hayali varlık. (s.755)

Cancoloz: Cadı, vampir (s.855)

Cece: Müslümanlara göre ihtiyar, Hristiyan kadını (s.873)

Cicaz: Şeytan (s.957)

Concolos: Sera hastalığının yaptığına ve karakış geceleri dolaştığına inanılan peri (s.998)

Conpalaz: Hortlak (s.998)

Çadır: Kefen (s.1032)

Çalıntı: Cin ve perilerin etkisinde olduğu sanılan çocuk (s.1056)

Çelebi: Hristiyan tüccar (s.1118)

Çör: Şeytan (s.1291)

Çukur: Mezar. (s.1302)

Dırman: Cin, deve (s.1471)

Dişerlenmek: Abdest bozmak (s.1472)

Dobi: Gayri Müslim olan çocuklara verilen ad (s.1533)

Ecın: Cin, peri, şeytan, ecinni (s.1661)

Erişmek: Şeytan, cin çarpmak (s.1773)

Esürük: Cin, peri çarpmış(kimse) (s.1787)

Gadinpa: Yaşlı ve Hristiyan kadınlar için söylenen söz (s.1890)

Gâvur Eleğçisi: Müslüman olmayan (kimse) (s.1942)

Gezen: Cin, peri, ölü ruhu (s.2022)

Goncolos: Hortlak (s.2100)

Gökçe: Melek, Azrail (s.2135)

Hadlamak: Ölmek (s.2250)

Henkür menkür: Boş inançları olanlarca var olduklarına inanılan cin, peri, hayalet vb. yaratık (s.2340)

Hibilik: Hayalet, kabus (s.2356)

Hot: Kötü ruhlu (s.2393)

Hothot: Cin, peri (s.4521)

Hotik: Cadı, hortlak (s.2419)

İliyertemi: Sinir hastası olan, bir inanca göre cin, peri tarafından çarpılmış olan (s.2530)

Karakul: Umacı, öcü (çocuk dilinde) (s.2648)

Koncaks: Hortlak (s.2917)

Korkut: Cin, şeytan gibi hayali yaratıklar (s.2927)

Köfir: Dinsiz, kafir (s.4565)

Küpe binmek: Büyücülük, cadılık yapmak (s.3041)

Mekir nekir: Cin, şeytan, hortlak (s.4592)

Mellavuş: Öcü (s.4593)

Naşal: Büyücü (s.4606)

Nönnü: Hortlak, umacı (s.3256)

Obur: Hortlak (s.3263)

Ocak Saymak: Bir şeyi tabu saymak (s.3265)

Orak: Cin (s.3287)

Öhmen: Şeytan, cin (s.3326)

Paçaris: Cin çarpması (s.4634)

Parpal:Nikahsız (s.3400)

Sağı sağmak: Ölünün arkasından parayla tutulan kadın yüksek sesle ağlamak, ağıt söylemek (s.3517)

Sayıp: Peri, cin (s.3561)

Sehil: Büyü (s.3569)

Serser: Bunak; sihir, büyü (s.3593)

- Soyka: Ölünün üzerinde çıkan giysi (s.3671)
- Şaman: Büyücü (s.3743)
- Şarıltı: Büyü, sihir (s.3751)
- Şıfit: Yahudi (s.3768)
- Şişmeldek: Sıska (insan) (s.3790)
- Teccel: Şeytan (s.3858)
- Tef: Kefen (s.3860)
- Tefin dürüne: Öl anlamında ilenç (s.3860)
- Tekinsiz: Cin, peri olduğu inanılan yer (s.3867)
- Teksim: Ölünün eşyaları (s.3869)
- Teleh: Alınyazısı, baht (s.3870)
- Tımlamak: Ölmek (s.3916)
- Tin: Ruh (s.3936)
- Tünemek: Ölmek (s.4013)
- Uçuk: Cin, peri (s.4783)
- Uçurmak: Ölmek suretiyle kaybetmek (s.4025)
- Uğrağa gelmek: Cin, peri tarafından çarpılmak (s.4028)
- Uğrak: Sara, cin çarpması; hırsız (s.4028)
- Uğramak: Cine, şeytana çarpılmak; hastalığa tutulmak (s.4029)
- Uğrasa basmak: Cin, peri bulunduğu inanılan bir yere basmak (s.4028)
- Umacı: Cin, peri örneği, korkutan şey, yaratık (s.4038)
- Umacı: Öcü. (s.4038)
- Ummacı: Korku verici yaratık, hayalet (s.4039)
- Urama: Ur, şişlik, çarpılma (şeytana, cine) (s.4042)
- Urasa: Hastalığa, cine, periye karşı okuyup, üfleme, afsunlama hastalığı koca karı ilaçlarıyla soğaltma çabası, işi (s.4042)
- Üfürük boncuğu: Hastayı okuyup üfleyerek soğaltacağına inanılan kişi (s.4061)
- Vazalak: Alevi, müslüman olmayıp öyle görünen, oruç yiyen (s.4095)
- Yalvıcı: Büyücü (s.4152)
- Yedirgemek: Ürmek, korkmak, korkudan ürpermek (s.4223)
- Yıldızlama: Üfürükçü, falcı kitabı, yıldız name (s.4270)
- Yitirmek: Ölüm sonucu kaybetmek (s.4325)
- Yom: Boş inanç, fal (s.4294)

Yom yorma: Düşü kötüye yorma (s.4295)

Yorucu: Fal bakan,rüya yorumlayan, gelecekte olacak şeyleri söyleyen, falcı (s.4300)

2.5.1. Beddua İle İlgili Örtmeceler

Adı batası: Ölesice anlamında ilenç (s.4407)

Ağu düğü: Zehir zıkkım (s.89)

Ağzın soğuy: Öl, geber (s.120)

Bacıla kal: Öl geber anlamında (s.517)

Dert sağa: Hastalık gele (s.4486)

Keserin kalksın: Ölesin anlamında, ilenç (s.2764)

Kıfır aka: Gözün kör olsun anlamında ilenç (s.2790)

Kılavlanmak: Göz koymak (kadın ve erkek arkadaşlık etmek için) (s.2794)

Kül başına: Allah belanı versin anlamında ilenç (s.3028)

Mavrat: Öl geber anlamında ilenç (s.3138)

Mittik soğa: Hastalık gele (ilenç) (s.4598)

Termaş kalsın: Yok olsun, olmaz olsun (s.3895)

Vurucular vurasıca: Kötü bir ölümle ölesice (ilenç) (s.4110)

Yer olası: Ölsün (ilenç) (s.4255)

Yeregir: Öl, geber (s.4252)

Yetişmiyesice: Büyümeden ölsün (İlenç) (s.4260)

Yıldızı söyünmek: Alınyazısı kötüleşmek (.4270)

2.6. Fizyolojik Boşaltımla İlgili Örtmece

Fizyolojik boşaltım aynı zamanda cinsel organlarla ilişkili olduğundan bu iki başlığı biribiri içerisinde alıp açıklamakta fayda vardır. İnsanlar arasında üreme ve boşaltım toplum içerisinde utanılacak bir konu olduğundan dolayı toplum içerisinde tabulaşmış bir başlıktır. Toplumda bu konuları açık olarak dile getirmek oldukça sıkıntılı hallerdir. Aşağıdada örneklerini vereceğimiz boşaltım organları ile alakalı sözcüklerin sadece çok az bir kısmını vermiş olacağız. Toplum bu konularda ki hassasiyetini türettiği kelime sayısı oranıyla belli etmektedir. Bazı örnek terimlere baktığımızda ‘çiş’ yerine ‘küçük aptes’, ‘küçük su’, ‘idrâr’; ‘kaka’ yerine ‘büyük aptes’,

‘dışkı’, ‘gaita’; ‘meme’ yerine ‘göğüs’; ‘kalça’ veya ‘kıç’ yerine ‘kaba et’, ‘basen’ kullanılması da yaygın örtmecelerdir (Özyıldırım,1996: 19).

Boşaltım sistemi ve organ adlarıyla ilgili nesnelerin veya kavramların toplum içerisinde kullanılması oldukça ayıp sayılmaktadır, kavramları kullanan kişi de oldukça mahcubiyet hissetmektedir. İnsan tek başına yaşayan bir varlık değildir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için kullandığı sözcükleri dikkatli seçmek zorundadır, çünkü topluma adapte olan insan aksi bir durumda toplum tarafından dışlanma olasılığı yüksektir. Bir hastalık olan ishal ağzılarda ‘amel, sürgün, ötürük’ gibi daha birçok sözcük türetilmiştir.

Bazı meslek grupları sadece kendi grubu içerisinde olan kişilerin anlayacağı bir dil oluşturmak istemektedirler. Amaç anlaşılmamaktır, bunu yaparkende başka dilleden ödünçleme kelime alınmakta yada dünyada sadece o gruba ait bir dil oluşturulmaktadır. Bu şekilde bir örtme yoluna gidilmektedir. Örtmecenin temel amacı belli kişiler haricinde anlaşılmamaktır. “Tıp ilmi insan anatomisini ifade etmek için temel dil olarak Latinceyi kullanmaktadır. Bu nedenle birçok dünya dilinde insanlar kendi dilinde tabu saydıkları cinsellikle ilgili kelimeler yerine penis, vajina, ereksiyon, frijidite gibi bilimsel kelimeleri tercih etmektedir”(Demirci, 2008: 77). Bu başlık altında 150 örtmece sözlük örtmece olarak kabul edilip, sözlük kısmına alınmış bulunmaktadır. Derleme sözlüğünde geçen fizyolojik boşaltımla ilgili örtmeceler anlamlarıyla birlikte şunlardır:

- Abdest: idrar ve dışkı yapma. (s.17)
- Abuş arası: İki bacak arası (s.18)
- Afgun: İnsan pisliği, bok (s.71)
- Ağırlaşmak: Gebe kadın doğurması yaklaşmak (s.4409)
- Ağzı aş: Kadının fenesül organı, ferç (s.117)
- Ahırak: Balgam (s.129)
- Ahıtmak: Küçük çocuk, çiş etmek (s.126)
- Akıt: Sidik (s.150)
- Amel: İshal (s.236)
- Atmık: Meni (s.372)
- Avret: Edep yeri, ut yeri. (s.391)
- Aylı: Gebe. (s.425)
- Bel getirmek: Meniyi indirmek (s.616)
- Bel: Meni, sperma (s.605)

Beli gevşek: Menisi çabuk gelen (s.617)
 Bızık: Sidik (s.4460)
 Bicik: Meme, meme başı (s.681)
 Biş: Çiş (s.704)
 Boccik kemiği: Kuyruk sokumu (s.716)
 Caldurağın: Çiş yap (s.850)
 Cancikten düşme: Dölden kesilme (s.855)
 Cıcık: İç organlar, göbek (s.895)
 Cılım: Küçük abdest (s.912)
 Cımt: Yanmış insan dışkısı (s.917)
 Cızırdatmak: İnce seli, hafif kan, hiç durmaksızın yellenmek (s.950)
 Cife: İnsan dışkısı (s.961)
 Cilim: Sümük (s.966)
 Coco: Bebek sidiği (s.4475)
 Collak: Erkeklik bezi yarım olan (s.996)
 Çat: Kuyruk Sokumu (s.1087)
 Çillemek: Çocuk işemek (s.1219)
 Çiş: Çocuk dilinde sidik (s.1239)
 Çivdirmek: Küçük abdest yaptırma (s.1248)
 Çöğdürmek: İşemek. (s.1278)
 Çöydürmek: Erkek işemek, sidik yarışı (s.4483)
 Dakım: Erkeğin cinsiyet organı (s.1331)
 Damburdadan: Yellenmek (s.1552)
 Daşşak: Erkeklik bezi, heye (s.1377)
 Dazırak: Yellenme (s.1390)
 Dıngıl: Çocuğun erkeklik organı (s.1463)
 Dızgırmak: Yellenmek (s.1476)
 Döl Yatağı: Rahim (s.1580)
 Dümbeleyh: Kuyruk sokum bölgesi (s.1628)
 Evcik: Kasık (s.1801)
 Evşan: Sidik (s.1816)
 Fallamak: Büyük abdest yapmak (s.1833)
 Falle: Gece yatağa işeyen (s.1833)

Fışdıllık: Sidik torbası, mesane (s.1859)
 Fışfırdal: Sidiğini tutamayan kimse (s.1859)
 Gavara: Yellenme (s.1937)
 Geriz: İnsan dışkısı (s.2003)
 Gırtmak: Gaz çıkarmak (s.2064)
 Gogo: Erkeklik bezi (s.2094)
 Goğus: Göğüs meme (s.2095)
 Govara Çekmek: Yellenmek (s.2109)
 Gödeni Deşik: Sık sık yellenen (s.2125)
 Gövdeli: Hamile. (s.2167)
 Guccu: Dişilik organı (s.2186)
 Guşak Açmak: Çiş yapmak (s.2202)
 Gül: Meni (s.2216)
 Hankınık: Balgam (s.2275)
 Hazna Kemiği: Döl yatağı çevresindeki kemik (s.2323)
 Heybe: Erkek üreme organı (s.2352)
 Hımkınmak: Sümkürmek (s.2366)
 Hıppınık: Balgam (s.2367)
 Hoşotu: Sünnetle kesilen parça (s.2417)
 Hotlak: Sümük (s.2420)
 Höl: Çocuk pisliği (s.2430)
 Höshös: Kuyruk sokumu ve çevresi (s.2436)
 İşek: Sidik (s.2563)
 Kabıklı: Sünnetsiz erkek (s.2584)
 Kabızıkmak: Peklik olmak, kabız olmak (s.2584)
 Kanaralamak: Gaz çıkarmak, yellenmek (s.2619)
 Kaptuk: Sünnette erkeklik organından kesilen parça (s.2632)
 Kapçıklı: Sünnet olmamış erkek (s.2633)
 Kase: Dişilik organı (kız çocukları için) (s.2675)
 Kerrüklü: Sünnetli çocuk (s.2760)
 Kih: İnsan dışkısı, pislik (s.2792)
 Kilevi: Göbeğin alt kısmı, mahrem yer (s.2797)
 Kısık: Apış arası, kasık (s.2842)

Kipiş: Kız çocuğunun dişilik organı (s.2875)
 Kitik: Kadınlarda üreme organı (s.4563)
 Kocalık: Sidik (s.4564)
 Kovuk: Sidik torbası (s.2941)
 Kursak: Rahim (s.3010)
 Laput: Erkeğin erkeklik organı (s.3088)
 Lolo: Erkek üreme organı (çocuk dilinde) (s.4582)
 Lülük: Çocuğun erkeklik organı (s.3095)
 Mengül: Çocuğun erkeklik organı (s.3165)
 Meret: Erkek üreme organı (s.4594)
 Mıncih: Kadınlarda üreme organı (s.4597)
 Mışga: Dişilerde üreme organının dış kısmı, ferç (s.3193)
 Neste: Erkek üreme organı (s.4607)
 Osturak: Yellenme (s.3293)
 Ötürük: İshal olmak (s.3362)
 Pelit: Çocuğun erkeklik organının ucu (s.3426)
 Petelek: Erkeklik bezi, prostal (s.3438)
 Pipili: Çocuğun erkeklik organı (s.3459)
 Pisetmek: İşemek (s.3364)
 Sadır: Sidik (s.3513)
 Salak: Elli altmış yaşlarındaki adamın erkeklik organı (s.3524)
 Septirmek: Ayakta işemek (s.3587)
 Sidekliğ: Sidik yolu (s.4697)
 Siydik: Sidik (s.3652)
 Sodırlanmak: Sidikle ıslanmak (s.3655)
 Soyha: Erkeğin üreme organı (s.4706)
 Su dökmek: İşemek (s.3690)
 Suduk: Salya (s.3690)
 Sueleği: Sidik torbası, mesane; kadının dişilik organı (s.3690)
 Suluk: Sidik torbası (s.3694)
 Suluk: Sidik torbası (s.3694)
 Südük: Sidik (s.3707)
 Südükleme: İşemek (s.3707)

Südüklüğü tutulmak: İşemekte zorluk çekmek (s.3707)

Sümsürük: Sümük (s.3714)

Sürgün: İshal.(s3723)

Süzeğen: Sidiğini tutamayan (s.4718)

Şakoz: Ağzı büyük kimse (aşağılama) (s.3739)

Şela: Salya (s.3759)

Şırlak: Salya (s.3775)

Şorik: Salya (s.3793)

Şoruh: Tükürük (s.3794)

Şorutlu: Salyalı (insan ya da hayvan için) (s.3794)

Tatah: Burun salgısı (s.3844)

Tatlıçiş: Meni (s.4744)

Tatuh: Kadının üreme organı (s.4744)

Tavara: Eğri (bacak için) (s.3848)

Tayırdatmak: Küçük çocuk kaka yapmak (s.3854)

Tır: Yel, bağırsak gazı (s.4761)

Tırıltı: Dışkı, pislik (s.4762)

Tıyırtmak: Gaz çıkartma, yelleme için (s.3929)

Tirik: İnsan dışkısı, pislik (s.4766)

Tokurdak: Erkeklik bezi (s.3953)

Uçgur: Uçkur (s.4783)

Udyeri: İnsanın üreme organı (s.4026)

Umutsuz kalmak: Üreme organından üremeyi önleyen aksaklık olmak (s.4788)

Uşaklık: Döl yatağı (s.4047)

Uşkur: Uçkur (s.4047)

Ülüzmek: Küçük bebek, sidiğini kundaktan taşımak (s.4067)

Üstünü kirletmek: Kakasını donuna kaçırmak (s.4079)

Vırık: Cıvık, cıvık dışkı (s.4103)

Yapmak: Dışkısını yapmak, pislemek (s.4180)

Yarah: Erkeklerde üreme organı (s.4816)

Yassel: Uçkur (s.4197)

Yellenmek:1. Gaz çıkarmak 2. cinsel istek duymak (s.4239)

Yestehlemek: Büyük abdest yapmak (s.4257)

Zelim: Erkek üreme organından, meniden önce gelen sıvı (s.4360)

Zıbık: Erkek üreme organı (s.4366)

Zilik: Bızır (s.4389)

2.7. Ölümle İlgili Olan Örtmeceler

Örtmece, insanlar arasında doğrudan adının söylenmesinden korkulan, ayıp sayılan, kaba veya uğursuzluk getirildiğine inanılan kavram ve nesnelerin, daha uygun bir dille telaffuz etmede kolaylık sağlayan, anlatıma akıcılık kazandıran söz ve sözcüklerdir. Örtmece konusunu tam ve doğru anlayabilmek için tabudan bahsetmek gereklidir. Freud’a göre tabu; “olağanüstü kutsal, aynı zamanda yasak, korkunç, tehlikeli, kirli ve gizemli olan her şeydir. Tabu, menşei ve nedenleri belli olmayan yasaklardır”(Freud,1998: 13). İnsanlar tabulardan çekindikleri için tabuları daha farklı adlandırmaktadır, örtmeceyi oluşturan tabunun kendisidir. Çünkü hoş olmayan şey nesnenin kendisidir, kelimeler değildir.

Ölümle ilgili bütün kavramlar, ölümden sonraki belirsizliğin oluşturmuş olduğu duygu ve düşüncenin sonucu olarak insanlar üzerinde soğuk ve ürkütücü bir etki oluşturur. “Doğrudan adı söylendiğinde insanları rahatsız eden, üzen bu tür kavramları daha güzel, kulağa hoş gelen, dolaylı söz ve sözcüklerle karşılama eğilimi çok eskiden beri başvurulan bir yöntemdir”(Ospanova, 2015: 75). Sağol YÜKSEKKAYA, ölümün olumsuz taraflarını şu şekilde ifade eder: “Olumsuz bakışa göre ölüm, ümitleri solduran, insanı sevdiklerinden ayıran, geride kalanları sevgilisiz, yetim, öksüz bırakan, dünyayı karartan, derin üzüntülere sebep olan, müthiş acılar veren, matemlere gark eden şeydir. Bu bakışa göre ölüm, hayatın sevinçlerini, ümitlerini, güzellik ve zevklerini yok eden bir zalimdir ve çaresiz kanılan korkunç bir sondur” (Yüksekkaya,2009: 32).

İnsanlar ölümün varlığını bildikleri halde hiçbir zaman bunu kabullenmek istememektedir. Her zaman hayat ile ölüm büyük bir çelişki içerisinde bir çatışma ortamındadır. Ölümü çağrıştıran tabut için bile birçok örtmece türetilmiştir; at, iki kolu, ağaçat gibi. Ölümü çağrıştıran ya da direk ölümü hatırlatan kavramlar için örtmeceler türetilmiş ve bundan sonra da türetilcektir. Ölümle ilgili 52 örtmece sözcüğe rastlanılmıştır.

Acı ekmeği: Taziye evine komşu veya akrabaların göndermiş olduğu yemek (s.54)

Ağa çat: Tabut (s.79)

Ansızına uğramak: Birdenbire ölmek (s.280)

Aralık iyisi: Ölüm iyisi (s.297)

Beytambala: Yok olmak, ölmek (s.648)

Cıbarmak: Gebermek, ölmek (s.889)

Çökel: Ölüm, yokluk (s.1281)

Dindirmek: Ölmek (s.1501)

Don Değişmek: Ölmek (s.1559)

Elim: Ölüm (s.1717)

Gadakmak: Ölmek (s.1889)

Geberik: Ölü, Ölmüş. (s.1956)

Geçinmek: Ölmek. (s.1963)

Gevremek: Ölmek, gebermek (s.2014)

Gıfın: Ani ölüm (s.2035)

Gıfindamak: Birden bire ölmek (s.2035)

Gider Gelmez: Ölüm (s.2074)

Gongoyu Dikmek: Ölmek (s.2101)

Göbemek: Gebermek, ölmek (s.2116)

Ihartmal: Boğazlamak, öldürmek (s.2460)

Inkılıp: Can çekişme (s.2480)

Kank: Hayvan ya da insan ölüsü (s.2626)

Karayol: Ölüm (s.2656)

Keçinmek: Ölmek (s.2717)

Keşermek: Ölmek (s.2771)

Kurukan: Ölü (s.3012)

Metat: Ölüm (s.3150)

Öcü: Çocukları korkutmak amacıyla söylenen hayali yaratık, cin, peri (s.3310)

Patrav olmak: Ölmek (s.3415)

Perpek Bulmak: Ölmek (s.2000)

Pısıs: Küçük çocukların korkutulduğu hayali yaratık (s.3449)

Sesi semadan gelmek: Ölmek (s.3594)

Sesmek: Birden ölmek (s.3594)

Sırasını savmak: Ölmek (s.3617)

Soyga: Ölü (s.3671)

Soyha: Ölünün üstünde çıkan giysi ,yaramaz, huysuz; aşağılık kötü insan; hayırsız, belalı (s.3671)

Şişmek: Ölmek (s.3790)

Tabanı genişlemek: Ölmek (s.3799)

Teberik: Ölen kimsenin çocuğu (s.3857)

Termaş: Uğursuzluk getirdiğine inanılarak sahibinin ölümünden sonra ortada kalan hayvan ya da eşya (s.3895)

Tumbat: Babası ölmüş, yetim (s.3993)

Ubur: Obur, hortlak (s.4021)

Ünü: Öcü, umacı (s.4069)

Yas: Ölü ağıdı (s.4192)

Yasalat: Başsağlığı dileği (s.4193)

Yemek: Öldürmek (s.4243)

Yersemek: Ölümünü istemek (s.4256)

Yıldızı düşmek: Ölümü yakın sayılmak 2. İşi, durumu bozulmak, sürekli ters gitmek (.4270)

Zank ölümü: Birdenbire ölüm (s.4349)

Zıbarmak: 1.Ölmek, gebermek. 2. Uyumak, çokiçip sızmak. (s.4366)

Zıfırı bitirmek: Ölmek (argo) (s.4368)

2.8. Ahlaki ve Betimleyici Değerlerle İlgili Örtmeceler

İnsanın doğuştan getirdiği ya da sonradan kazandığı birtakım tutum ve davranışlardan ifade edilmesi sakıncalı, ayıp, yasak olan sözlerin/sözcüklerin daha ılımlı ve yumuşak bir şekilde ifade edilmesiyle ortaya çıkan örtmecelerdir. Ahlaki ve insani değerler adını altında topladığımız bu örtmeceler aslında toplumun genel yapısını oluşturmaktadır. Toplumda insanlar karşındaki kişinin ne kadar ahlaken çöküntü içerisinde olduğunu bildiği halde bunu dile getirirken çok imtina göstermektedir. Örneğin yalan söyleyen bir kişiye yalan söylüyorsun demek yerine ‘attırgeç’ diyerek onu daha yumuşatıp karşdakini rencide etmeden belirtmektedir. Yine aynı şekilde insani değerlerle ilgili olarak cinsel yönden bir sıkıntısı olan bir kişiyi rencide etmemek toplum

içerisinde küçük düşürmemek için ağızlarda birçok sözcük türetilmiştir. Aşağıda sözlük kısmını incelendiğinde toplu içerisinde en fazla türetilen örtmece sözcüklerin cinsel alanla alakalı olduğu görülecektir. Hile, yalan, aptal, budala, geveze anlamı taşıyan birçok sözcükte bu bölümün içerisinde bulunmaktadır. Söylenilmesi ayıp, sakıncalı olan bir kavramı ya da imgeyi nitelikleri bakımından tasvir eden örtmecelerdir. Toplumda kötü özellikler, sakıncalı şeyler, toplumun genel özelliklerine aykırı olan tasvirler doğrudan dile getirilmez bunlar dolaylı yünden ifade edilir. Toplum içerisinde insanları rencide etmemek için söylenmek istenen sözün kırıcı olmayacak bir ifade ile dile getirilmesidir. Örneğin ‘ayransız’ ‘fakir, çirkin’ anlamına gelmektedir. Fiziksel olarak insanları kırmadan, incitmeden onları tasvir etmek amacıyla örtmeceye başvurulur. Şişman biri için ‘ambaroğlu’, çok aşırı zayıf kişiler için ‘ağdeş’; kısa boylu, çelimsiz için ‘cuda’ vb. sözcükler toplumda tercih edilmektedir. Betimleyici örtmeceleri macazla ilişkilendirebiliriz aslında; ama biz bunlarıda örtmece olarak kabul etmemiz gerekmektedir. Çünkü her türü olumsuz, aksi bir durumun üzerini örtmektedir. En fazla örtmece sözcük bu başlık altında toplanmaktadır. Toplamda 1453 sözcüğe rastlanılmıştır. Buda gösteriyorki toplum en fazla sözğü bu alanda kullanmıştır.

Aba gibi atmak: Palavra atmak (s.6)

Abacı: Atıcı, yalan yanlış söyleyen (s.5)

Abahan: Düşüncesiz, tembel, kaba adam (s.6)

Abamak: Çirkin bir kızı veya kötü bir malı kandırma yoluyla birine yamamak (s.8)

Aban Aban: Bön bön bakma (s.8)

Abanges: Akli kısa, kıt akıllı (s.8)

Abaytı: Çirkin, kötü niyetli (s.12)

Abaz: Fesatçı, iddiacı, inatçı, dangalak (s.13)

Abazan: Uzun zaman kadın bulmayan adam, cinsi münasebette çok istismar yapmadan (s.13)

Abeş: Dönek, hileci (s.18)

Abılabut: Kaba, anlayışsız, vurdumduymaz (s.21)

Abırsız: Utanmaz, hayasız (s.22)

Abşak: Tembel, beceriksiz, paytak (s.31)

Acı tenek: Pis, kötü (s.54)

Acıbuluk: Pis (s.45)

Acıtiyek: Kavgacı, yaramaz, geveze (s.54)

Açık ağız: Boş boğaz, geveze, aptal, salak (s.58)

Açıklar alayı: İşsiz, güçsüz, boş gezenler zümresi (s.59)

Adı çekilmek: Bir kız veya kadının adı çıkması, hakkında söz söylemek dedikodusu yapılmak (s.66)

Adıla gödüle: Çok şişmanlamış kimse (s.66)

Afalsız: Akılsız, beyinsiz (s.69)

Afem: Beceriksiz, tembel (s.4408)

Afganlı: Sinirli delice hareketleri olan (s.71)

Ağara: Avare, işsiz, boş gezen (s.82)

Ağdeş: Zayıf, cılız (s.87)

Ağdık: Yaramaz, sırnaşık, münasebetsiz, densiz, nadan (s.87)

Ağız bağı: Yalancı şahitlik yapacak kimseye verilen rüşvet (s.95)

Ağız tüfeği: Kuru tehdit blöf (s.77)

Ağmak: Ahmak, salak (s.104)

Ağzı açık: Boşboğaz, geveze (s.116)

Ağzı para: Arabozucu dedikoducu (s.118)

Ağzı yaş: Konuşurken etrafa tükürük sıçratan(kimse) (s. 120)

Ahlat: Kaba, bilgisiz, duygusuz, biçimsiz (kimse) (s.132)

Ahretlik: Kendinden geçmiş adam (s.134)

Akbakan: Beceriksiz, budala (s.141)

Akgı: Rüşvet. (s.212)

Akgöz: Korkak, budala, ahmak (s.149)

Ako: Deli, serseri (s.159)

Alabaş: Kadınların başkasına ilgisine göz yuman adam (s.173)

Alagöt: Tembel, iş tutmaz adam (s.188)

Alağaz: Boşboğaz, geveze (s.4415)

Alakeçi: Arabozucu, boşboğaz (s.190)

Alakırık: Kanun dışı evlilikten doğan çocuk, piç (s.190)

Alakuş: Yaygaracı, palavracı (s.191)

Alasarık: Kötü,dönek adam

Alavartacı: Palavracı (s.202)

- Alazagar: Boşboğaz, geveze (s.205)
- Albasma: Sonradan görmelerdeki gurur, kibir (s.207)
- Aldurdaksız: Münasebetsiz (s.234)
- Alfel: Kötülük fesatlık, hile (s.212)
- Alloza: Başboş, aylak, işsiz, güçsüz (s.225)
- Altı panmak: Uğursuz adam (s.232)
- Amal: Baş belası, utanç verici, yaramaz, inatçı (s.236)
- Ambaroğlu: Şişman adam (s.238)
- Amsalık: Aptal, alık, şaşkın (s.4419)
- Ana eti: Anadan doğma çırılçıplak (s.248)
- Anadan cavlak: Doğuştan kel olan, doğuştan deli (s.247)
- Anga: Aksi, hırçın, huysuz (s.263)
- Anget: İnatçı, açgözlü (s.265)
- Angıl: Aptal bakışlı (s.266)
- Anırtkan: Çok azgın, arsız (s.270)
- Anıt: Aptal, alık, budala (s.4421)
- Aparmak: Gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak. (s.284)
- Apıroz: Aşırma, çalma (s.287)
- Apkın: Akılsız serseri (s.289)
- Apo: Serseri, aptal (s.289)
- Apsut: Sersem, avanak, budala (s.290)
- Ara kedisi: Ara bozan münafık (s.295)
- Aracelli: Fitneci (s.292)
- Arbatan: Arsız, hayasız (s.301)
- Arık: Haset, kıskançlık (s.317)
- Asvadır: Sersem budala (s.348)
- Aşırnak: Çalmak, çalıp götürmek, araklamak. (s.132)
- Aşkar: Edepsiz (s.359)
- Attırgeç: Yalancı (s.373)
- Avalak: Tembel, alık, aptal (s.4431)
- Avantacı: Hileci, düzmece (s.375)
- Avil: Aptal (s.38)
- Avlukcu: Başkasından geçinen avantacı (s.390)

- Avrad ağızlı: Kadın gibi konuşan erkek (s.4433)
- Avrut: Dedikodu etmek (s.396)
- Avsak: Aldatma (s.391)
- Ayağa düşmek: Oruspu olmak, aciz olma (s.397)
- Ayak yapmak: Kandırmak (s.405)
- Ayaz: Kel (s.409)
- Aydınmak: Kötü söyleme, sövmek (s.412)
- Ayer: Tembel, haylaz, hımbıl (s.413)
- Aygır: Azgın, arsız (s.413)
- Ayhar: Sarhoş, sersem (s.415)
- Ayıplaşmak: Zina yapmak (s.422)
- Aynasız: Hoşa gitmeyen, kötü, yakışsız, çirkin olan kimseler(s.428)
- Ayrarı kabarmak: Haylazlık etmek, terbiyesizlik etme (s.430)
- Ayransız: Fakir, çirkin (s.430)
- Azil: Rezil, aşağılanmış (s.441)
- Aznavur: Kırıcı, sinirli, asık suratlı kimseler için . (s.443)
- Baalı: Ahlaksız, soysuz (s.446)
- Babak: Çok korkak, döneke, hileci (s.450)
- Babak: Çok, korkak, hileci (s.450)
- Bacak çekiştirmek: Dedikodu yapmak, birinin arkasından sözünü etmek (s.456)
- Badramaz: Beynamaz (s.471)
- Bagartlak: Geveze, yaygaracı (s.480)
- Bagas: aptal, alık, sersem (s.471)
- Bağarda: İşsiz, boş gezen (s.474)
- Bağrı bütün: Merhametsiz (kimse) (s.485)
- Bahakudum: Uğursuz adam (s.450)
- Balaçora: Pasaklı, pis (s.497)
- Balavurt: Söz ve hareketleri kaba olan (kimse) (s.500)
- Balta kesmez: Görgüsüz, patavatsız (s.512)
- Banavi: Ahmak, budala
- Bank: Sersem, budala, şaşkın, hırsız (s.521)
- Bardabaş: Serseri, haşarı, burnun doğrusuna giden, saygısız (s.527)
- Bardel: Oruspu, fahişe (s.530)

- Barunotu: Cimri, kimse (s.535)
- Basbank: Sersem, budala, şaşkın (s.538)
- Baskısız: Terbiyesiz, ahlaksız (s.543)
- Baştan çıkkın: Oruspu (s.566)
- Baştarda: Meşru olmayan çocuk, piç (s.566)
- Baykuş: Mecazen sersem, aptal, uğursuz (s.581)
- Baylan: Arsız, densiz (s.581)
- Becerlemek: Irzına geçmek (s.592)
- Bedevi: Huysuz ahlaksız (s.595)
- Bedriz: Namaz kılmayan, abdestsiz, ahlaksız (s.597)
- Behdemsiz: Beceriksiz, kabiliyetsiz (s.589)
- Behidi: Deli, serseri (s.488)
- Behtil: Rezil, alçak, aşağılık kimse (s.599)
- Benava: Sersem (s.625)
- Beşli: Çingene (s.645)
- Betnamis etmek: Namusuna leke getirmek (s.646)
- Beyman: Yalan yere yemin eden ahlaksız (s.648)
- Bırakıntı: Piç (s.668)
- Bıyıklı fadime: Kadın yaradılışlı erkek (s.673)
- Boğazsak: Pisboğaz, obur (s.728)
- Böcekçilik: Pezevenk (s.755)
- Börnekeş: Piç (s.770)
- Börtgün: Çapkın, küstah (s.770)
- Buçuk: Çingene. (s.777)
- Buduk: Kısa boylu, ufak yapılı, cüce, bodur, tıknaz (s.459)
- Bulduk: Piç, bulunan çocuk (s.787)
- Buluk: Pis, ahmak (s.790)
- Burkazanlık: Fitnelik, dolandırıcılık, fesatlık, laf taşıma (s.799)
- Burunlu: Kibirli (s.804)
- Buydu: Geveze, geçimsiz (s.807)
- Cabap: Başpapaz (s.837)
- Cabar: Çingene (s.837)
- Cabcuk: Terbiyesiz, saygısız (s.838)

Caburcübür: Ufak tefek, işe yaramaz (s.839)
 Çağıldak: Pis, dağınık (s.844)
 Callak: Yobaz (s.852)
 Carbazan: Eli uzun, hırsız (s.860)
 Carıs: Terbiyesiz (s.862)
 Cavcav: Boş, gereksiz laf (s.865)
 Cebabendek: Başiboş, çırılçıplak (s.871)
 Cecime: Uyuşuk, elinden bir iş gelmeyen, miskin (s.873)
 Cele kesen: Hırsız (s.877)
 Cıbara: Serseri, düşük karakterli insan (s.889)
 Cığal: Aldatıcı, hileci (s.899)
 Cıgız: Kavgacı, huysuz (s.903)
 Cıgla: Donsuz, büyümemiş, bodur (s.905)
 Cıldır: Dönek adam (s.909)
 Cıllık: Sözünün eri olmayan, kötü kalpli (s.912)
 Cımbıldak: Sütsüz, soysuz (s.915)
 Cınbıldak: Zevzek, oynak (s.918)
 Cıpcıvlak: Yoksul, fakir (s.924)
 Cırıklı: Çok kötü, pis, kirli, hırsız, yankesici (s.930)
 Cırtlak: Pek çabuk, pisleyen çocuk (s.939)
 Cıvırlık: Cimrilik (s.944)
 Cıfye: İrin, pislik, yüzsüz, arsız (s.991)
 Cillek: Pisboğaz, obur, açgözlü (s.967)
 Cinahatsız: Cinsi sapık (s.974)
 Cinas çıkarmak: Ara bozuculuk yapmak (s.974)
 Cindalak: Terbiyesiz, geveze (s.977)
 Cineviz: Köse (s.978)
 Cingit: Arsız, utanmaz (s.980)
 Cinkoz: Zayıf, cılız (s.981)
 Cinnas: Kötülük düşünen adam (s.982)
 Cire: Sersem (s.985)
 Civalak: Babası belirsiz (s.987)
 Cofcof: Geveze (s.994)

- Comman: İriyarı, aptal çocuk (s.998)
- Conbalak: Cimri (s.998)
- Cotlak: Aptal (s.1003)
- Cuda: Bodur, kısa, çelimsiz (s.1009)
- Cufuf: Çingene (s.1009)
- Cure: Cüce (s.1018)
- Cülük: Yankesici (s.1027)
- Cünüldeli: Zırdeli (s.1027)
- Çaça: İntimasız, budala (s.1032)
- Çaçoş: Dedikoducu, yüze gülüp arkadan iş yapan (s.1032)
- Çakıldaklı: Terbiyesiz, geçimsiz (s.1043)
- Çakır: İpsiz, sapsız (s.1041)
- Çakmur: Hastalıklı, sevimsiz (göz,bakış için) (s.4477)
- Çalçap: Elli çabuk, hırsız (s.1050)
- Çalgazan: Dolandırıcı (s.1051)
- Çalguçlu: Utamaz, arsız (s.1053)
- Çalık: Anası babası belli olmayan, serseri, oynak ahlaksız (s.1054)
- Çalkazen: İş bozan, oyun bozan (s.851)
- Çandır: Aşılanmamış, piç edepsiz yaban
- Çarbıcak: Çapulcu, boşboğaz (s.1031)
- Çatayaz: Parası Olmayan (kimse) (s.1089)
- Çatışmak: Zina etmek (s.1090)
- Çeçe: Genelev çalıştıran kadın (s.1104)
- Çedek: Pis ve beceriksiz olan kimse (S.1105)
- Çehebaz: Çok konuşan kimse (s.1108)
- Çeltek: Korkak (s.1126)
- Çemçük: Zayıf, çirkin (s.1129)
- Çeme: Budala, sersem (s.1129)
- Çemtük: Sözünde durmayan, geveze (s.1133)
- Çençen: Çok konuşan, geveze (s.1134)
- Çençüne: Kısa boylu, bodur (s.1133)
- Çepçek: Geveze, dedikoducu (s.847)
- Çeplemce: Çenesi düşük, çok konuşan (s.1144)

- Çetre bez: Geçimsiz, kavgacı (s.1152)
- Çıbıllık: Pislik (s.1158)
- Çıvgın: Hafif meşrep (s.1200)
- Çilesiz: Utanmaz, ahlaksız (kimse) (s.1217)
- Çingir: Fahişe (s.1228)
- Çintirik: Kısa boylu (kimse) (s.1231)
- Çirpinti: Terbiyesiz (kimse) (s.1237)
- Çolbaz: Beceriksiz (s.4482)
- Çopurlu: Vücudunda çok miktarda kıl bulunan kimse (s.1269)
- Çölepe: Sünepe, pesmürde (s.1283)
- Çöremen: Cüce (s.1292)
- Çört: Beceriksiz (s.4483)
- Çöt: Beceriksiz, tembel (s.1296)
- Çöyteri: Aptal, sersem, budala (s.1299)
- Çuçali: Sünnet olmamış erkek (s.1300)
- Çunavlak: Soysuz, kötü ruhlu (s.1304)
- Çüçül: Aptal, sersem (s.1306)
- Dabansız: Korkak, çekingen, cesaretsiz (s.1314)
- Dadal: Pisboğaz (s.1319)
- Dagıtıcı: Boşboğaz (s.1325)
- Dağlı: Kaba saba kimse, kentlerde genel geçer davranış kurallarından habersiz kişi. (s.1325)
- Damagiren: İç güveysi (s.1348)
- Damarı bozuk: Soysuz, cibilliyetsiz (s.1350)
- Damarı kırık: Utanmaz, arlanmaz, namusuz kadın, Oruspu (s.1350)
- Dambat: Hovarda, kabadayı (s.1351)
- Dazlak: Kaba adam, terbiyesiz (s.1391)
- Debang: Sersem, ahmak, şuursuzca hareket eden (s.1393)
- Deblek: Uyuşuk, sünepe (s.1395)
- Dedem akıllı: Sersem, bunak, avanak (s.1398)
- Değiş oynamak: Aynı cinsten biriyle cinsi münasebette bulunma (s.1401)
- Değsiz: Densiz, kibirli, iyilikbilmez (s.1404)
- Dehmen: Sersem, budala, uyuşuk (s.1406)

- Dekış: Erkeklerle musallat olan paralarını yiyen kadın (s.1407)
- Delbesek: Serseri, ahmak (s.1408)
- Deledöz: Mayası bozuk, soyu bozuk, yalancı, döneke olan (kimse) (s.1409)
- Delek: Piç (s.1409)
- Deli Bayram: Delişmen, hoppa (s.1411)
- Demşek: Hafif meşrep, laubali hareketleri olan (s.1419)
- Deneci: Yiyici, rüşvet alıcı (s.1421)
- Deneş: Beceriksiz, ağır canlı, uyuşuk (s.4486)
- Dennak: Pisboğaz, obur (s.1426)
- Dıbiz: Saçsız, kel (s.1449)
- Dıgan: Boşboğaz, geveze (s.4486)
- Dıldıbiz: Düşkün, aşağılık kimse (s.1458)
- Dıngı: Sünepe, tembel (s.1463)
- Dınna Bitlü: Çok pinti, cimri (s.1466)
- Dışa Gitmek: Evli erkeğin başka kadınlarla ilgi kurması (s.1473)
- Dışarı Ayaklı: Ahlakı bozu, kötü kadın (s.1473)
- Dızgah: Korkak, cesaretsiz (s.1476)
- Dızık: Hödük, patavatsız (s.1476)
- Di Bavuluk: Bilgiçlik, ukalalık (s.1478)
- Didon: Karısı kötü yolda olan, pezevenk (s.1478)
- Dikkulak: Arsız adam (s.1488)
- Dilaltı: Sinsi (s.1490)
- Dimrah: İnsafsız (s.1500)
- Dinelek: Ukala, kendini beğenmiş kimse (s.1501)
- Dingirci: Kadın ile erkek arasındaki ilişkiye aracılık eden kimse (s.1506)
- Dinpik: Edepsiz, terbiyesiz (s.1503)
- Dişemek: Karı boşamak (s.1522)
- Dobuç: Deyyus (s.1533)
- Doğuşsuz: Soysuz, cibilliyetsiz (s.1539)
- Dolaz: İşsiz, güçsüz (s.1545)
- Doşpil: Kısa boylu, şişman göbekli kimse (s.1567)
- Dotri: Pezevenk (s.1567)
- Doydoy: Akılsız, serseri (s.1568)

Döl: Piç (s.1575)
 Döndön: Kararsız, dönek (s.1582)
 Dörpüsüz: Kaba, terbiyesiz kimse (s.1588)
 Dul Karı Çocuğu: Piç (s.1598)
 Duşka: Akılsız, düşüncesiz, sersem (s.1610)
 Düdüklemek: Irza geçmek (s.1618)
 Dürüm: Sersem (s.1637)
 Düşkün: Deger ve onurunu yitirmiş. (s.1639)
 Ebe: Çok konuşan, geveze (s.1650)
 EbelEbel: Bön bön, aptalca bakışı anlatır (s.1653)
 Ebesili: Kurnaz, şeytan gibi (s.1656)
 Ebeş: Şişman, göbekli insan (s.1656)
 Ebeylanı: Saman altından su yürüten (s.1656)
 Ecene: Cüce, kısa boylu (s.1660)
 Ecik Cücük: Ufak, çürük, ezik (s.1661)
 Ecinus: Açıkgöz, kurnaz, çevik (s.1662)
 Eğri: Kötü yollara sapmış bulunan (s.1673)
 Eğrilik: Hırsızlık (s.1685)
 Ekdi: Yetim çocuk, yanaşma, öksüz, piç (s.1691)
 Eke: Yaşlı, kart (s.1691)
 Ekidesi Kereli: Onursuz (s.1694)
 Ekrut: Gevşek, miskin, tembel (s.1697)
 Ekti: Metres, kapatma, pezevenk (s.1701)
 Elbiz: Şeytan, düşman (s.1704)
 Elekçi karısı: Hırsızlık işleri yapan kadın (s.1709)
 Elgin: Cimri (s.1714)
 Eli sinan: Yalancı, hilekar (s.1718)
 Ellek: Oynak, cilveli, fahişe, orospu (s.1720)
 Elpik: Aklını eseni yapan, zirzop (s.1727)
 Emeksiz: Üvey evlat, evlatlık (s.1732)
 Emsem: Sersem (s.1741)
 Emsiz: Beceriksiz, güçsüz, işe yaramaz (s.4497)
 Eneze: Boşboğaz, geveze(s.1752)

Enit: Budala, aptal(s.1758)
 Erezil: Rezil, perişan (kişi) (s.1767)
 Ergi: Fahişe(s.1768)
 Erincek: Üşenen, tembel (kimse) (s.4499)
 Erzel: Arsız, yüzsüz(s.1778)
 Esip yortamak: Sürtüklük, serserilik(s.1782)
 Esirmek: Azmak, kudurmak(s.1783)
 Etek: Namus (s.1796)
 Etlek: Ödlek, korkak (s.1799)
 Evraksız: Namussuz, şerefsiz (s.1813)
 Evsane: Aklı eksik, aklını yitirmiş, deli (s.1814)
 Fafa: Akılsız, aptal (s.1831)
 Farfeş: Şişman, toplu (s.1847)
 Farşa: Terbiyesiz, edepsiz (s.1837)
 Favlak: Çok şişman ve kızıl renkli kimse (s.1838)
 Feyili Bozuk: Düzenbaz, ahlaksız (s.1849)
 Fıçı: Etli, şişman kimse (s.1850)
 Fıddırık: Oynak, hoppa (s.1850)
 Fırfılık: Sümüklü (s.1857)
 Fısın: Çirkin (s.1858)
 Gadek: Kısa boylu, kurnaz (s.1890)
 Gakşak: Sarhoş (s.1897)
 Galaman: Aptal (s.1898)
 Galloş: Ahlaksız (s.1903)
 Gambak: Kel (s.1906)
 Gancık: Hileci (s.1909)
 Gancoz: Cimri (s.1910)
 Gapatma: Metres (s.1916)
 Garaca: İftiracı (s.1918)
 Garınağrısı: Kin, hınç (s.1904)
 Gaşmer: Herkese rezil olan, maskara olan kimse (s.1934)
 Gavsalak: Aptal, akılsız (s.1940)
 Gertlez: Kansız, zayıf, soluk renkli (s.2006)

Gevgene: Geveze (s.2010)

Gevik: Rüşvet (s.2011)

Geygel: Karısı başkasıyla düşüp kalkan adam (s.2015)

Gezenti: İşsiz, serseri (s.2022)

Gıbık: Kendisine yakın bir kadının ya da eşinin iffetsizliğine göz yuman kimse (s.2024)

Gıbıtlı: Büyük karınlı, şişman (s.2025)

Gıdı Gıdı: Cimri, pinti (s.2031)

Gıdım: Uyuşuk (s.2034)

Gıldırdamak: Gevezelik etmek (s.2040)

Gıllığış: Dedikodu (s.4509)

Gıngan: Her şeye karışan geveze (s.2045)

Gınık: Açgözlü (s.2050)

Gınnık: Bodur, cüce (s.2050)

Gıpçık: Çok kıpırdayan yerinde duramayan (s.2051)

Gıraman: Görmüş geçirmiş, hovarda (s.2053)

Gırık Tutmak: Sevgili bulmak (s.2058)

Gırık: Kadının yasaya ve töreye aykırı olarak ilgi kurduğu erkek (s.2054)

Gıcikli: Pis, bitli (s.2071)

Gidi: Ahlaksız, pezevenk (s.2074)

Gireyi: Güveyin gerdeğe girdiğinin ertesi günü (s.2082)

Godoş: Pezevenk, kodoş. (s.2092)

Gongak: Kendini bilmeyen, serseri, deli (s.2101)

Gottik: Kısa boylu, cüce (s.2108)

Govan: Ahlaksız (s.2109)

Göbelle: Zekâsı az gelişmiş olan (s.2116)

Göçen: Çingene (s.2121)

Gök Görelî: Görgüsüz, sonradan görme (s.2137)

Gökgörenli: Açıközlü, obur (s.2137)

Gönbez: Piç (s.2114)

Gözsüz: Utanmaz, arlanmaz (s.2184)

Gudül: Kısa boylu, bodur (s.2187)

Gutguda: Dedikoducu (s.2188)

Güçsüz: Davranışları kötü, uygunsuz olan (kimse)
 Güdyanı: Şeytan gibi kurnaz anlamında kullanılır (s.2215)
 Gümpüs: Kaba ve şişman (s.2223)
 Gümüş Göz: Aç gözlü (s.2224)
 Gündüzleme: Hayırsız çocuk (s.2227)
 Habanan: Pis boğaz (s.2245)
 Habık: Boş boğazlık (s.2247)
 Hablamak: Rüşvet vermek (s.2280)
 Hadala: Şişman (s.2249)
 Halasa: İkiyüzlü (s.2297)
 Halasız: Akılsız (s.2257)
 Halaşa: Haşarı, edepsiz (s.2257)
 Haltağaç: Her işe karışan, boş boğaz (s.2262)
 Hamano: Çingene (s.2264)
 Hamhumcu: Rüşvet alan (s.2267)
 Hanam: Piç (s.2283)
 Harım: Hayin (s.2290)
 Hasis: Kinci (s.2300)
 Hatun: Bitli, pis (s.2307)
 Hayatsız: Kavgacı (s.2316)
 Hayaz Ula: Hırsız (s.2316)
 Hefnek: Korkak (s.2328)
 Helize: Piç (s.2334)
 Helkit: Pis, kılıksız (s.2335)
 Hensem: Aptal (s.2348)
 Heplem: Aşağılık, adi (s.2342)
 Her Kildek: Kötü huylu (s.2346)
 Herek: Çirkin ve uzun boylu adam (s.2343)
 Hesek: Zayıf, cılız (s.2348)
 Heydenli: İriyari, şişman (s.2352)
 Hezele: Piç (s.2355)
 Hımbıl: Şişman, uyuşuk (s.2361)
 Hımıs: Cimri, aç (s.2362)

- Hınışman: Miskin, uyuşuk (s.2370)
- Hibilik: Hayalet, kabus (s.2356)
- Hingişmek: Ahlaken hafif kalan uygunsuz hareketlerde bulunmak (s.2387)
- Hodabık: İpsiz sapsız (s.2391)
- Hodul: Kendini beğenmiş, kibirli (s.2393)
- Honavı: Edepsiz, haşarı (s.2410)
- Honu: İşsiz gezen serseri (s.2414)
- Honusuz: Sersem (s.2404)
- Hoppala: Oynak (s.2406)
- Hopuş: Çok şişman (s.2407)
- Hosun: Aptal, düşüncesiz (s.2376)
- Hoyhoy: Başiboş serseri (s.2422)
- Hozan: Çok konuşan, geveze (s.2425)
- Höllüm: Vücutça gelişmiş geri zekalı (s.2131)
- Hösbek: Uyuşuk, miskin (s.2436)
- Hösebe: Saf, beceriksiz (s.2436)
- Huysuk: Huysuz (s.2447)
- Hüdük: Uyuşuk, beceriksiz (s.2428)
- Hümbül: Pis boğaz (s.2450)
- Hüşhüş: Aptal, salak (s.2452)
- Hüştik: Hoppa, züppe (s.2452)
- Ibı: Sinsi, kurnaz; sağır, dilsiz (s.2456)
- Ibılman: Serseri, yaramaz (s.2455)
- Iblık: Erkekliği olmayan, hadım (s.2455)
- Iblık: Şişman, sevimsiz (s.2455)
- Idı: Miskin, hımbıl (s.2456)
- Ildızsız: Çirkin, sevimsiz (kimse) (s.2467)
- Ilgıdır: Saf, ahmak, zayıf, sıska (s.2469)
- Irgıdama: Geveze (s.2485)
- Irgın: Zayıf, sıska, güçsüz (s.2485)
- Irısganlık: Kibirlilik, çalımlılık (s.2485)
- Irşat: Çirkin, suratsız (s.2489)
- Irşatsız: Nursuz, yakışıksız (s.2489)

- Ismık: Ahmak, budala (s.2494)
- Izgar: Cimri (s.2500)
- Izgarlık: Tembellik (s.2500)
- İbşir: Haylaz, serseri (s.2504)
- İcit: Yalancı, dolandırıcı (s.2504)
- İçgil: Kin, garez (s.2505)
- İçinden İğneli: Hileci, sinsî (s.2506)
- İçirikli: Kusurlu, suçlu, özürlü, hastalıklı (s.2507)
- İçkil: Çok içki içen, ayyaş (s.2507)
- İgeze: Süreğen hastalıklı (kimse) (s.2511)
- İgli: Zayıf, hastalıklı, cılız (insan, hayvan, bitki için) (s.2512)
- İkti: Açgözlü, annesiz babasız büyüdüğü için arsız olan (kimse) (s.2517)
- İlek: Zayıf, cansız (s.2520)
- İlişmek: Irza geçmek (s.2529)
- İlüngür: Sıska ve pısrık (s.2527)
- İmiz: Cimri (s.2537)
- İmdir kaldır: Dedikodu (s.2541)
- İngil: Kibir (s.2543)
- İngilli: Kılıbık (s.2544)
- İpi sapık: Başboş dolaşan, serseri (s.4626)
- İşşak: Kötü, çirkin (s.2567)
- İtinciri: Cimri (s.2590)
- İtiz: Terbiyesiz (s.2570)
- İtne: Cinsel sapık (erkek için) (s.2571)
- İylempe: Uyuşuk, beceriksiz (s.2576)
- Kabran: Tembel, haylaz (s.2585)
- Kacer: Sıska, zayıf (insan, hayvan için) (s.2586)
- Kadahana: Doymayan, açgözlü (s.2589)
- Kağruh: Terbiyesiz, kaba, söz dinlemeyen kimse (s.2596)
- Kak: Beceriksiz (s.2600)
- Kakanuz: Kendisinden bir şey alınamayan adam, bencil (s.2602)
- Kakıç: Ayıp, kusur, pürüz (s.2603)
- Kakvan: Akı kıt, aptal (s.2607)

- Kalafatsız: Çok şişman, biçimsiz kimse (s.2608)
- Kalleş: Tembel, eli ağır (s.2611)
- Kaltaban: Kof, korkak, tabansız kimse, konuşmasını bilmeyen kimse (s.2611)
- Kamalak: Korkak, şaşkın, uyuşuk (s.2613)
- Kamaşık: Beceriksiz, tembel, uyuşuk (s.2614)
- Kamaz: İki yüzlü, söz taşıyan, ara bozucu (s.2615)
- Kamınazlamak: Dedikodu yapmak (s.2616)
- Kanaracı: Görgüsüz (s.2619)
- Kanare: Miskin, kendine bakamayan, kirli, açgözlü insan (s.2619)
- Kandakçı: İki yüzlü adam (s.2621)
- Kandal: Budala (s.2621)
- Kandaz: Kurnaz, kandırıcı adam (s.2621)
- Kapaksız: Görgüsüz, terbiyesiz (s.2630)
- Kapsalal: Sersem, budala, vurdumduymaz, gamsız (s.2637)
- Kaput: Alık, sersem (s.2637)
- Karaboğaz: Asalak, başkasının üzerinden geçinen adam (s.2639)
- Karaca: Beceriksiz, iş bitirmeyen (s.4530)
- Karaçanak: Cimri, görgüsüz, düzensiz (s.2641)
- Karakada: Kötü adam (s.2646)
- Karasan: Kötü, bayağı, dedikoducu (s.2653)
- Kardahalı: Budala (s.2657)
- Karnıkara: Kötü yürekli, kinci (s.4538)
- Kasavancı: Yalancı (s.2675)
- Kavayak: Serseri, soysuz (s.2689)
- Kavlık: Kibirlilik (s.2691)
- Kavşahmak: Dedikodu etmek, söz götürmek (s.2693)
- Kaybana: Miskin, tembel, cimri, pis, uğursuz, beceriksiz (s.2699)
- Kaytar: İşsiz güçsüz, tembel (s.2709)
- Kazdağlı: Tembel, kalın kafalı, sersem (s.2712)
- Kefelâlesi: Utanmaz, arsız (s.2720)
- Kefere: Yaramaz çocuk, terbiyesiz, kötü adam (s.2720)
- Kefli: Kirli, pis, bakımsız, pasaklı (kimse) (s.2721)
- Kelcik: Dedikoducu (s.2726)

Kelçe: Geveze, sinirli, asabi (s.2726)

Kelek: Aptal (s.2727)

Keleş: Çirkin, kötü, beceriksiz (s.2731)

Kemçik: Geveze, düzenci, fena adam (s.2738)

Kemçik: Sıska, cılız (kimse); ince yüzlü, çirkin (kimse), ağzı eğri (kimse) ; burnu basık (kimse) (s.4546)

Keprem: Cimri (s.2751)

Keprem: Pislikten deri üstünde biriken kir (s.4548)

Kepsam: Bunak (s.2751)

Keskes: Cimri (s.2767)

Ketebeli: Şaşkın, beceriksiz (s.2774)

Kevikçi: Arabozucu (s.2777)

Kevre:Zayıf, çelimsiz (s.2778)

Kevzen: Tembel, işini ağır yapan (s.2779)

Kıcılamaz: Tembel (s.2784)

Kılbız: Sinsi (kimse) (s.2795)

Kılı: Boşboğaz (s.2800)

Killoz: Ahmak, dangalak (s.2802)

Kınak: Ahlaksız (s.2806)

Kınamsık: Ayıplayıcı (s.2806)

Kındım: Züppe, hoppa, oynak, giyim ve gezmeye düşkün (kimse) (s.2809)

Kınadır: Pinti, cimri (s.2811)

Kıncır: 1. Hoppa, oynak, hafif (kadın) 2. Sözünde durmayan, dönecek kimse (s.2807)

Kınık: Açgözlü, kötü kadın (s.2811)

Kınıkırık: Eski çapkın (s.2811)

Kıranlık: Kötülük, fenalık (s.2817)

Kırçın: Kinci (kimse) (s.2820)

Kırıda: Oynak, ahlaksız (s.2824)

Kırık dölü: Evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk (s.2825)

Kırıntı: Süprüntü (s.4557)

Kırış: Pis, çirkin, pasaklı (s.2827)

Kırkır: Dedikodu, geçimsizlik (s.2830)

- Kısmık: Cimri. (s.2844)
- Kısmır: Cimri (s.4558)
- Kıssa: Şaşkın, aptal (kimse) (s.2845)
- Kıtmır: 1.Cimri, pinti 2.Elinden iş gelmeyen beceriksiz (kimse) (s.2849)
- Kıtmır: Cimri (s.4559)
- Kıvan: Ahmak, şaşkın (s.2850)
- Kızıyık: Pişkin, arsız (s.2870)
- Kimdan: Evlilik dışı doğan çocuk (s.2873)
- Kirik: Deli, ahmak (s.2878)
- Kirizlenmek: Sarkıntılık etmek (s.2879)
- Kirkele: Pis çocuk, pis insan (s.2880)
- Kirpas: Cimri (s.4563)
- Kirtik: Rüşvet (s.2884)
- Kiyesi: İç giysisi, çamaşır (s.2889)
- Kizir: Arabozucu kimse (s.2889)
- Kizir: Bodur, cüce, gelişmemiş (s.4564)
- Koca löhlü: Bunak, bunamış (s.2893)
- Koç kaçmak: Evliyken başka erkekten çocuğu olmak (s.2895)
- Kodak: Evlilik dışı dünyaya gelen çocuk (s.2897)
- Kodamaz: Cahil, görgüsüz (s.2898)
- Koğ: Dedikodu, yergi (s.4565)
- Kopcasıkırık: Geveze, ağzı gevşek, sır saklamayan (s.2921)
- Kopcasız: İradesiz, beceriksiz (s.2921)
- Koralak: Boş kafalı (s.2924)
- Koramaz: Kimseyi beğenmeyen, kurumlu, kibirli (kimse) (s.2925)
- Korbakar: Kötü ruhlu (s.2925)
- Korsuz: Terbiyesiz, ahlaksız (s.2928)
- Kort basmak: Tembellik etmek (mecazi anlamda) (s.2928)
- Koruklu: Sümüklü çocuk (s.2929)
- Koskos: Geveze, dalkavuk (s.2931)
- Kovan: Cinsel sapıklığa uğramış erkek (s.2939)
- Köçekçi: Hoppa, döneke, kötü huylu (s.2948)
- Könes: Kötü, fena (s.2960)

Köreş: Kör gibi bakan (s.2966)
 Körümük: Pisboğaz, her bulduğunu yiyen (s.2970)
 Kös: Çirkin (s.2971)
 Kubuzçu: Yalancı, palavracı (s.2990)
 Kudubuk: Çok konuşan, geveze (s.2991)
 Kudunmal: Cilveleşmek (s.2992)
 Kuğuşmak: Çiftleşmek (s.2992)
 Kulduk: Ahmak (s.2996)
 Kura: Kurnaz (s.3005)
 Kurakçı: Tuzakçı, düzenci, kurnaz (kimse) (s.3005)
 Kurbat: Eli sıkı, cimri (s.4574)
 Kurbut: Cimri (s.3009)
 Kursaksız: Akılsız, patavatsız, dengesiz (s.3010)
 Kurtlu: Kıskanç, sinsî (s.4575)
 Kurtyemez: Çirkin adam (s.3012)
 Kurutu: Cimri (s.3014)
 Kuskulu: Bencil (s.4575)
 Kuskunsuz: Uğursuz (s.3015)
 Kuşkuş: Sözünde durmayan, kararsız (s.3017)
 Kuşkuşa: Anlaksız, beyinsiz (s.3017)
 Kut: Akılsız, beyinsiz, düşüncesiz (s.3018)
 Kutsuz: Uğursuz, şansız (s.3019)
 Küçül: Züppe (s.3029)
 Küle: Kısa, cüce (s.3029)
 Küllüm: Miskin, dağınık, pasaklı (s.3032)
 Künt: Anlayışsız, beceriksiz, elinden iş gelmeyen (s.3040)
 Küntlük: Aptallık, bilgisizlik, uyuzluk (s.3040)
 Küplek: Şiş karınlı, sıtmalı, sıska (kimse) (s.3042)
 Lak: Tembel, beceriksiz (s.3060)
 Lakan: Cimri (s.3060)
 Lambur lambur: Patavatsız, patavatsızca söylenen söz (s.3063)
 Lampa: Tembel, uyuşuk, salak, sözünü bilmez (s.3063)
 Langaroz: Geveze (s.3064)

- Langırdamak: Gevezelik etmek (s.3064)
- Lapakaz: Yasa dışı cinsel ilişki (s.3065)
- Lapara: Ahmak (s.3066)
- Lapbasan: Dengesiz, sarsak yürüyüş(kimse) (s.3066)
- Lappaş: Şişman ve ağırkanlı (kimse) (s.3067)
- Lapşat: Aptal, sersem, sarsak (s.3067)
- Lavgar: Boğazına düşkün (s.3069)
- Lavgar: Geveze, palavracı, boşboğaz (s.3067)
- Lekes: Cimri (s.3072)
- Leşke: Tembel, davranışları ağır olan (s.3075)
- Levçe: Geveze (s.3075)
- Lezgi: Sersem, beceriksiz (s.3076)
- Likk: Aptalımsı (s.3078)
- Lıvır: Boşboğaz, geveze (s.3079)
- Libel: Çıplak (s.3079)
- Limbek: Aptal (s.3080)
- Littan: Serseri (s.3081)
- Livirt: Geveze, hoş gitmeyen (kimse) (s.3082)
- Lobban: Aptal (s.3082)
- Losfar: Uyuşuk, tembel (s.3089)
- Loş: Tembel, işe yaramaz (s.3089)
- Loti: Pisboğaz (s.3089)
- Lovantalık: Tembellik, işsiz güçsüzlük (s.3089)
- Löklaz: Uyuşuk, tembel (s.4583)
- Löştembel: Uyuşuk(insan ya da hayvan), işini düzenli yapmayan, şaşkın, dağınık(kimse) pis (s.3094)
- Macahal: Beceriksiz (s.4584)
- Maççalı: Pis, kirli (s.3100)
- Madadarı: Beceriksiz (s.3101)
- Madan: Akılsız, serseri (s.3101)
- Madara: Tembel(kimse); iş görmez şey (s.3101)
- Madırdamak: Çok söylenmek, dırdır etmek (s.3102)
- Madoş: Gururlu, kibirli (s.3103)

Maf: Duygusuz, aptal (s.3103)
 Mahdıban: Tembel tembel oturan (s.3106)
 Mahmıt: Avanak, aptal (s.3109)
 Makule: Yasa dışı cinsel ilişkilere aracılık eden (s.4585)
 Malah: Sersem, aptal (s.3109)
 Malak: Beceriksiz (s.3109)
 Malbaş: Anlayışsız, kalın kafalı (s.4586)
 Malmaş: Sersem; kılıksız ve uyuşuk, sünepe (s.3114)
 Malyemez: Cimri (s.3115)
 Mamak: Anlayışsız, aptal (s.3115)
 Mamıt: Sersem (s.4587)
 Manav: Aptal (s.4587)
 Maneyli: Serseri (s.3122)
 Mangabak: Akılsız, sersem (s.3122)
 Mangafa: Anlayışsız, aptal, mankafa (s.4587)
 Manıman: Oburca, açgözlülük edercesine (s.3124)
 Manısız: İş bilmez, beceriksiz (s.3124)
 Manıt: Sersem, ahmak; inatçı (s.3124)
 Mank: Sersem, ahmak (s.3125)
 Mantıcı: Pinti, cimri (s.4588)
 Marat: Kötü söz, ilenç (s.3129)
 Mardalak: Serseri (s.3129)
 Martalak: Yalan yanlış sözler, martaval (s.3131)
 Martuvan: Aptal (s.3131)
 Masavıt: Aptal, sersem; kaygısız, saygısız, nobran (s.3132)
 Masdı: Kısa boylu, bacaksız, cüce (s.3132)
 Maslah: Sersem, aptal (s.3133)
 Maşmala: Biçimsiz, çirkin (s.4588)
 Mavra: Gevezelik, boş söz (s.3138)
 Mavuk: Saf, bön; sersem, şaşkın, bunak (s.3139)
 Maydalak: Aptal, şakın (s.3141)
 Mayıslı: Pis, kirli (kimse) (s.4590)
 Maymaşlık: Utanmazlık, densizlik (s.4590)

Mazamaz: Vefasız (s.3145)

Mazaratçı: Yaramaz, güvenilmez, kötü (kimse) (s.4591)

Maznik: Şımarık (s.3147)

Mednelle: Şaşkın, beceriksiz, dağınık (s.3150)

Mehelşizlik: Uygunsuzluk, saygısızlık (s.3152)

Mehesit: Boşboğaz, geveze (s.3152)

Meleme: Beceriksiz, iş bilmez, ağırcaanlı (s.4592)

Menemez: Beceriksiz, tembel; taşyürekli, acımasız (s.3156)

Mennek: Evlilik dışı olan çocuk (s.3166)

Mennekçi: Yolsuz birleşmelere aracılık eden(kimse) (s.3166)

Mennikçi: Çapkın erkek (s.3166)

Meşmeş: Kadın yaradılışlı erkek (s.3174)

Mezdek: Şımarık, densiz (s.3176)

Mezgeldek: Düşüncesiz, aptal (s.3177)

Mıdara: Kötü, işe yaramaz, güçsüz, çürük (s.3179)

Mıhsi: Aptal (s.4596)

Mınmın: Çok konuşan geveze (s.3186)

Mırı: Geveze (s.3187)

Mırık: Kötü, sevimsiz (kimse) soysuz, aşağılık aile (s.3187)

Mırıl: Pislik, çöplük (s.3188)

Mırka: Bet beniz (s.3189)

Mırnav: Erkeğe çok düşkün olan kadın; kedilerin çok istekli olduğu zaman (s.3190)

Mıskı: Cimri (3191)

Mısmıs: Sessiz, utangaç; uyuşuk ve kılıksız (s.3193)

Mıtırık: Geveze (s.3194)

Mıtırıp: Cimri (s.3194)

Mıtırıp: Cimri; kavgacı (s.4598)

Mıyl mıyl: Sıkılğan, sıkılğan (bakmak için); aptalca, bel bel(bakmak için) (s.3195)

Mıymışak: Cimri, sesiz, uyuşuk, şaşkın (3175)

Mızthçi: Dedikoducu (s.3196)

Mığır: Cimri (s.3198)

Mirat: Uğursuz (s.4599)

Mismis: Tembel, uyuşuk, bön, saf (s.4599)

Miya: Tembel (s.3206)

Momaç: Aptal, sersem (s.3210)

Moradalak: Serseri (s.3211)

Mömelet: Aptal, alık

Mösmös: Budala (s.3215)

Mudara: Zayıf, cansız, işe yaramaz güçsüz (s.3216)

Mudavak: Çok kaba adam (s.3216)

Muhsi: Sinsi, içten pazarlıklı (s.3219)

Murgazan: Dedikoducu, söz taşıyan (s.3222)

Murtatlık: Hainlik (s.3223)

Muzu:Ara bozucu (s.4603)

Mülcem: Şaşkın, beceriksiz(kimse) (s.3229)

Münevsiz: Sıra, saygı göstermeyen; yakışsız iş gören; geveze, beceriksiz, şaşkın, iş bilmeyen (s.3230)

Mürşe: Kirli, pis (kimse) (s.3231)

Nadar: Yakışsız, biçimsiz (s.3233)

Nahıs: Ters, inatçı (kimse); cimri, bencil (s.3235)

Nana: Çok yaşlı, bunak kadın (s.3239)

Nasaş: Ters, düşüncesizce konuşan (s.3242)

Nasibetsiz: Uygunsuz (kimse) (s.3241)

Naşşal: Uğursuz (kimse); açığöz (s.3242)

Neprüs: Pis, kirli kimse (s.4607)

Nevirsüz: Çirkin yüzlü (s.3249)

Nınnık: Mızıkçı, oyunbozanlık eden (s.3252)

Nicimsiz: Pisboğaz (s.3252)

Ninnak: Beceriksiz, elinden iş gelmeyen (s.3253)

Niyar: İki yüzlü (s.3254)

Nuruş; Çirkin(kimse) (s.3257)

Ohcur: Uçkur (s.3274)

Oma:Boşboğaz, dedikoducu (s.3281)

Onbeşhamamı: Gelin güvey hamamı (s.3284)

- Orfana: Kötü yola düşmüş kadın (s.3290)
- Oski: Kötü yolda olan kadın (s.3293)
- Otoma: Kocaya kaçmış kız (s.3296)
- Oturavarmak: Kızın evden kocaya kaçması (s.3299)
- Oturulmuş kız: Evlenme çağı gelmiş yaşlı kız (s.3297)
- Oynaş dölü: Piç (s.3304)
- Oynaşmak: Kadın ve erkek nikahsız yaşamak (s.3304)
- Oynatma: Hoppa (s.4620)
- Oyunlu: Sözünden dönen, düzensiz (s.3307)
- Oyuntu: Tembel (s.4620)
- Ozan: Geveze, dedikodu, dırıltı (s.3307)
- Ölçer: Arabozucu, fitne (s.3331)
- Ölesek: Tembel (s.4626)
- Ölübüşük: Uyuşuk, beceriksiz, tembel (s.4626)
- Önlük bağı: Uçkur (s.3343)
- Önlük: Kötü kadın (s.3343)
- Önneksiz: Çirkin, kılıksız kimse (s.3343)
- Öpçem: Kötü kişi (s.4627)
- Örtlek: Korkak (s.3351)
- Örübiran: Çırılçıplak (s.3354)
- Örünç: Rüşvet (s.3356)
- Öselek: Sünepe, beceriksiz (s.3357)
- Öşek: Dedikodu, abartma (s.3358)
- Öşek: Hortlak (s.3358)
- Ötürmek: Kimse görmeden olmak, aşırmaq (s.3361)
- Özebebek: Geveze (s.3371)
- Özü bozuk: Kötü yaradılışlı kimse (s.3375)
- Özüncülük: Oyunbozanlık (s.3376)
- Paçavra: Beceriksiz (s.3378)
- Paçkıl: Düzensiz, pis; yaptığı işi eline yüzüne bulaştıran (s.3379)
- Paçur: Üstü başı dağınık, pis (s.3379)
- Paf: Kof, dayanıksız (kimse) (s.3379)
- Paflak: Ablak yüz; şişman ama güçsüz (kimse) (s.3380)

Pahal: Elinden iş geldiği halde yapmayan, savsaklayan, tembel, cimri, bencil, kıskanç, inatçı (s.3381)

Pahl: Tembel, üşengeç, cimri (s.4635)

Palaçar: Aptal, her işi yüzüne gözüne bulaştıran (s.3384)

Palala: Giyimi düzensiz ve dağınık (s.3384)

Palatır: Sersem, beceriksiz (s.3385)

Palçıklı: Darmadağınık, derli toplu olmayan (kadın) (s.3387)

Paldımsız: Davranışları düzensiz, düşüncesiz ve saygısızca olan; giyinişi düzensiz, dağınık olan (s.3387)

Paldır: Düzgün iş yapmasını bilmeyen, tembel (s.3388)

Pampah: Beceriksiz (kimse) (s.3390)

Pan: Dikkatsiz (s.3391)

Panaz: Sersem (s.3392)

Pangavut: Aptal, sersem (s.3393)

Panı: Giyinişe önem vermeyen, pasaklı (s.3393)

Panta: Hırsızlık (s.3394)

Pap: Uyuşuk, beceriksiz, sersem (s.3394)

Papaklık: Döneklik, kötülük (s.3395)

Parpara: Geveze, giyimi eski ve düzensiz kadın, paylama, korkutma (s.3400)

Parpı: Dayak, hak edilen kötü son, ceza, korku, korkutma, gözdağı (s.3400)

Partal: Düşünmeden söylenmiş kırıcı söz, abartarak konuşan, yalancı, giyinişi düzensiz pis olan (s.3403)

Pasafçı: Patavatsız, sözünü bilmeyen (s.4640)

Pasafka: Aşağılık, onursuz, değersiz

Pasarıf: Pislik, süprüntü (s.4640)

Pastaf: Yalan, uydurma (s.3407)

Pata pat: Patavatsızca (Konuşma için), söyleyeceği sözü bilmeyen, salakça konuşan (s.3404)

Patavalı: Üstüne başına iyi bakmayan, pasaklı (s.3410)

Patavı: Beceriksiz (s.3411)

Patavra: Abartma, yalan (s.3411)

Patirik: Gelişi güzel konuşan, geveze, beceriksiz, giyinişi düzensiz (s.3413)

Paypay: Budala, aptal (s.1945)

Paytı: Oynak, sözüne güvenilmeyen (s.3419)
 Pazdamah: Sövmek, verip veriştirmek (s.3419)
 Pedi: Açık göz, çıkarıcı (s.3421)
 Pehlül: Aptal, deli, sersem (s.3422)
 Peldirdek: Aptal aptal bakan (s.4644)
 Penez: Tembel (s.3428)
 Penti: Beceriksiz (s.4645)
 Pepe: Uyuşuk, sersem (s.3428)
 Perk: Korku (s.3433)
 Peşkünlü: Çokbilmiş (s.3437)
 Peygamber öküzü: Vurdumduymaz, ahmak (s.3439)
 Pıhlız: Cimri, görgüsüz (s.3441)
 Pımpırık: Cimri (s.4647)
 Pırlama: Budala, işini bilmeyen (s.3444)
 Pırpırej: Salak (s.3446)
 Pırtı: Uyuşuk, korkak (kimse) (s.3447)
 Pısada: Pis, beceriksiz (s.3448)
 Pışıldak: Sevimsiz, Sünep (kimse) (s.3450)
 Pıtırm: Cimri (s.3451)
 Pıtpıt: Tembel, beceriksiz (s.3452)
 Pıypıdık: Beceriksiz, uyuşuk (s.4649)
 Pızıngır: Haylaz, hovarda, çapkın (s.3453)
 Piçlik: Uyuşuk, tembel (kimse) (s.3454)
 Pin pin: Uyuşuk uyuşuk, tembel tembel (s.4651)
 Pinti: Tembel, beceriksiz (kimse) ; üstü başı pis, pasaklı (s.3458)
 Pipibiz: Cimri, eli sıkı (s.3459)
 Pipildek: Beceriksiz (s.3459)
 Pisdiyhli: Uyuşuk, pis (s.3462)
 Piye: Irza geçme (s.3466)
 Poççikli: İki yüzlü (kimse) (s.3467)
 Poço: Çok kısa boylu (kimse) (s.3467)
 Poh: Pislik (s.3469)
 Posada: Beceriksiz, pasaklı, dağınık (kimse) (s.3473)

Pot: Husyeleri şişmiş (kimse),Lazımlık (s.3475)
 Potuk: Kısa boylu, bodur, tıknaz (kimse) (s.3476)
 Pösüne: Pasaklı, sünepe (s.3483)
 Püsleme: Tembel, beceriksiz (s.3505)
 Püsürük: Cimri, pis, özensiz giyinen (s.4659)
 Sadağa: Başkalarının sırtından geçinen asalak kimse (s.3512)
 Sadıllı: Pis, üstü başı kirli insan (s.3513)
 Sakametli: Uğursuz (s.3519)
 Sakar teper: Pot kıran, patavatsız (s.3520)
 Salah: Budala, ahmak (s.4666)
 Salat: Beceriksiz (s.4667)
 Salbaş: Serseri (s.3525)
 Saldırsop: Bön, avanak, enayi (s.3525)
 Salgara: Düşüncesiz kimse (s.3525)
 Salgaracı: Karalayıcı, iftiracı (s.3525)
 Salık: Sersem, aptal (s.3527)
 Sallak: Çelimsiz (s.3528)
 Sallı sartlı deli: Zırdeli, azgın deli (s.3530)
 Samağar: Anlayışı kıt, anlayışsız (s.3532)
 Samansak: Akılsız, budala (s.3533)
 Samırdamak: Anlamsız konuşmak, saçmalamak (s.3534)
 Samıt: Deli (s.4670)
 Sanavır: Aptal, sersem (s.3536)
 Sangama: Aptal, sersem, şaşkın (s.3538)
 Sanısı kalın: Anlayışsız, kalın kafalı (s.3539)
 Santır: Sersem, aptal (s.3541)
 Sapalaç: Aptal, sersem; anlamsız, saçma konuşan (s.3541)
 Sapansız: Dengesiz, densiz, düşüncesiz (s.3542)
 Sapır buçuk: Deli dolu, şuursuz (s.3542)
 Sapısalık: Beceriksiz (s.3543)
 Sapısılık: Kişiliksiz, kendini bilmez (s.3543)
 Sapramak: Abuk sabuk konuşmak (s.3544)
 Sapuk: Sapık (s.3544)

- Sarıayaklı: Uğursuz (s.3546)
- Sarıtsıka: Renksiz, sağlıksız adam (s.3548)
- Sarkal: Pörsümüştü, sarkmış deri (s.3549)
- Sarkmak: Açgözlülük yapmak (s.3549)
- Sarsah: Aptal, ahmak (s.4674)
- Sarsahlık: Ahmaklık, budalalık (s.3550)
- Sarsak: Sersem, ahmak, dağınık (s.3550)
- Sarsataş olmak: Sırnaşmak, başbelası olmak (s.3550)
- Sarsuh: Düşüncesiz, anlayışsız (s.4674)
- Sası: Sözüünü bilmeyen, densiz, deli (s.3551)
- Sasık: Sağlıksız, renksiz (kimse) (s.3551)
- Satama: Çekirgen, aptal, sersem (s.3552)
- Savak: Aptal, akılsız (s.4676)
- Savak: Aptal, şaşkın (s.3553)
- Savısı: Beceriksiz, baştan savma iş yapan, geveze, kararsız, başıboş (s.3557)
- Savulyort: Düzensiz, dağınık; ahmak (s.3558)
- Sayanı: Anlayışsız, vurdumduymaz (s.3560)
- Saymanta: Kaba saba, patavatsız adam (s.3562)
- Seçme: Kötü yolda kadın (s.3566)
- Seğelmek: Aptalca, alık durmak (s.3567)
- Sehlik: Vurdumduymaz, aldırılmaz, aptal (s.3569)
- Selçik: Bakımsız, dağınık kadın; beceriksiz, kırıp dökücü kimse, sakar (s.3576)
- Seldir seldir söylemek: Anlamsız, saçma sapan konuşmak (s.3576)
- Seldirseme: Aptal, sersem (s.3576)
- Selek: Aptal, budala (s.3577)
- Seme: Aptal, sersem, budala (s.3580)
- Semsem: Geveze; sersem (s.3582)
- Semsiz: Dalgın, alık, bilinçsiz (s.3582)
- Semsürt: Sersemce, aptalca (s.3582)
- Seppetmek: Söverek yermek (s.3587)
- Sepsepi: Dalgın, sersem (s.3587)
- Serevi: Sersem, budala (s.3589)
- Serfoş: Sarhoş (s.3589)

Setük: Düzensiz (s.3595)

Sevi: Öksüz, yetim (s.3596)

Sevik: unutkan, sersem (s.3596)

Seyirsiz: Görmek istenilmeyen kimse (s.3598)

Seyli: Bön, aptal (s.4688)

Seyreyh: Akılsız, budala, bön (s.3601)

Sığır: Obur; ahmak (s.3605)

Sıkra: Cimri (s.3609)

Sılık: Kirli, pis (s.3610)

Sınap: Dolandırıcı, söz dinlemeyen dik kafalı kimse (s.3611)

Sinkırmak: Sümürmek (s.3614)

Sınnap: Yüzsüz, sırnaşık (s.3615)

Sıntır: Beceriksiz (s.4692)

Sıpçık: Kötülük yapan, kötü yürekli kimse (s.3615)

Sıpiyan: Tembel (s.3616)

Sırçık: Şımarık, arsız (s.3617)

Sırkınlık: Çelimsiz, zayıf (aşağılama için) , fala bakan kimse (s.3619)

Sırkuv: Sırnaşık (s.3619)

Sırnaşuk: Sırnaşuk, yüzsüz (s.4694)

Sırsıl: İnatçı (s.3620)

Sırtarık: Şımarık, utanmaz (s.3621)

Sırtık: Yüzsüz, utanmaz (Çocuk için) (s.3621)

Sırtlak: Yersizce kahkaha ile gülen (s.3621)

Sısağan: Sessiz, sinsî (s.3621)

Sıtarasız: Sevimsiz, suratsız, çirkin, kılıksız, kötü giyimli, Şanssız, alınyazısı kötü; uyuşuk, beceriksiz (s.3622)

Sıvık: Deli, akılsız, dengesiz (s.3625)

Sıyrık: Şımarık, utanmaz (s.4696)

Sıyrık: Utanmaz, yüzsüz bilgisiz kimse; şanssız, alınyazısı kötü, uyuşuk, beceriksiz (s.3629)

Sibidik: Utanmaz, yüzsüz (s.3631)

Siğecen: Kurnaz, sessizce iş yapan, sinsî (s.3632)

Siğirseği: Anlayışı az kimse (s.3633)

- Silcik: Gösterişsiz, cılız, arık (s.3635)
- Silik: Onursuz, şerefsiz, sapık, geveze (s.3636)
- Silkik: İşsiz güçsüz, tembel (s.3637)
- Silpiç: Kirli, pis kadın (s.3638)
- Simbil: Sinsi (s.3638)
- Similsek: Sümük (s.3639)
- Simser: Sinsi (s.3639)
- Simsor: İşsiz güçsüz, çakal (s.3639)
- Sin kontu: Eli sıkı, cimri (s.4700)
- Sinan: Sinsi (s.3639)
- Sindel: Tembel (kimse) (s.3640)
- Sindik: Pisboğaz, obur (s.4699)
- Sinecen: Sinsi (s.3641)
- Sineklenmek: Oyalanmak, tembellik etmek (s.3641)
- Sinekli: Ağırca, tembel, uyuşuk (s.3641)
- Singil: Uyuşuk, tembel (s.3642)
- Singin: Utangıç, çekingen (s.3643)
- Sinsin: Sinsice (s.3646)
- Sinsiz: İnatçı, sinirli, sert yaradılışlı kimse (s.3646)
- Sintile: Pis, beceriksiz, insan arasına katılmayan (s.3646)
- Sipeçen: Sinsi, kurnaz (s.3646)
- Sivrigöz: Kem göz (s.3651)
- Sivsik: Uyuşuk (s.3651)
- Sivtinmek: İşsiz, parasız, eli boş (s.3651)
- Siyenlemek: Tembel tembel gezmek (s.3653)
- Siyez: Biçimsiz, sevimsiz, çirkin (insan ve hayvan için) (s.3653)
- Siyege: Yasal olmayan evlilik, eğreti evlilik (s.4701)
- Siyim: Beceriksiz, sünepe (s.3654)
- Siymen: Cimri (s.4702)
- Soğumsuz: Açgözlü (s.3658)
- Sohumsuz: Terbiyesiz (s.3659)
- Sokur: Kör (s.3662)

Solak: İnatçı, ters (kişi ya da hayvan) , elinden iş gelmeyen; dengesiz kimse (s.3662)

Som: Kaba (s.3663)

Songurt: Somurtkan (s.3666)

Sopalaç: Aptal (s.3667)

Soroğ: Kurnaz (s.3668)

Sosrat: Ahlaksız (s.3669)

Sosur: Suratsız, sevimli, kibirli (s.3669)

Soyak: Sersem (s.3671)

Söğecen: Aşağılayıcı söz kullanan, ağzı bozuk kimse(s.3675)

Sölepe: Bir iş elinden gelmeyen, beceriksiz, saygısız kimse(s.3679)

Sölpük: Kötü giyimli, kılıksız, uyuşuk, dalgın kimse (s.3679)

Sömelek: Budala, sersem (s.3681)

Sömürtkan: Asık yüzlü, somurtkan (s.3681)

Sörtük: Sürtük, çok gezen kimse (s.3682)

Sözebesi: Geveze (s.3687)

Sucuğunu sarkıtmak: Bir şeye aç gözlülük ile bakmak (s.3689)

Sudurlu: Kurnaz (s.3690)

Suğumsuz: Açgözlü, hırslı (s.3691)

Sulungur: Aptal, sersem, şaşkın, işe yaramaz (s.3695)

Suluzırtlak: Saygısız, kendini bilmeyen, şımarık (s.3695)

Sumbar: Sakar, uğursuz, aksi (s.3696)

Sumsuk: Sevimsiz, huysuz (kimse için) (s.3696)

Sungur: Soğukkanlı ve somurtkan kimse (s.3698)

Suratı bozuk: Huysuz, kötü huylu (s.3700)

Susak: Sersem, serseri (s.3702)

Sustalı: Kıvrak yürüyen (s.3703)

Suyutkunu: Beceriksiz, inceliksiz, kaba (s.3706)

Süflü: Bakımsız, sünepe (s.3707)

Süğümsüz: Pisboğaz (s.3708)

Süğüş: Sersem, beceriksiz (s.3708)

Süke: Kaba (s.3708)

Süksünü ergi: Uyuşuk (s.3709)

Süksünüdüşük: Somurtkan, suratı asık (s.3709)

Süle: Ahmak (s.3709)

Sülümsük: Pisboğaz (s.3711)

Sülünk etmek: Küçülmek, alçalmak (s.3711)

Sümbe: Utanmaz, arsız (s.3711)

Sümdük: Arsız, açgözlü, başkasının yediğindenisteyen (s.3711)

Sümelek: Ahmak (s.3713)

Sümenlenmek: Tembelleşmek (s.3713)

Sümeşik: Uyuşuk, tembel (s.3713)

Sümselemek: Bir şeyi çalmak için çevrede sinsi sinsi dolaşmak (s.3714)

Sümsüm: Sinsi (s.4713)

Sümsüme: Yapışkan (kimse) (s.3714)

Sümtük:Boşgezen, kılıksız (s.3715)

Sünak: Açgözlü (s.3715)

Sünek: Cimri (s.3716)

Sünempe: Uyuşuk, sümsük, sünepe (s.3716)

Süreyhaden çılmah: Kadın saygısızca, utanmaksızın bağırp çağırarak, kontrolden çıkmak (s.3721)

Sürsat: Patavatsız (s.3724)

Sürsüz: İnsanlık yanı olmayan, duygusuz (s.3724)

Sürtük: Hoppa, oynak, ahlaksız; arsız, yüzsüz, açgözlü(s.3725)

Sürüntü: Yokluk ve sıkıntı nedeniyle ezilen kimse ; zayıf, cılız, kuru (s.3726)

Sürütme: Beceriksiz kadın; seilmeyen, düşük yaradılışlı kimse (s.3726)

Sütal: Eğitimsiz, terbiyesiz (s.3728)

Sütce: Şiş karınlı, kansız (s.3728)

Süzek: Kendini beğenmiş (s.3732)

Şabadan: Boşboğaz, geveze (s.3734)

Şabbaz: Beceriksiz (s.3734)

Şabşak: Pisboğaz, obur (s.4719)

Şadak: Boşboğaz, geveze (s.3734)

Şaddak: Nazlı, hoppa, şakacı (s.3734)

Şadı:Şebek gibi, çirkin (kişi) ; sıska (s.3735)

Şaful: Düşüncesiz (s.3735)

Şahtesiz: Uygunsuz, yersiz (s.3737)

Şakırdak: Hoppa (s.3738)

Şakırdak: Hoppa (s.4720)

Şalak: Aptal, huysuz, arsız, değersiz , olgunlaşmamış kişi, pisboğaz, obur (s.3741)

Şalakgoz: Yalan dolan; baştan savma iş yapan, iriyarı, beceriksiz kişi (s.3741)

Şallah: Eğitilmemiş, terbiyesiz , aşağılık(kişi); beceriksiz (s.3742)

Şallak mallak: Çırılçıplak (s.3742)

Şallavcı: Abartıcı, yalancı (s.3742)

Şamak: Saçsız, dazlak (s.3742)

Şambaba: Kısa boylu, tıknaz (kişi) (s.3743)

Şamdamak: Dedikoducu (s.3745)

Şamdik oturmak: Lök gibi, tembel tembel oturmak (s.3745)

Şamırta: Haşarı, yaramaz (s.3752)

Şamıta: Ahlaksız, hoppa kadın (s.3752)

Şamşalak: Şaşkın (s.3744)

Şamtin: Zayıf, kemikleri çıkmış ve çıplak (s.3744)

Şanlı: Ahlaksız kadın (s.3744)

Şantalan: Kötü yürekli (s.4771)

Şapalah: Saygısız (s.3745)

Şapatsız: Kirli, pis (s.3745)

Şapçı: Vurdumduymaz, kılıbık (s.3745)

Şapıldak: Sözü ağzında geveleyen, geveze (s.3745)

Şapır: Ahmak (s.3745)

Şapşakan: Hızla kapan, açgözlü (s.3746)

Şapşal: Biçimsiz, düzensiz, şaşkın, beceriksiz, alık (s.3748)

Şapşalak: 1. Utanmazca senli benli davranan 2. Tutarsız konuşan, ivedi ve özensiz iş yapan, tezcanlı (3749)

Şapşallak: Çırılçıplak (s.3749)

Şapşap: Yaramaz, hoppa (s.3749)

Şaptalak: Aptalımsı (s.3749)

Şaptamak: Ağzında bakla ıslanmamak (s.3749)

Şargada: Yaramaz, kavgacı, hain (s.3750)

- Şarıkkın: Saygısız, yersiz atılganlık yapan (s.3751)
- Şarıkmak: Şımarık, densiz davranmak (s.3751)
- Şarkadalık: Haylazlık, yaramazlık (s.3751)
- Şarlak kafa: Saçsız, dazlak (s.3752)
- Şarpıtlı: Özensiz giyinişli (s.3752)
- Şaşkaloz: Çirkin, kötü huylu (s.3753)
- Şaşkın: Tembel, hasta, güçsüz (s.3753)
- Şatafçılık: Dalkavukluk (s.3754)
- Şatah: Biçimsiz, iri, şişman (s.3742)
- Şavak: Alık alık, sağa sola bakınarak yürüyen kişi (s.3755)
- Şavkar: Ahlaksız (s.3755)
- Şavşal: Sarsak, kılıksız (s.3756)
- Şavşat: Deli (s.3756)
- Şaybıl: Yaramaz, şımarık (s.3756)
- Şayır: Alık, şaşkın (s.3756)
- Şellabella: Değersiz kişi (s.3761)
- Şenelek: Hoppa (s.4725)
- Şergin: Üste çıkan, yüzşüz (s.3765)
- Şerine neverem: Edebsiz, haksız, yersiz davranışlı (s.3765)
- Şerpeçe: Bakımsız, acınacak, utanılacak durumda (s.3765)
- Şevede: Dedikodu (s.3766)
- Şıkılsız:Eğitimsiz ; biçimsiz giyimli (s.3768)
- Şıl: Çirkin, aşağılık (s.3769)
- Şıldırlı: Kötü giyimli, bakımsız (s.3770)
- Şıllıhı: Utanmaz (s.3770)
- Şınanay: Hoppa kadın (s.3771)
- Şınavut: Açgözlü, her gördüğünü isteyen (s.3771)
- Şıpıtık: Kılıksız (s.3773)
- Şırnaşık: Şımarık, ters, geçimsiz (s.3775)
- Şırpık: Sakat göz (s.3775)
- Şırpıntı: Uygunsuz kadın (s.3775)
- Şıtanmak: Arsızlık yapmak (s.3775)
- Şıvga: Kabadayı, çapkın, güzel, kıvrak kadın (s.3776)

Şıvgın: Şımarık (s.3776)

Şıvıdı: Söz taşıyan, arabozan (s.3776)

Şifilleme: Dedikodu (s.3778)

Şiftirik: Gereksiz konuşan, geveze (s.3778)

Şihne: Tembel (s.4728)

Şikez: Cılız (s.3778)

Şikirsiz: Sevimsiz, kılıksız, yakışksız (s.3779)

Şillik: Hoppa (s.3780)

Şingil: Hoppa (s.3782)

Şipçit: Boşboğaz (s.3783)

Şıpdamak: Geveze, kovucu (s.3783)

Şıppidi: Aptal (s.3785)

Şırnemek: Yaramazlık etmek, şıarmak, birine nedensiz, kabadayıca çatmak, sataşma (s.3787)

Şışmeldek: Sıska (insan) (s.3790)

Şomkadem: Uğursuz (s.3792)

Şorolop: Boş, kandırıcı söz (s.3793)

Şörrüklü: Pasaklı (s.3794)

Şünedir: Leke, suç, kusur (s.3797)

Tahara: Alay, aşağılama (s.3803)

Tahmaz: Kaba, aptal, beceriksiz kimse (s.3803)

Tahta: Ahmak, aptal (s.3805)

Taktakı: Çok zayıf (kimse) (s.3813)

Taktuk: Beceriksiz, elinden iş gelmeyen (s.4736)

Talaş: Şişman (kimse); üzüntü, kuruntu (s.3815)

Tambara: Ahmak, uyuşuk, tembel (s.4738)

Tamışa olmak: Ayıplanmak, çok utanılacak duruma düşmek (s.3819)

Tamışa: Alçak, aşağılık (kimse) , alay, eğlenme (s.3819)

Tamsalak: Kısa boylu, tıknaz (kimse) (s.3820)

Tanaka: Büyük kafalı, anlayışsız (çocuk) (s.3820)

Tanlamak: Kınamak, ayıplamak; aldatmak (s.3823)

Tantan: Geveze, boşboğaz (s.3823)

Tapalı laf: Başkasını iğneleyecek biçimde söylenen söz (s.3825)

- Tapasız: Korkak, yüreksiz, dayanıksız (kimse) (s.3826)
- Tapırdamak: Birine hoş görünmek için onursuz davranışlarda bulunmak (s.3828)
- Taplı: Şişman, semiz (s.3829)
- Tappakiriş: Çok sarhoş (s.3830)
- Tapsak: Düşünmeden konuşan, sözünü bilmeyen (s.3830)
- Tapun: Değeri düşük, kötü nitelikli (mal için) (s.3832)
- Tartalcı: Yüksekten atan, abartıcı (s.3837)
- Tasma: Çalım satma, kibirlenme (s.3840)
- Tasmal: Biçimsiz şişman (s.3840)
- Tastak: Yakışksız (s.3840)
- Taşbaşı: Saygısızca, edepsizce (s.3841)
- Taşkın: Azmış, gözü dönmüş (s.3842)
- Tat: 1.Dilsiz 2. Deli, üreme organı büyük kimse (s.4743)
- Tava kapağı: İki yüzlü (adam) (s.3847)
- Tavur: Rüşvet (s.3852)
- Taya: Asalak, sığıntı (s.3853)
- Taytak: Geveze, çok konuşan (s.3855)
- Tazlak: Çıplak, saçsız baş (s.3856)
- Tecimillet: Eğitilmemiş, ahlaksız (s.3859)
- Tekdamar: Zayıf, cılız , korkak (s.3864)
- Teletür: Çok zayıf kimse (s.3872)
- Telimsinir: Kibirli (s.3873)
- Tellek: Cinsil sapınca uğramış erkek; hovarda (s.3873)
- Teltük: Ayıp (s.3875)
- Teneşir horazı: Çok zayıf (kimse) (s.3880)
- Tengir: Cimri (s.3881)
- Tenten: Geveze; asalak (s.3882)
- Tepsitmek: Çirkin söz söylemek (s.3889)
- Terbiyeden Tezikmek: Yolunu şaşırmak, terbiyesizlik yapmak (s.3890)
- Terekeme: Aptal (s.3892)
- Terkisalat: Terbiyesiz; beceriksiz, uyuşuk (s.3894)
- Terlemek: Köpek anlamında kullanılan aşağılama sözü (s.3894)
- Terpiz: Oyunda hile yapan (s.3896)

Ters türs: Yalan yanlış (s.3897)

Teşir: Yabansı, çirkin (s.3900)

Teşireş: Kötü (s.3900)

Teşirlik: Utanmazlık, maskaralık (s.3900)

Teşkel: Büyük karınlı kimse (s.3900)

Tetiri bozuk: Sevimsiz (kimse) (s.3902)

Tevge: Terbiyesiz, ahlaken düşük kimse; yaramaz, haylaz, haşarı, şaşkın, düşüncesiz (s.3904)

Tevgende: İşsiz güçsüz, başıboş gezen kimse (s.3904)

Tevgileşmek: Haylazlaşmak (s.3904)

Tevtana: Huysuz, edepsiz (s.3905)

Teynek: Hoppa (s.3906)

Tezinti: Başıboş, yüz­süz (s.3909)

Tezmicaz: Sinsi, kötü yürekli (s.4759)

Tıgırdatmak: Alay etmek (s.3910)

Tıglı: Çabuk kızan, ters (kimse); zayıf, cılız, büyümemiş (kimse) (s.3910)

Tıhmıl: Şiş karınlı (kimse) (s.3911)

Tıkı: Sağır, vurdumduymaz (s.3912)

Tıkırdaklı: Geveze (s.3912)

Tıkız: Kısa boylu, şişman (s.3913)

Tıkna: Kendi zayıf, karın büyük ve şişkin (kimse) (s.3914)

Tıktıkı: Cimri (s.3914)

Tıktıkıcı: Cimri, eli sıkı (s.4760)

Tılak: Karnı şiş, sıtmal (kimse) (s.3914)

Tılhış: Etine dolgun, şişmanca (çocuk) (s.3915)

Tıraka: Çalım, kibir (s.3920)

Tıraklamak: Haber vermeden almak (s.3921)

Tırıklı: Edepsiz, ağzı bozuk (s.3921)

Tırkış: Büyüyemeyen, zayıf (çocuk) (s.3924)

Tırmanda: Başkasının sırtından geçinen, asalak (s.3925)

Tırtar: Ahmak (s.3926)

Tikloz: Çıplak (s.3932)

Tiltak: Hoppa, şımarık (s.3934)

Timtimi: Cimri (s.3935)

Tingabak: Kel kafalı (kimse) (s.3936)

Tingoz: Alingan, titiz, huysuz; çok zayıf, güçsüz (s.3937)

Tinkoz: Adi, değersiz; sabırsız; beceriksiz; (s.3937)

Tinsiz: Aptal, anlayışsız (s.4765)

Tinsiz: Huysuz, eğitilmemiş; konuşamayan, dilsiz (s.3937)

Tokur: Kısa boylu, cüce (s.3952)

Tolalanmak: Şişmanlamak, semizleşmek (s.3954)

Tolaz: Başiboş, işsiz güçsüz, sersem (s.3954)

Toloz: Cinsel sapınca uğramış genç; edepsiz, utanmaz (s.3955)

Tomak: Kısa boylu adam (s.3956)

Tombadız: Şişman, kısa boylu (s.3957)

Tomsa: Kısa boylu şişman (s.3959)

Tongur: Anlama sıkıntı olan, kalın kafalı; ahlaksız; çirkin sesli (kimse) (s.3961)

Topan: Şişman, tombul (kimse) (s.3965)

Topes: Tombul, şişman (s.3965)

Toralak: Donsuz (s.3969)

Toraman: Sarhoş (s.3970)

Toramani: Azgın (kimse) (s.3970)

Tortman: Tombul, şişman (s.3972)

Torvakeş: Pisboğaz (s.3972)

Toso: Pis; açgözlü (s.3975)

Toylun: Yosma (s.3977)

Toyuk: Sersem, aptal (s.3977)

Tölemiyesice: Allah seni büyütmesin anlamında ilenç (s.3981)

Töngüldemek: Kocamak, yaşlılıktan güçsüzleşmek (s.3984)

Töredi: Asalak (s.3985)

Töskel: Dikkatsiz, beceriksiz; patavatsız; yolsuz birleşmelere aracılık eden; alingan kavgacı (3986)

Töstös: Sinsi, kötü (s.3987)

Tula: Tembel (s.3989)

Tuşba: Çok şişman (kimse için) (s.3999)

Tutak: Cimri (s.4000)

Tuytu: Uyuşuk, tembel (s.4004)

Tuyuk: Saf, bön, aptal (s.4778)

Tülek: Kurnaz, açığöz, düzensiz; alingan, kuşkulu; korkak (s.4008)

Tülüngü: Utanmaz, sıkılmaz, edepsiz, şirret (kadın için) (s.4011)

Tüm: Saf, bön (s.4012)

Türeme: Evlilik dışı doğan çocuk, piç (s.4015)

Türmüntü: Beceriksiz, aptal (s.4016)

Türüdü: Sonradan görmüş; saygısız, haylaz; soyu sopu belli olmayan (s.4016)

Tüygeç: Arsız, şımarık çocuk

Ubuz: Korkak (s.4021)

Ucu: Yankesici, usta hırsız (s.4022)

Uçgun: Gelgit akıllı (s.4023)

Uçurmak: Çalmak, aşırarak (s.4025)

Uçurmak: Gizlice alıp gitmek. (s.4025)

Uğru: Hırsız, yol kesen (s.4029)

Uğut: Renksiz, solgun (s.4033)

Uğuz: Ahmak, bön, saf, uyuşuk (s.4033)

Uğuz: Anlayışsız, bunak (s.4785)

Ultasız: Kaba görünüşlü, terbiyesiz (s.4036)

Uluk: Aptal; düzensiz, dağınık kimse; uyuşuk, ağırca (s.4786)

Uluk: Miskin, tembel, pasaklı, ince, narin, hastalıklı (s.4036)

Umaysız: Avanak, beceriksiz; düşüncesiz, saygısız (s.4038)

Urasız: Çirkin, suratsız (s.4042)

Ursuz: Tembel (s.4043)

Urşat: Çirkin, yakışsız (s.4043)

Uruzlama: Ölçsüz, geliş güzel söz (s.4044)

Ustun: Kaba, kalın kafalı insan (s.4046)

Uş: Kötü (s.4046)

Uşgun: Çapkın (s.4047)

Uşum: Aptal, akılsız (s.4790)

Utumuna: Geliş güzel, aptalca, düşünmeden (s.4048)

Uvanak: Budala (s.4790)

Uydum: Uyuşuk, şaşkın (s.4050)

Uysal: Aptal, bön (s.4792)

Uysal: Aptal, bön, başkasının sözüyle davranan (s.4053)

Uyuntu: Kişiliksiz, serseri, tembel, uyuşuk (insan ve hayvan için) (s.4053)

Uyuryılan: Sinsi (s.4053)

Uz yılan: Sinsi kişi (s.4056)

Uz: Sinsi, kurnaz, hırsız (s.4054)

Uzlama: Ahmak (s.4055)

Ücü: Kısa boylu (insan için) (s.4057)

Üçlemek: İçki içmek (s.4059)

Üdüberyüzlü: Çirkin, kirli yüzlü (kimse) (s.4059)

Ügi: Sersem, korkak (s.4061)

Üğrübüz: Sinsi (s.4062)

Ülefesiz: Kılıksız (s.4064)

Üllüpcü: Hokkabaz, dolandırıcı (s.4065)

Üllüz: Cılız, işe yaramaz, güçsüz (s.4065)

Ülübösük: Sersem, tembel, beceriksiz (s.4066)

Ünsüz: Cılız, cansız, güçsüz (s.4069)

Üntüz: Yılışık, çapkın (erkek) (s.4069)

Ürümbez: Kurnaz (s.4073)

Ürübüz: Arabozucu, dedikoducu (s.4073)

Üsrük: Esrik, sarhoş (s.4076)

Üşencek: Tembel (s.4079)

Ütücü: Dolandırıcı, aldatici (s.4082)

Üvre: Geveze (s.4085)

Vazalak: Geveze, sözünü bilmez (s.4095)

Vetsiz: Yersiz konuşan, patavatsız (s.4099)

Vezlemük: Cansız, sıksa, yorgun, miskin (s.4100)

Vırık: Dönek, iş bozan (s.4103)

Vırınk: Zayıf, çelimsiz (s.4103)

Vıttırırızlık: Kişiliksiz, değersiz, yeğni kişi (s.4104)

Videli: Oynak, hoppa (s.4106)

Vidildemek: Geveze çocuk, durmaksızın, ince bir sesle, baş ağrıtana dek konuşmak (s.4106)

Vur: Sersem, aptal (s.4110)

Yaban ağası: Beceriksiz, aptal (s.4114)

Yaban: Evine bağlı olmayan adam (s.4113)

Yabankazı: Aptal (s.4114)

Yabur: Kaba, çirkin (kimse) (s.4115)

Yağ bağlamak: Şişmanlamak (s.4120)

Yağcı: Dalkavuk (s.4120)

Yağışak: Budala (s.4122)

Yağşak: Çok söyleyen, geveze (s.4127)

Yalak: 1. Geveze, boşboğaz, söz taşıyarak arabozan, 2. Sırnaşık, eğitimsiz, dalkavuk, döneke, aşağılık, onursuz (s.4137)

Yalamakçuluk: Bedavadan geçinme, asalaklık (s.4140)

Yalboğan: Obur, açgözlü (s.4144)

Yaldır: 1.Patavatsız 2.Açıkgöz (s.4145)

Yalım aşığı: Onursuz, aşağılık, değersiz (s.4147)

Yalmsak: 1. Obur 2. Başboş kişi (s.4147)

Yalkı: Başboş, sahipsiz (s.4149)

Yallı: Hoppa, kötü kadın, kirli, bakımsız (kimse) (s.4149)

Yalloş: Pisboğaz (s.4150)

Yalloz: Yersiz yurtsuz, serseri; ikiyüzlü, dalkavuk (s.4150)

Yaltak: Dalkavuk; kötü yola düşmüş kadın (s.4152)

Yalyağısı: Beceriksiz (s.4152)

Yamışgan: Dalkavuk (s.4157)

Yamşak: Uyuşuk, miskin (s.4160)

Yamşalak: Sünepe (s.4160)

Yamşırık: Saçma sapan konuşan (s.4160)

Yanaz: Ters, huysuz, inatçı, şımarık; cılız, hastalıklı (s.4163)

Yanbaç: Eğri bacaklı (s.4163)

Yancı: Huysuz, ahlaksız (s.4164)

Yangabaz: Biçimsiz gövdeli, kötü kaba, aksi (s.4166)

Yangal: Çarpık yürüyüşlü (kimse) (s.4166)

Yanıkara: 1. Beceriksiz 2.Lekelenmiş kişi (s.4170)

Yankabız: Tembel (s.4815)

- Yankaz: 1. Düzensi, yalancı 2. Haylaz, yaramaz (s.4172)
- Yankeş: 1. Şaşkı, gözünün tekini kapatarak bakan 2. Yan yan yürüyen (s.4172)
- Yansı: Ters yanıt, aksi, ters (kimse için) (s.4174)
- Yanşah: 1. Geveze, densiz, yersiz konuşan 2. Sarhoş, yılışık, çok gülen (s.4176)
- Yanşah: Serseri (s.4175)
- Yantal: Yalancı, düzensi, hırsız (s.4176)
- Yapaz: Koca kulaklı (s.4178)
- Yapazyupaz: Üstü başı yırtık, kirli (s.4178)
- Yapça: Söz taşıyan, arabozucu (s.4178)
- Yapıntı: Dekikoducu, ortalık karıştıran (s.4180)
- Yapışık: Uyuşuk, tembel (s.4180)
- Yaplak: Ödle, korkak (s.4180)
- Yaraş: Dalkavuk (s.4183)
- Yardak: Dalkavuk (s.4183)
- Yasdıhlı konuşmak: İki yüzlülük etmek (s.4194)
- Yasmak: Yüzüstü bırakmak (s.4196)
- Yassar: Pis, uyuşuk (s.4197)
- Yaşmaklı şeytan: Düzensi, hileci (s.4200)
- Yatak: Hırsız, eşikeyi barındıran, koruyan kişi, dolandırıcı (s.4201)
- Yavan: Çirkin, tembel, beceriksiz, gevşek (kişi) (s.4205)
- Yavaşak: Tembel (s.4206)
- Yave: Patavatsız (s.4206)
- Yavı: Akılsız, sersem (s.4206)
- Yavi: Şımarık (s.4207)
- Yavsak: Pis, tembel, arsız (kişi) (s.4208)
- Yavu: Yersiz, biçimsiz söz, anlamsız konuşan, geveze (s.4209)
- Yaygan: Dedikoducu, söz taşıyan (s.4211)
- Yaygaz: Söylenti çıkaran, yayan (s.4211)
- Yayılmak: Açık saçık, saygısızca oturmak, yatar gibi uzanmak (s.4212)
- Yaylu: Utanmaz, kendini beğenmiş (s.4215)
- Yayvan: Sersem (s.4217)
- Yedekçilik: Dalkavukluk (s.4222)
- Yedirmek: Bir kimseye rüşvet vermek. (s.4224)

- Yedirmek: Rüşvet vermek (s.4224)
- Yefiman: Hırsız (s.4224)
- Yegilgen: Şımarık, sevimsiz (s.4225)
- Yeğni: Değersiz; ağırbaşlı olmayan, hoppa (s.4228)
- Yeğnicek: Hoppa, şımarık (s.4820)
- Yekti: Babasız, başıboş büyüyen, serseri (.4232)
- Yel değirmeni: Geveze, yersiz konuşan (s.4233)
- Yelincek: Hafif hoppa, şımarık (s.4237)
- Yenki: Şaşkın, alık, aptal (s.4249)
- Yensek: Kendini beğenmiş, değersiz kişi (s.4250)
- Yereyapalak: Kısa boylu (kimse) (s.4253)
- Yermeşik: Sırnaşık (s.4255)
- Yerseki: Hevesi çabuk geçen, maymun iştahlı kişi (s.4256)
- Yersellemek: Küçük görmek, aşağılamak (s.4256)
- Yeyim: Rüşvet (s.4262)
- Yığaç: Tombul (s.4264)
- Yığman: Kısa boylu, etine dolgun (s.4265)
- Yılan yavrusı: Kötü kişi çocuğu (s.4268)
- Yıldızı düşük: Kötü alın yazısı (s.4270)
- Yıldızı erkek: Sevimsiz (s.4270)
- Yılık: Söze karışan, zevzek, geveze hoppa, sözünde durmayan (s.4272)
- Yılıkkan: Büyük ve çirkin ağızlı (s.4272)
- Yılışgan: Dalkavuk (s.4272)
- Yılık: 1.Çekingen, ürkek, yabanıl 2.Geveze, hoppa, şımarık (s.4273)
- Yıprıdak: Boşboğaz (s.4275)
- Yırıh: Sersem, budala (s.4276)
- Yırtıh: Utanmaz (s.4276)
- Yırtlaşık: Arsız, şımarık (s.4276)
- Yikim: Çirkin (s.4279)
- Yilelek: Hoppa (s.4279)
- Yimlemek: Rüşvet vermek (s.4280)
- Yitirik: Hafif akıllı, şımarık, yılışık (s.4283)
- Yivermek: Şişmanlamak (s.4285)

Yiyici: 1.Rüşvet alan 2. Çok yiyen, obur (s.4286)

Yiyimci: Dolandırıcı (s.4286)

Yoğun:1.Şekilsiz, kısa boylu, çirkin 2. İnatçı, ayrı baş çeken(s.4288)

Yolaktar: Boşboğaz (s.4291)

Yollu: Kolayca elde edilen, kötü yola düşmüş(kimse). (s.4292)

Yoluk: 1. Saçı başı dağınık, düzensiz 2. Beceriksiz, parasız, umarsız, hoppa, kötü huylu (s.4293)

Yoraça: Dalkavuk (s.4297)

Yoransız: Yersiz, anlamsız söz (s.4298)

Yordanlı: Deli (4299)

Yoroz: Aksi, huysuz, oynaş (s.4298)

Yosma: 1. Güzel, fattan, şen (genç kadın). 2.Aşırı süslü giyinen ve modaya takip eden kadın. (s.4301)

Yoylu: 1. Kötü kadın 2.Çok gezen, başıboş (s.4303)

Yoz: Yabanıl, kaba (kimse) , tembel (s.4304)

Yozmantı: Terbiyesiz (s.4306)

Yögente: İpsiz, boşıboş (kimse) (s.4306)

Yönetsiz: Beceriksiz, yatkınlığı olmayan (s.4309)

Yöntemsiz: Yeteneksiz, beceriksiz (s.4309)

Yufka: Zayıf, ince, dayanıksız, hafif (s.4313)

Yuğluk: Utangaç, beceriksiz (s.4314)

Yunul: Hoppa (s.4827)

Yuvanta: İşsiz, boş gezen, aylak (s.4326)

Yuvudek: Şişman, lağ taşı gibi (s.4327)

Yünağız: Geveze (s.4333)

Yünüllü: Pis, uyuntu, aptal (s.4333)

Yüzek: Arsız, utanmaz (s.4338)

Yüzkiri: Utanılacak şey, yüz karası (s.4339)

Yüzü kara:Utançlı , yalancı (s.4340)

Zabayıtsız: Patavatsız (s.4342)

Zabbak: Şaşkın, sersem (s.4342)

Zabın: Yoksul, şaşkın, miskin (s.4342)

Zaga: Geveze (s.4342)

Zaga: Pisboğaz (s.4343)

Zağal: Tembel (s.4343)

Zağlı: Kibirli (s.4345)

Zahenk: Gizli cinsel ilişkilere aracılık eden, göz yuman kişi (s.4345)

Zal: Deli (s.4347)

Zalbır: Kavgacı, dik kafalı (s.4347)

Zamzak: Aptal (s.4348)

Zamzum: Gevezelik (s.4348)

Zandas: Deli (s.4349)

Zar zar: Hiç durmadan, rahatsız edici biçimde (konuşma için) (s.4353)

Zardaklı: Kibir (s.4351)

Zargı: Ara bozucu (s.4351)

Zarna: Aşağılık (s.4351)

Zart zurt: Gereksiz, yersiz, saldırgan konuşma (s.4353)

Zartalak: Kaba, çirkin, biçimsiz, kaba, yakışıksız konuşan (s.4352)

Zavga: Aptal (s.4354)

Zavrak: Sağır, budala, anlamsız davranan (s.4355)

Zavur: 1.Gülünç söz, davranış 2.Sitem, başa kakma 3.Öfkeyle azarlama, emir, öfkeli, gürültülü ses 4. Kibir (s.4355)

Zaybak: Hoppa (s.4833)

Zehel: Cimri (s.4348)

Zenek: Aptal (s.4362)

Zerin: Yoksul (s.4364)

Zıbık: Hovarda, korkunç (s.4366)

Zıbıldak: Baldırı çıplak, zibidi, serseri, delidolu, hoppa (s.4366)

Zılgıt: Zayıf (s.4370)

Zımbık: Sersem (s.4372)

Zındıklı: Zırdeli (s.4373)

Zıpçıklı: Hoppa, kendini bilmez (s.4376)

Zıpçıktı: Görgüsüz, fırsatçı kimse. (s.4376)

Zıral: Yobaz, kaba (s.4378)

Zırık: Kaba adam (s.4379)

Zırıkı: Akılsız, aptal (s.4838)

Zırlabaz: Patavatsız, saygısız, utanmaz, tembel (s.4381)

Zırlak: Aptal (s.4380)

Zırtıkçı: Hoppa, oynak, gevze (s.4381)

Zırva: Boşboğaz (s.4382)

Zırzak: Zevzek (s.4382)

Zibidi: Beceriksiz, uyuşuk, eli sıkı, cimri (s.4386)

Zilli: Edepsiz, eli maşalı, şirret(kadın). (s.4389)

Zom: Aptal (s.4394)

Zom: Çok sarhoş, aptal. (s.4394)

Zombo: Züppe (s.4394)

Zop öküzü: Anlayışsız, aptal (s.4843)

Zopzopu: Huysuz, ahlaksız (s.4397)

Zömbek: Aptal, beceriksiz (s.4401)

Zübella: Aptal, tembel (s.4403)

2.9. Toplum Tarafından Kaba, Müstehcen, Ayıp Kabul Edilen Örtmeceler

İnsanlar tarafından ayıp, müstehcen, kaba olan ifadelerin oluşmasıyla bunların daha uygun bir şekilde ifade edilmesi gerekliliği oluşmuştur. Bu şekilde insanları kırmadan, incitmeden daha uygun bir üslupla karşıdakine iletmış olur. Bu sayede toplum içerisinde oluşacak zıtlıklara ve karşıtlıklara karşı bir arda daha uyumlu şekilde yaşamaları mümkün olacaktır. “İnsanlar her durumda kibar olmadığından dilde kabalık da kibarlık kadar önemlidir. Kabalık kavramı bağlamda olumsuz değerlendirmelere yol açan ve bireyin saygınlığını zedeleyici iletişimsel davranışlar olarak tanımlanmaktadır”(Akıncı Oktay,2015: 269-285). İnsanlar sadece hal ve hareketleriyle kabadavranışlarını göstermezler üslup olarak da nezaket sahibi olduğunu göstermek zorundadırlar. İşte burada karşıdakini incitmeden söylemek istediğini karşıdakine aktarmak önemlidir. Örtmece aslında bir üsluptur ‘lağımıcı’ sözcüğü bu işi yapanlar için söylenen aslında bir meslek adı olmuştur. Ama toplum içinde bu sözcüğü kullanmayız çünkü karşıdakini incitmemek adına ağızlarda bu kelime için ‘çeken’ ifadesi kullanılmıştır. Toplamda ondokuz örtmece sözcük tespit edilmiştir. Derleme sözlüğünde geçen ayıp, kaba, müstehcen örtmeceler anlamlarıyla şunlardır.

Arap: Zenci, fellah. (s.298)

Beslek: Besleme, hizmetçi, evlatlık (s.640)

Cad: Zügürt (s.840)
 Culuz: Parasız (s.1014)
 Çeken: Lağımcı (s.1110)
 Çıplak: Fakir, zügürt olan (kimse) (s.1184)
 Dayıbaş: Amele başı (s.1388)
 Gönçek: Don (s.2152)
 Görüntü: İç güveyi (s.2084)
 Harmanda: Hizmetçi, uşak (s.2292)
 Kaftar: İhtiyar, cadı, bunak (s. 2594)
 Sümlümtay: Bilgisiz (s.3714)
 Şirgilolmak: Sataşmak, baş belası olmak (s.3786)
 Tek çarık: Yoksul, kabadayı (s.3864)
 Tıngır: Akılsız (s.3917)
 Yanlış: Şeytan gibi, akıllı, yiğit, açık göz (s.4173)
 Yuf: Boş, karşılıksız (s.4313)
 Yuf: Boş, karşılıksız (s.4313)

2.10. Hayvanlar İle İlgili Olan Örtmeceler

Toplumlarda çeşitli hayvan isimleri tabu olabilir. Hayvan adlandırmalarında korku ve ürkmeden dolayı oluşan totemistik inançlar daha sonradan tabuya dönüşerek anlam alanında da değişiklik meydana getirir. Türk toplumlarında ‘börü’ kelimesi başta birçok hayvan adlandırmasında kullanılırken ‘böcek, solucan’ gibi, daha sonradan sadece kurt anlamında kullanılmıştır. Kurt Türk toplumunda efsanevi bir yere sahip olduğu için kurt ile ilgili birçok tabu oluşmuştur. Bu tabu ile ilgili çokça örtmece sözcükler türetilmiştir. Hayvanlarla ilgili diğer örtmece sözcüklerde, toplumda söylenilmesi uygun olmayan ayıp sözcükler ve ayrıca söylenildiğinde iğrenme hissi uyandıran sözcükler için örtme işlemi yapılmaktadır. Hayvanların çiftleşmesiyle ilgili; ‘ağunmak, aşma, badaşma vb.’ sözcükler halk arasında çok türetilmiştir. Ayrıca toplumda hayvan dışkıyla ilgili örtmeler fazlasıyla kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze kadar temel geçim kaynaklarımızdan olan hayvancılık toplumda önemli bir yere sahip olmuştur. Bu öneminden dolayı hayvanlarla ilgili hastalık adlarında direkt söylenmeyip bunların daha uygun ve korku giderici bir şekilde söylenmesine özen gösterilmiştir.

Temel anlamı ‘siyah’ olan karanın kavram olarak tabulaşmasıyla birlikte meydana gelen değişmeye, tabu nesneler(hayvanlar) için kullanımına B.Ögel şöyle der: “Türklerde her çağda olduğu gibi bugünde ev hayvanları, kendilerinin her şeyi, hatta hayatlarının yarısıdır. Bundan dolayı onlar arı, temiz ve ağırdılar. Ancak onları “kara” diye adlandırmakla, bu hayvanlara bazı gizli güçler ve sevgi sihirlerinde verebiliyorlardı”(Ögel,1991: 444). Kara sözcüğünün bu kadar önemli olması halk arasında da görülmektedir. Derleme sözlüğünde geçen hayvan hastalık adlarının da çoğunluğunda kara adı geçmektedir. ‘Karaağrı’, ‘karabahçe’, ‘karaçıkın’, ‘karaşap’, ‘karayanık’, ‘karayelin’ vb. birçok örnek de verebiliriz. Hayvanlarla ilgili sözcükler aşağıdadır. Derleme Sözlüğünde ikiyüzdört örtmece sözcük bulunmaktadır. Buda gösteriyorki ağızlarda hayvan isimleriyle ilgili fazlaca örtmece sözcük türetilmektedir.

Adı kötü: Yengeç (s.66)

Ağunmak: Dişi köpek pobe kalmak, çiftleşmek (s.114)

Ahbun: Gübre, fışkı (s.126)

Akçagurun: Büyükçe eşek (s.145)

Alak: Kızana gelmiş köpek (s.189)

Alat: Azgın, tehlikeli bir köpek (s.200)

Arap işi: Katır (s.299)

Aşma: Hayvanların çiftleşmesi (s.361)

Badaşma: Köpeklerin çiftleşmesi (s.464)

Balada: Leş (s.497)

Basırı: Sarılık hastalığı (kavun ve karpuz için) (s.4447)

Bastırmak: Dişi hayvanı erkekle çiftleştirmek (s.548)

Bıcılğan: Bir çeşit at hastalığı (s.4458)

Borsamak: Hayvan çiftleşmek istemek (s.4465)

Bögen: Koyun pisliği (s.758)

Bulaşma: Tezek (s.786)

Cayış: Eşek (s.869)

Cırbası tütme: Dişi hayvanın çiftleşme isteği kabarması (s.926)

Cibiz: Dişi devenin erkek deveyle çiftleşmek istemesi (s.956)

Cid: Tavuk gübresi (s.960)

Çağmak: At, eşek vb. hayvanlarla çiftleşmek (s.1037)

- Çatıştırmak: Köpekleri çiftleştirme (s.1090)
- Çavan: İnek, manda vb. hayvanların dişilik organı (s.1093)
- Çavun: Hayvanların erkeklik organı (s.1093)
- Çepel: Dişi hayvanların üreme organlarının çıkardığı beyaz renkli salgı (s.1141)
- Çevirgen: Damızlık eşeğini dişi eşeğe çekerek para alan adam (s.1152)
- Çevt: Hayvanın dişilik organı (s.1155)
- Çözmek: Dişi hayvanın, erkek hayvanla çiftleştikten sonra dölünü tutamayıp bırakmak (s.1300)
- Çür: Öküzün erkeklik organından sızan madde (s.1308)
- Dalab olmak: Dişi hayvan çiftleşmek istemek, erkek istemek (s.1334)
- Doplur: Hayvanın erkeklik organı (s.1563)
- Ekleşmek: Köpeklerin çiftleşmesi (s.1696)
- Eniklemek: Kedi ya da köpek doğurmak(s.1758)
- Ergerlenmek: Erkek hayvanın dişisiyle çiftleşmek istemesi(s.1768)
- Fışkı: Atgillerin taze dışkısı, tersi. (s.1860)
- Galak: Erkek at ve eşeğin cinsel organı (s.1898)
- Gara Canavar: Domuz (s.1918)
- Garantı: Büyükbaş hayvan idrarı (s.1934)
- Geyin: Geviş getiren hayvanların dişilik organı (s.2016)
- Gıbı: Örümcek (s.2024)
- Gıgış: yakılan koyun ve keçi pisliği (s.2037)
- Gınav: Kedilerin çiftleşme isteme hali (s.2061)
- Gızan: Dişisini isteyen erkek köpek, kedi vb. hayvanlar (s.2069)
- Giyin: Hayvanların dişilik organı (s.2086)
- Goca Oğlan: Ayı (s.2089)
- Gölbezleşmek: Köpek, kedi gibi hayvanlarla çiftleşmek (s.2141)
- Göveletmek: Hayvanları çiftleştirmek (s.2168)
- Gucilli: Tavuk pisliği (s.2187)
- Gündük: Hayvanlarda çiftleşme zamanı (s.2234)
- Güne Olmak: Kısırak (s.2228)
- Güre: Çiftleşmek isteyen kısırak (s.2234)
- Güremek: Dişi hayvan döllemek (s.2235)
- Hacı götüret: Zayıf güçsüz eşek (s.2248)

Hem: Eşekleri çiftleşmeye kışkırtma ünlemi (s.2347)

Hey Hey: Davar (s.2353)

Hızan: Çiftleşmek isteyen hayvan (s.2382)

İbiklemek: Horoz çiftleşmek (s.2503)

Kamalak: Hasta tavuk (s.2613)

Kana düşme: Develerin ve sığırların kan başına vurma hastalığı (s.2618)

Kapran: Ekinlerde görülen bir çeşit hastalık (s.2636)

Kara ağrı: 1. Hayvanlarda görülen bir çeşit hastalık 2. Uzun süren hastalık (s.2638)

Karabahçe: Bir çeşit davar hastalığı (s.2639)

Karaçıkın: Ölüm, kötü haber, , satlıcan hastalığı, zatülcenap (s.2642)

Karadigil: Davarlarda görülen kan tutma hastalığı (s.2643)

Karakabarcık: Hayvanlarda (özellikle sığırlarda) olan şarbon hastalığı (s.2644)

Karamuk: 1. Vücutta siyah kabarcıklar çıkaran bir hastalık 2. Bir çeşit koyun hastalığı 3. Bir çeşit ekin hastalığı (s.2652)

Karaşap: Bir çeşit sığır hastalığı (s.2654)

Karayanık: Özellikle davarlarda olan bir sığır hastalığı 2. İnsan vücudunda kabarcık şeklinde beliren hastalık (s.2655)

Karayelin: Koyunlarda meme üstünün şişmesiyle beliren hastalık (s.2656)

Karınca: Sığırların tırnaklarında görülen bir hayvan hastalığı (s.2664)

Kas Kas: Köpekleri çiftleşmeye kışkırtmak için söylenir (s.2676)

Kaydane: İneğin boğa isteme zamanı (s.2699)

Kaydırmak: Develer çiftleşmek (s.2700)

Keçebaş: Davarlarda olan akciğer hastalığı, verem (s.2716)

Kelebeke: Davarların karaciğerlerinde olan kelebek hastalığı (s.2715)

Kemre: Gübre, tezek. (s.2741)

Kepelek: Davarlarda olan kelebek hastalığı (s.2746)

Kepmek: Hayvan birdenbire ölmek (s.2751)

Kez yarmak: Hayvan çiftleştiği halde döl tutmamak (s.2781)

Kırpma: Diş etlerinin şişmesiyle beliren bir çeşit inek hastalığı (s.2837)

Kırşan: Hasta hayvan (s.2837)

Kısmete gelmek: İnek çiftleşmek (s.2844)

Kızak kaymak: Çiftleşmek isteyen köpek yere sürünerek yürümek (s.2861)

- Kızan olmak: Dişi kedi, köpek çiftleşmek istemek (s.4561)
- Kızılcakurt: Atlarda görülen öldürücü ve ateşli hastalık (s.2865)
- Kirişmek: Develer çiftleşmek (s.2879)
- Kocaoğlan: Ayı. (s.2893)
- Kocasak: Çiftleşmek isteyen dişi koyun (s.2895)
- Koça gelmek: Dişi koyun çiftleşmek istemek (s.2894)
- Koçsıramak: Dişi koyun erkeği ile çiftleşmek (s.2896)
- Korsamba: Hayvan çiftleştirme (s.4567)
- Kossak: Çiftleşmeye istekli (koyun vb. hayvanlar) (s.2932)
- Kovulmak: İnek çiftleşmek istemek, boğaya gelmek (s.2941)
- Köçen olmak: Köpek, kedi çiftleşmek (s.2948)
- Kösnük: 1. Hayvanlarda çiftleşmek 2. Cinsel yönden sapık erkek (s.2976)
- Kösnük: Hayvanlarda çiftleşme mevsimi (s.2976)
- Köşen: Tavşanlarda çiftleşme zamanı (s.2971)
- Kumec: Hayvan sidiği (s.3000)
- Küçen: Köpek çiftleşmek istemek (s.3025)
- Küllü: Bir çeşit bitki hastalığı (s.3031)
- Küre: Çiftleşmek isteyen at, eşek (s.3045)
- Kürseyh: Çiftleşmek isteyen köpek (s.3047)
- Malkıran: Hayvan vebasası (s.3114)
- Mancınıklı: Bir hayvan hastalığı (s.3116)
- Meçikli: Eşegin erkeklik organı (s.3149)
- Nalça: Devede boyun şişmesine neden olan hastalık (s.3236)
- Oğorsemek: Dişi hayvan çiftleşmek istemek (s.3271)
- Okranmak: Koç koyunla çiftleşmek istemek (s.3277)
- Ögür: İneklerin çiftleşme zamanı (s.4623)
- Öğür almak: Hayvan gebe kalmak (s.3323)
- Öküzsemek: İnek çiftleşmek istemek (s.3330)
- Öleş: Leş (s.3333)
- Ör tutmak: Aygır kurakla çiftleşmek (s.3352)
- Örsemek: Hayvan çiftleşmek istemek; insan cinsel ilişkide bulunmak istemek (s.3351)
- Payamak: Deve çiftleşmek (s.1943)

- Pırsıkmak: Dişi keçi çiftleşmek istemek (s.3446)
- Pislik: Bit (s.3463)
- Pürsenek: Fındığın tırtılımsı biçimdeki erkeklik organı (s.3501)
- Sakat: Köpek pisliği (s.3520)
- Saluk: At, eşek, köpek gibi hayvanlarda görülen bel hastalığı (s.3531)
- Sama: Köpek pisliği (s.3532)
- Sanra: Hayvanlarda solunum yolu hastalığı (s.4672)
- Savrik: Koyun, keçi, vb. hayvanlarda çiftleşme isteği (s.4676)
- Savruk: Çiftleşmek isteyen koyun, keçi (s.3557)
- Selemelik: Hayvanlarda görülen bir çeşit bulaşıcı hastalık (s.3577)
- Serken: At ve sığırlarda görülen şap hastalığı (s.3591)
- Sevürcey dutmak: Sığırlar bir çeşit hastalığa tutulmak (s.4688)
- Sıdalak: Koyun kuzularken dişilik organından gelen yapışkan su (s.3603)
- Silbişçi: Hastalıklı, pis köpek (s.3635)
- Sinirlemek: Hayvanı işkence ile öldürmek (s.3643)
- Siygin: Çiftleşmek isteyen teke (s.4701)
- Siyis: Erkekliği alınmış keçi (s.3654)
- Soflaz: Verimsiz tarla (s.4702)
- Solağan: Nefes aldığı karnı fazla şişip inen hasta beygir (s.3662)
- Sünmek: Hastalıktan sonra güçsüz kalmak, zayıflamak (s.4714)
- Sürmek: Sığırlar çiftleşmek (s.3723)
- Şafla: Salya (s.3735)
- Şakıldak: Koyunların kuyruk altında toplanan pislik (s.3737)
- Şama: Sığırlarda dişilik organı (s.3742)
- Şapşak: 1. Dişi hayvanın üreme organı 2. yüz­süz, geveze (s.3748)
- Şavgartmak: Cinsel bakımından doyurmak (s.3755)
- Şimşek: Öküzlerin başında görülen bir hastalık (s.3781)
- Taka: Zayıf, güçsüz (keçi , koyun vb. hayvanlar) (s.3807)
- Talab: Çiftleşmek isteyen dişi at ya da eşek (s.3814)
- Talaf: Atlarda görülen arpalama hastalığı (s.3814)
- Talağauröv: Şarbon hastalığı (s.3814)
- Tangıç: İşe yaramayan, zayıf ya da yaşlı (hayvan) (s.3822)
- Tarıklama: Eşeklerin ve atların karın altında oluşan hastalık (s.3833)

- Tarbana: Hasta hayvanın eti (s.3835)
- Tavralas: İneklerin çiftleşme zamanlarında boğalarla konuşmaları (s.3849)
- Tavşancık: Eşeklerin kulaklarında oluşan bir çeşit hastalık (s.3850)
- Tavşancıl: Sığırlarda oluşan öldürücü bir çeşit hastalık (s.3850)
- Tavun: Bir çeşit tavuk hastalığı (s.4746)
- Tekelenmek: Keçi çiftleşmek (s.3865)
- Tekesek: Dişi keçinin çiftleşme zamanı (s.3866)
- Tekesemek: Dişi keçi çiftleşmek istemek (s.4749)
- Tekeye gelmek: Erkek keçi çiftleşmek istemek (s.4749)
- Ten: Sığırların dişilik organı (s.3879)
- Ters: İnsan ya da hayvan dışkısı, koyunlarda tırnak içlerinde ince kurtların oluşmasını neden olan bir çeşit hastalık (s.3896)
- Ters: Hayvan pisliği. (s.3896)
- Teytan: Kurumuş sığır pisliği (s.3906)
- Tezce: Beygir ve öküzlerde görülen, ön ya da arka ayaklarda topallık yapan bir hastalık; hemen öldüren tehlikeli bir hayvan hastalığı (s.3906)
- Tezek: Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı. (s.3907)
- Tıh: Koyun, keçi, deve yavrusu gibi hayvanların pisliği (s.3911)
- Tıkka: Kuş dışkısı (s.3914)
- Ticce: Hayvanların soğuktan tutuldukları sancı (s.3930)
- Tifleme: Hayvanların bilek kemiğinde olan bir hastalık (s.3930)
- Uçkurusu: Genellikle portakal vb. ağacın uç yapraklarından başlayarak her yanını sarıp kurumasına neden olan bir çeşit hastalık (s.4783)
- Ufaklık: Bit (s.4026)
- Uğura Gelmek: Çiftleşmek istemek (inek için) (s.4032)
- Uğursak: Çiftleşmek isteyen dişi sığır, kısra vb. hayvan (s.4032)
- Urraha etmek: Erkek sığırı çiftleşmeye kışkırtmak (s.4788)
- Üğürmek: Hayvan çiftleşmek (s.4063)
- Üleş: Hayvan ölüsü, leş (s.4064)
- Ürünlemek: Hayvan çok yemekten hastalanmak, ölmek (s.4797)
- Vijih: Sulu hayvan dışkısı (s.4102)
- Yağ tutma: Hayvan, fazla yağlandığı beliren ve birden bire öldüren bir hastalık, çok yağlanıp semirme nedeniyle ölmek (s.4127)

Yağlıklamak: Köpek cinsel azgınlık göstermek (s.4125)

Yalıksak: 1. Çiftleşme isteği uyanan köpek 2. Cinsel isteği güçlü kadın (aşışılama için) (s.4146)

Yalpık: Salya (s.4151)

Yanır: 1. Hayvanların sırtında açılan yara 2. Sağıltma amacıyla dağılamak yüzünden açılan yara (s.4170)

Yaranmak: Hayvan, çiftleşmeye hazırlanmak (s.4183)

Yarımsağı: Koyun ve keçilerde görülen inme (s.4187)

Yaşşancı: Hayvanda karın ağrısı (s.4200)

Yavaşak: Küçükbaş hayvanlarda, özellikle koyunlarda görülen hastalık (s.4206)

Yazmış: Döl tutmamış, kısır keçi (s.4819)

Yekeçalığı: Öküzlerde görülen bir hastalık (s.4230)

Yekinmek: Çiftleşen hayvan, tutkuyla davranmak (s.4231)

Yelimsa: Koyunda meme şişmesiyle beliren bir hastalık (s.4237)

Yelinsek: Memeyi körleştiren bir hastalık, memesi hastalıktan körleşen hayvan (s.4237)

Yelkafa: 1. Baş şişmesiyle beliren bir hayvan hastalığı 2. Ölçüsüz davranan kişi (s.4237)

Yelkoma: Öküzlerde geçici topallık (s.4238)

Yelkufa: Hayvanda kalça çıkıklığı (s.4238)

Yelmek: Erkek hayvan, dişi istemek (s.4240)

Yelte: Aksak (at için) (s.4242)

Yemişen: Bir öküz hastalığı (s.4244)

Yemleme: 1. Çok yem yemeden olan hayvan hastalığı 2. Küçük çıkarlar sağlayarak kandırma (s.4244)

Yemsimek: Hayvan az aksamak (s.4245)

Yenirseğı: Memesi körelmiş koyun, keçi (s.4248)

Yerdegezen: Yılan. (s.4252)

Yeye: Zarar veren hırsız kedi, köpek (s.4261)

Yırtma: İneğın üreme organında olan bir hastalık (s.4277)

Yiğirmek: Leş gibi kokmak (s.4278)

Yiril: Leş (s.4281)

Yoğuz: Kuzusu ölmüş koyun (s.4289)

Yöğörtmek: Çiftleştirmek (hayvan için) (s.4306)

Yöğürmek: Çiftleşmek (hayvan için) (s.4307)

Yuğurtmec: Kısır hayvan (s.4315)

Yüğürmek: Hayvan çiftleşmek istemek (s.4828)

Yürük: Çiftleşmek isteyen inek (s.4828)

Yüvrülmek: Koyun, keçi çiftleşmek (s.4337)

Zambuk: İneklerin sırtında, sinek ısırmasıyla çıkan yara, çiban (s.4348)

Zavrak: Kızgın, cinsel istekli deve (s.4355)

2.11. Yer Adları İle İlgili Olan Örtmeceler

Adbilim çalışmaları içinde, bütün dünyada en önemli yeri, yeradibilim alır (Aksan, 2007: 101). Örtmece konusunda da yer adları önemli yer almaktadır. Toplumda söylenmeyi uygun olmayan, ayıp sayılan bazı yerler vardır. Genelev toplumda ayıp sayılan bir yer olarak kabul edildiği için zamanla çok farklı örtmeceler '*kerhane, andız, berdelhama, kemiklik*' toplum tarafından kullanılmıştır. İnsanlar arasında en fazla yer adı olarak ortaya çıkan örtmece tuvalettir. Türkiye Türkçesinde: ikiaç çardak, ayak yolu, abdesthane, yüznumara, lavabo vb. adlandırmalar yapılmaktadır. Yer adlarıyla ilgili otuzaltı örtmece sözcük derleme sözlüğünde tespit edilmiştir

Aç çardak: Helâ (s.58)

Andız: Genelev (s.4420)

Apana: Tuvalet (s.283)

Ayağı yolu: Tuvalet, abdesthane (s.398)

Ayvat: Hela (s.437)

Bardelhama: Genel ev (s.530)

Boklağı: Hela (s.733)

Çark: Lavabo, banyo (s.841)

Ecdesthane: Hela, tuvalet (s.1802)

Eşek cenneti: Cezaevi(s.1789)

Gar: Mezar (s.1917)

Gez: Ayak yolu (s.2019)

Goduk: Lazımlık, oturak (s.2093)

Gola: Yüz numara, hela (s.2097)

Gömeç: Mezar (s.2148)

İmamevi: Kadınlara özgü cezaevi (s.2534)

Kemiklik: Genelev (s.2740)

Kenef: Ayak yolu, hela (s.4547)

Kola: Ayakyolu, hela (s.2908)

Kul: Ayak yolu, hela (s.2994)

Küllük: Ayakyolu, hela (s.3032)

Memişhana: Ayakyolu, hela (s.4593)

Oturak: Hela, ayakyolu (s.3297)

Pöşmük: Hela (s.3483)

Sineklik: Odalardaki küçük banyo, gusülhane (s.3641)

Sinlik: Mezarlık (s.3645)

Siyek: Ayak yolu, hela (s.3652)

Soba: Ev içinde küçük banyo, gusülhane (s.3655)

Su üstüne çıkmak: Ayak yoluna gitmek (s.3704)

Suva: Ayakyolu, hela (s.3704)

Şarşur: Oturak, lazımlık (s.3753)

Taşra: Yüz numara, ayak yolu (s.3843)

Tırtırdamı: Ayakyolu, hela (s.3927)

Tomruk: Tutukevi. (s.3959)

Uşkurevi: Don ya da şalvarın bele gelen kesimine uçkur geçirmek için yapılan yer (s.4047)

2.12. Yiyecek İçeceklerle İlgili Örtmeceler

Derleme Sözlüğü tarandıktan sonra örtmece sözcüklerin en az yiyecek içecek başlığı altında olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altında dört örtmece sözcüğe örtmece olarak alınmıştır.

Anzarot: Rakı. (s.282)

Çahır: Rakı, şarap (s.1040)

Çeliklilik: Hububat faizciliği (s.1124)

Çıkıntı: 1. Bir içimlik esrar parçası. 2. sigara. (s.1168)

SONUÇ

“Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmamız, derleme sözlükleri taranarak hazırlanmış bir çalışmadır. Çalışmamızda kaynak olarak ele aldığımız altı ciltlik derleme sözlüğünde, 1932-1960 yılları arasında ülkemizin çeşitli bölgelerinden derlenmiş Türkçe veya Türkçeye geçmiş sözcükler mevcuttur. Altı ciltlik derleme sözlüğü iki derleme çalışmasının sonucudur. Birinci derleme çalışması 1932- 1936 yılları arasında yapılmıştır. İkinci derleme çalışması ise 1952-1956 yılları arasında yapılmıştır. Bu iki farklı tarihte gerçekleştirilen derleme çalışmasından incelememize kaynak olan altı ciltlik derleme sözlüğü meydana getirilmiştir.

Doğrudan söylendiğinde üzüntü, utanma, korkma vb. kavram ve nesnelerin neden olduğu olumsuzlukların gerçek adının söylenmesi yerine kullanılan sözcüklere örtmece denir. İnsan hayatının her alanında sık kullanılan örtmecelerin ortaya çıkışı çok eski dönemlere dayanmaktadır. Tabu olarak adlandırılan yasaklara, toplumsal değerlere, gelenek ve göreneklere, ahlaki kurallara dayanan pek çok alandan kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda derleme sözlüğünden tespit ettiğimiz çoğu bilinen çoğu da unutulmuş örtmecelere yer verilmiştir. Derleme sözlüğünden geçen örtmeceleri; Cinsellik İle İlgili Örtmeceler, Kadınlarla/Cinsiyetle (Gender) İlgili Örtmeceler, Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmeceler, Olumsuz Fiziksel Özelliklerle İlgili Olan Örtmeceler, Din Bağlantılı Örtmeceler, Fizyolojik Boşaltım İle İlgili Örtmece, Ölümle İlgili Olan Örtmeceler, Ahlaki ve Betimleyici Değerlerle İlgili Örtmeceler, Toplum Tarafından Ayıp Kaba, Müstehcen Kabul Edilen Örtmeceler, Hayvanlar İle İlgili Olan Örtmeceler, Yer Adları İle İlgili Olan Örtmeceler, Yiyecek İçecek İle İlgili Örtmeceler, şeklinde 12 başlık altında sınıflandırdık.

Yaptığımız sınıflandırma neticesinde Derleme Sözlüğünde en çok Ahlaki ve Betimleyici Değerlerle İlgili Örtmecelerin yer aldığı buna karşın “ Yiyecek ve İçeceklerle ilgili örtmecelere,”Beddua İle İlgili Örtmecelere en az tesadüf edilmiştir. Derleme Sözlüğünde toplamda 3169 örtmece sözcüğün tespit edildiği, bunun yanında örtmece olması konusunda tereddüt ettiğimiz sözcükleri de almadığımızı varsayarsak bu sayının daha da artacağı düşünülmektedir.

Derleme sözlüğünde geçen örtmece sözleri elimizden geldiği kadar derli toplu tahlil etmeye çalışırken bu sözcüklerin içinden çıktığı toplumun değer yargılarını,

inancını, sevincini, mizahını, umudunu, korkusunu, yaşam biçimini yansıttığını tespit ettik. Örtmeceyi meydana getiren toplumun dilin bütün olanaklarından yararlandığı açıkça ortadadır.

Çalışmamızda örtmece ve güzel adlandırma kavramlarının birbirine karışmamasına özen gösterdik. Daha önce yapılmış çalışmalarda örtmece ve güzel adlandırmanın iç içe geçtiğini tespit ettikten sonra bu iki farklı kavramı farklı başlıklar altında ele aldık. Böylece bu iki kavramın birbirine yakın fakat birbirinden ayrı kavramlar olduğunu vurgulayarak anlam karışıklığını önlemeye çalıştık.

Derleme sözlüğünde geçen bazı sözcüklerin örtmece olup olmadığına kanaat getiremediğimiz için onları incelememize almadık. Daha çok örtmece olduğuna kesin olarak inandığımız sözcükleri ele aldık. Bazı sözcüklerin ise bölgesel ağız ile kullanılması sebebiyle örtmece olup olmadığı konusunda tereddüt yaşadığımız oldu. Bu sözcüklerin bir bölümünü çalışmamıza dahil ettik, bir bölümünden ise emin olmadığımız için çalışmaya dahil etmedik.

İncelememiz sırasında örtmece ile ilgili yurt içi ve yurt dışında araştırmacıların yaptığı çalışmalara elimizden geldiğince ulaşmaya çalıştık. Yapılan bu çalışmaları tanıtmak amacıyla tezimizde ayrı bir başlık altında ele aldık. Böylece bu alanla ilgili araştırma yapacak kişilere kaynak sağlayacaktır.

Çalışmamızda örtmece ile ilgili araştırma yapan ve birbirinden farklı tasnifler meydana getiren araştırmacıların tasniflerini de incelememize dâhil ettik. Bizim yaptığımız tasnif bütün bu tasnif çalışmalarından çıkardığımız sonucun değerlendirmesi olarak ortaya çıkar.

Çalışmamız sırasında örtmece ile ilgili çalışmaların ülkemizde yeterince yapılmadığı bunun yerine bu tarz çalışmaların Türkî cumhuriyetlerde yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir.

Altı ciltlik derleme sözlüğünü kaynak olarak ele aldığımız bu çalışmada örtmece sözcüklerini ele aldık. Yapılacak yeni çalışmalar ile örtmece sözcükleri daha derinlemesine incelenmeli, ülkemizde yeni derleme çalışmaları yapılarak daha fazla örtmece örneği ele alınmalı bu sayede dilimizin zenginliği ortaya çıkarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- A.A. Sativalov; “K vvoprou o liçnoy onomastika. KUMKOV”, HUR; Sovetskoe yazıkoznanie, C.II, **Leningrad**, 1936, s.15-96.
- ADIGÜZEL, A. (2013), “Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. Turkish Studies International Periodical For the Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, 8(9), 387-401.
- AHMETOV (1973), **Tabu i Evfemizmi v Kazahskom Yazıke**, Avtoreferat diss. Step kand, Almata
- AHMETOV, A.K. (1995), **Türki Tilderindeki Tabu men Evfemizmdler**, Kazakistan Respublikasının Ulıtık Gılım Akademiyası, A. Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı, Kazak Memlekettik Alem Tilderi Universiteti, Gılım, Almatı.
- AKSAN, Doğan (1999), **Anlambilim**, Ankara, s.91-92.
- AKSAN, Doğan (2009), **Her Yönüyle Dil**, 3.Cilt, Ankara, TDK.
- AKSAN, Doğan (1982), **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları-439, Ankara.
- ALTAYEV S. (1995), **Evfemizmi v Turkmenskom Yazıke**, AŞhabad (Doktora Tezi).
- ALTAYLI, Seyfettin (1994), **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü II**, İstanbul.
- ANDERSON, J. M. (1997). **On the Grammar of Names**.
- ASHER, R.E. (1994), **The Encyclopedia of Language and Linguistics**. New York: Prgamon.
- BİLGİNER, Hayriye (2011), “Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar”, **Türk Dili**, Sayı 598, s. 441-445.
- BOSACHEVA, N. (1989), Kontekstualnıy usloviya realizacii evfemistiçeskoy funkci. *Voprosı angliyskoy kontekstologii*, 5(6), 32-38.
- BURAN, Ahmet (2015), **Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Akçağ, Yay, Ankara.
- BURAN, Ahmet-ALKAYA, Ercan (2011), **Çağdaş Türk Yazı Dilleri I**, And. Üniv, Açıköğretim Fak. Yay. Eskişehir.
- CABBAROV, N.M. (1972), **Tabu i Evfemizmi v Azerbaycanskom Yazıke**, Bakü 1972 (Doktora Tezi).
- CALP, Mehrali (2014), “Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği)”, **AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 27-49, Erzurum.

- CULLER, J. (2000), **Literary theory: a very short introduction**, Oxford University Press.
- CONDON, John C. (2000), **Kelimelerin Büyüklüğü Dünyası**, (çev. Murat Çiftkaya), İnsan Yay. İstanbul.
- ÇABUK, Çiftöğlü Arzu (2014), **Örtmece Kavramı ve Hayvan Adlarında Örtmece Oluşumu Korku Kitabı**, Kitabevi Yayınları: 5-23, İstanbul
- ÇELEBİ, Ümmühan (2007), **Sakarya ili Yerleşim Yeri Adları**, Y.Lisans Tezi, Sakarya.
- ÇELİK, Cengiz (2011). **Türkiye Türkçesinde Örtmece Ve Tabu Kelimeler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi SBE, Kıbrıs.
- ÇİFTÖĞLÜ-ÇABUK, Arzu (2015). “Türkçedeki Örtmece Sözlerin Oluşum Yolları”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, S. 5, s.136-160.
- DEMİRCİ, Kerim (2008). “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, **Millî Folklor**, Sayı: 77, 21-35, Ankara.
- Derleme Sözlüğü (1993), TDK Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, F. (2011), **Osmanlıca Türkçe Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DÜYŞÖNALİYEVA T. **Hayvancılıkla İlgili Kırgızca Terimler**, Filoloji Bilimleri Doktora Tezi, Frunze, s.3 – 20.
- ERGİN, Muharrem (1989), **Türk Dil Bilgisi**, 18. baskı, Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım, İstanbul.
- EROL, Hülya Arslan (2002), “Tabu (Taboo) ve Kelimelerin Anlam Alanlarına Etkisi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2002**, TDK Yay., Cilt 2.
- FEHMİ, Süleyman (2004), **Edebiyat**, (Haz. Ali Yıldırım), Elazığ.
- FREUD, Sigmund (2002), **Totem ve Tabu** (Çev. Niyazi Berkes), Çağdaş Yay
- GÖKALP, Ziya (1996), **Türkçülün Esasları**, Kamer yay., sayfa.115
- GUIRAUD, Pierre (1999), **Anlambilim** (B. Vardar, çev.), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- GÜNAY, V. Doğan (2007), **Sözcükbilime Giriş**, multilingual Yabancı Diller Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Ahmet (2006), “Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözler Üzerine”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 29, s. 69-93, Erzurum.

- GÜNGÖR, Ahmet (2006), **Kırgızca ve Türkçede Adlarıyla İlgili Hastalık Örtmece (Euphemism) Sözcükler**, H. Karasayev Bışkek Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkoloji Ana Bilim Dalı, Bışkek (Doktora Tezi).
- GÜNGÖR, Ahmet (2008), “Lehçelerarası Çeviride Örtmece (Euphemism) Sözcükler, (Kırgızca- Türkçe Bağlamında)”, **8. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu 14-16 Mayıs 2008**, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir.
- GÜNGÖR, Ahmet (2011), “Kadın ve Kadın Leksikolojisinde Örtmece (Euphemism) Sözcükler”, **VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Bilkent Üniversitesi, 25- 27 Eylül.
- GÜNGÖR, Ahmet(2006), “41 Soruda Tabu-Örtmece Sözcükler”
- GÜNGÖR, Ahmet(2006) **Kırgızca ve Türkçede Hastalık Adlarıyla İlgili Örtmece (Euphemism) Sözcükler**, H. Karasayev Bışkek Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkoloji Ana BilimDalı, Bışkek (Doktora Tezi).
- HENGİRMEN, Mehmet (1999), **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara
- HUDSON, R. (2000), **Sociolinguistics**, Cambridge, Cambridge University.
- HOWARD, P. (1985). *The State of the Language*, New York: Oxford University Press
- İNAN, Abdülkadir (1987), “Börü- Kurt Ve Yok- Hayır Kelimeleri Üzerine Makaleler ve İncelemeler”, 2. Baskı, **Türk Tarih Kurumu Basımevi**, Ankara
- İSMATULLAYEV, N. (1964), **Hazirgi Uzbek Tilide Evfemizmdır**, (Doktora Tezi), Taşkent.
- KALİYEYEV, G (2012), **Til Bilimi Terimlerinin Sözdıgi**, Firma “Ornak” JiS, Almatı.
- KARABULUT, Ferhat- OSPANOVA, Gulmira , “Örtmece Söz Mantığı ve Örtmecenin Kazak Türkçesinde Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, **IV. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri**, 13-14 Mayıs 2011,Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türkistan / Kazakistan 2011, s. 58-68.
- KARAÇETİN, Habib (1984), “Antik Çağda Anadolu da Tarihi Yer Adları”, **Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri**, KBY, Ankara.
- KİLLİ, Gülsüm (2006). “Hakas Türkçesinde Tabu Sözcükler ve Örtmece”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3/3. Sayfa 50-65.
- KOÇ, Aylin (2010), “Hastalık isimlerinde örtmece, Türk Dünyası Araştırmaları”, 188.
- KOPILENKO, M.M. (1997), **Osnovı Etnolingvistiki**, AkılKitabı, Almatı.
- KORKMAZ, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara.

- KRISİN, L.P.(1994), “Evfemizmi v Sovremennoy Russkoy Reçi”, **Rusistika**, No: 1-2, Berlin, s. 28-49.
- KURGUN, Levent (2002), **Denizli İli Yer Adları**, Doktora Tezi, Pamukkale Üniv. Denizli.
- LASZLO, Rasonyi(1988), “Türklükte Kadın Adları,” Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, **Belleten**, Ankara, s. 75-79.
- LINFOOT-HAM, Kerry (2005), “The Linguistics of Euphemism: Adiacronic Study of Euphemism Formation”.**Journal of Language and Linguistics**. Vol. 4. No. 2. P. 227-263.
- Slovar, Lingvističeskiy Entsiklopedičeskiy (1990), **Sovetskaya Entsiklopediya**, Moskva.
- URGAN, Mina (1998), **Bir Dinazorun Anıları**, İstanbul, s.11-12.
- OYARKILIÇGİL ATEŞ, Arzu (1996), “Dilde Tabu ve Örtmecelerin Yeri Üzerine”, **Dil Dergisi**, Kasım, s. 16-18
- ÖZEK, Fatih (2014), **Tarihi Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Akçağ Yay., Ank.
- ÖZYILDIRIM, Işıl (İnce) 1996; “Türkçede Örtmece Sözcükler Üzerine Bir Araştırma”, **Dil Dergisi (Aralık)**, Ankara, s. 15-21.
- PEKACAR, Çetin (2011), **Kumuk Türkçesi Sözlüğü**, TDK, Ankara.
- PLATON (1998), **Dialoglar, I.Cilt**, (Çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitapevi, İstanbul,
- PORZIG, Walter (1985), **Dil Denen Mucize**, (çev. Prof. Dr. Vural Ülkü), I. Cilt, K.B.Y, Ankara.
- RASONYİ, L. (1996), **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- SAĞOL YÜKSEKKAYA, Gülден (2009). **Türklerde Ölümün Algılanışı ‘Ölmek’ Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle**, Uçmağa Varmak Kitabı. İstanbul Kitabevi Yayınları, s. 3-41.
- SARITAŞ, S. (2009), “Balıkesir Üniversitesi Öğrencilerinin Günümüzdeki Adlar ve Ad Verme Hakkındaki Görüşleri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(21), 422-433, Balıkesir.
- SÖZLÜK (1991), **Tatar Tilinin Anlatmalı Sözlüğü**, Tatarstan Kitsp Neşriyatı, Kazan.
- STEWART, George R. (1975), **Names On The Globe**, New York, Oxford University.
- ŞENEL, Mustafa (2013), **Elazığ ili Yer Adları Üzerine Bir İnceleme**, Manas Yay. Elazığ.

- Tarama Sözlüğü** (Muhtelif), Cilt I-VI, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TUAN, Y. F. (2005), **Mekân ve Yer: Humanist Perspektif**, 20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi, İçinde Yılmaz Arı (Editör): 119–134, Çizgi Kitabevi, Konya.
- TUNCER, Alsu (2017), **Arapça ve Rusçada Ölüm-Hastalık İfade Eden Örtmeceler**, Gazi Üniveritesi Eğitim Bilimleri Ensititüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TURGANBAEVA, L. (1989), **Rol evfemizmov v reči**, Aşkabat: Kitap
- Türk Dili**, S. 565, Ocak, 1999, s. 3-8.
- TÜRK BEN, Tuncay (2015) “Anlam Bilim Açısından Geçmişten Günümüze Kadar “Gök” Kavramının Anlamsal Yolculuğu”, **Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 265-272.
- Türkçe Sözlük**, TDK Yay., C. I, Ankara 1998.
- OKTAY, Suhan Akıncı (2015), “Sözcük Düzeyinde Kabalık- Örtmece Kelime ve Argo Kullanımının İletişimdeki İşlevleri ve Kategorileri”, **Türkbilig**, 269-285.
- OSPA NOVA, Gulmira (2015), **Türkiye Türkçesinde Örtmeceler**, Doktora Tezi, Kayseri.
- ÖGEL, Bahattin (1991), **Türk Kültür Tarihine Giriş**, 1,5,6, KB yay., Ankara
- ULUOĞLU, Murat- Suzan (2012). “Çağdaş Rusçada Güzel Adlandırmalar”. **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**. Cilt:1. Sayı:1. Temmuz 2012. Türkiye.
- ÜSTÜNER, Ahat (2009). “Örtmece Sözlerle İlgili Terimler”. **Turkish Studies**, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 4/8 Fall. 166-177.
- ÜSTÜNER, Ahat (20-25 Ekim 2008). “Örtmecelere Bağlı Alıntılar”. Ankara: VI. **Uluslararası Türk Dili Kurultayı**.
- VARDAR, Berke (1982). **Dilbilimin Temel Kuram ve İlkeleri**, TDK Yayınları, Ankara.
- VARDAR, Berke (1998), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, ABC Kitabevi, İstanbul.
- WILLIAMS, J. (1957), *Origins of the English Language*. New York: Free Press.

- WİLLİS, H. & Klammer, E. (1981), **A brief handbook of English**, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- YALÇIN, Süleyman-ÖZEK, Fatih (2006), “Söz Varlığının Temel Dil Becerilerinin ve Akademik Disiplinin Kazanımına Olan Etkileri”, **Milli Eğitim Yay.**, Sayı 171/Yaz.
- YILDIRIM, Mehmet (2006), **Uşak İli Ve İlçeleri Yerleşim Yeri Adları (Orun)’ nın Yapı ve Köken Bakımından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Uşak.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Samet ASLAN
Öğrenci Numarası	121213113
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Fatih ÖZEK
Tez Başlığı (Türkçe)	Derleme Sözlüğündeki Örtmece Kelimeler Üzerine Bir İnceleme

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 211 sayfalık kısmına ilişkin, 12.12.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Tıbnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezinin benzerlik oranı % 26.....'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileneği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Doç. Dr. Fatih ÖZEK
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'a geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Elazığ'da doğdu. İlk ve orta öğrenimi burada tamamladı. 2011 yılında Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon aldı. Aynı üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Dili Anabilim dalında yüksek lisansa başladı. 2017 yılında Munzur Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı ve halen aynı üniversitede görev yapmaktadır.

